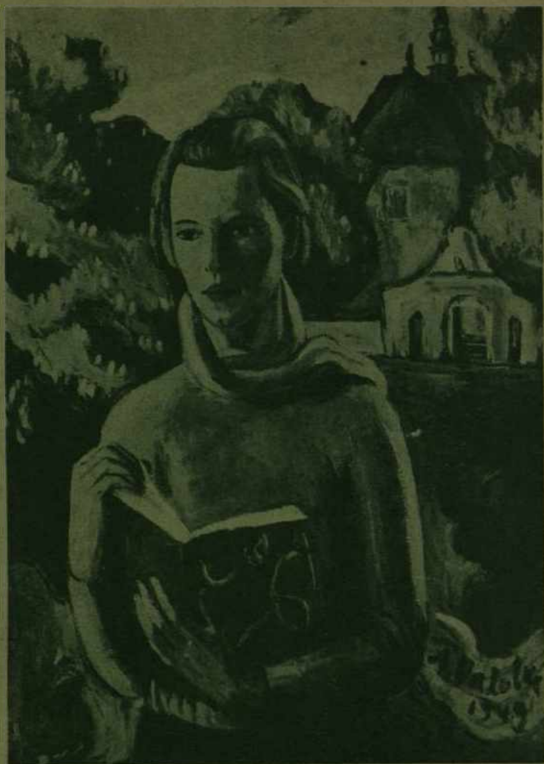

AIDAI

1949

NR. 24

TURINYS

AIDŲ BIČIULIAI,
SAVO RŪPESČIU PRISIDEDĄ PRIE ŽURNALO IŠLAIKYMO

Kun. Dr. L. Mendelis, T. J. Vaškys, Dr. V. Šmulkštys, K. Bradūnas, A. Andrius, Kun. Prof. P. Dambrauskas, Kun. Dr. J. Prunskis, J. Kazickas, A. Kyras, Jz. Baužinskas, Kun. J. Pakalniškis, Vyt. Maželis, Prof. Dr. Ad. Damušis, M. Sodonis, Br. Krakauskas, Kun. D. Kelmelis, M. Bernotas.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1949 METAI RUGSĖJO MĖNUO Nr. 24

LAISVĖ IR LIKIMAS

JUOZAS GIRNIUS, J. A. V.

1. LAISVĖS IR LIKIMO PROBLEMA DABARTIES FILOSOFIJOJE

a) Dabarties rūpestis išsaugoti laisvę prieš likimą. — „Amžinybės perspektyvos ir laiko horizonto" straipsny*) buvo atskleista, kaip mūsų laikų filosofai netenka amžinybės sąmonės. O praradus amžinybės perspektyvą, fatalizmas yra nuosekli išvada. Prarasti amžinybės sąmonę — tuo pačiu paneigti ir Apvaizdą, o paneigti Apvaizdą — tuo pačiu sukurti Likimą. Dabarties filosofija ir yra šitos nuotaikos nuoseklus išplėtojimas.

Tačiau yra vienas pagrindinis skirtumas, kuris mūsų laikų filosofų kuriamą ateistinį fatalizmą radikaliai išskiria nuo istoriškai pažįstamo jo pavidalo. Paprastai ateistinis fatalizmas ėjo drauge su materializmu. Prarasti amžinybės perspektyvą tuo pačiu reiškė ir apskritai paneigti dvasinę būtį — ne tik Dievą, bet ir žmogaus dvasinę prigimtį. Amžinybės ir dvasinės tikrovės sąvokas laikė koreliatyviomis (vieną su antra neatsiejamai surištomis) ne tik tie, kurie stovėjo amžinybės perspektyvoje, bet taip pat tie, kurie save užsklendė tik laiko horizonte. Užsidaryti tik laike buvo lygu prarasti ir žmogaus dvasinio savotiškumo sąmonę. Vienu žodžiu, ateizmą ir materializmą jungė lygybės ženklas.

Tuo tarpu mūsų laiko filosofija bando šiedvi sąvokas (ateizmą ir materializmą) išskirti. Atsisakydami amžinybės perspektyvos, dabarties filosofai nenori tuo pačiu paneigti žmogaus dvasinio savotiškumo. Atvirkščiai, žmogaus nepalyginamumas su jokiu gamtos padaru yra patsai pagrindinis dabarties filosofų postulatas. Tie filosofai kaip tik prikiša visai praeities filosofijai, kad ji permažai įvertinusi radikalų žmogiškos egzistencijos savotiškumą, nes kūrusi savąją būties sampratą ne iš žmogaus, o iš daikto. Dėl to visada tradicinėje filosofijoje žmogus ir būdavęs sudaiktinamas. Tuo tarpu dabarties filosofija nori žmogaus savotiškumą tiek radikaliai pabrėžti, kad ji neranda galima net to paties žodžio vartoti gamtiniams padarams ir žmogaus buvimui paženklinti. Egzistencijos žodį dabarties filosofai skiria vien tik žmogui, šitaip „žmogaus" ir „egzistencijos" sąvokas sujungdami lygybės ženklu. Vadindama save egzistencijalizmu, dabarties filosofija kaip tik ir nori išreikšti savo ambiciją būti vakarietiško mąstymo istorijoje pirmuoju bandymu, kuris atsakytų žmogaus problemą išeidamas tik iš jo paties.

Iš čia suprantama, kodėl dabarties filosofai, nors ir laikydami amžinybę iliuzija, grubų materializmą (kuriam žmogus tėra toks gamtos padaras, kaip ir visi kiti gyviai) griežtai atmeta. Ir būtent: tai, kas išskiria žmogų iš visų kitų gamtos padarų ir padaro jį su jais nepalyginamu, yra dabarties filosofams ta pati žmogaus atvirybė laisvei, kuria dvasinis žmogaus savotiškumas aptariamas ir amžinybės perspektyvoje. Prieš likimą pastato žmogų laikų filosofija, pripažinusi jį dvasine būtybe, turinčia laisvės ir tuo pačiu aktyvinio nusiteikimo galimybę. Šita prasme ji ir vadina save aktyvistiniu fatalizmu.

Bet kaip gi suderinti fatalizmo išpažinimą su aktyvizmo reikalavimu, likimo neišvengiamybe — su laisvės sąmone, amžinosios žmogaus paskirties paneigimą — su jos dvasinės prigimties pripažinimu? Visa tai dabarties filosofai suderina ne kitaip, kaip išblankindami senąją dvasios prasmę į istoriškumo sąvoką. Anksčiau dvasios žodžiu buvo manoma erdvės ir laiko nepriklausoma būtis. O dabarties filosofų žodyne dvasia nebereiškia nepriklausomumo nuo laiko, o tik skirtinga su juo santykį. Konkrečiai tariant: gamtos ir dvasios skyrimas šiandieninei filosofijai nebereiškia skyrimo tarp „būti laike" ir „būt laiko nepriklausomai", o tik skyrimą tarp „būti laike neistoriškai" ir „būti laike istoriškai". Kitais žodžiais tariant: dabarties filosofams išsiskiria žmogus radikaliai iš visų gamtos padarų ne tuo, kad jis savo dvasiniu pradu būtų „už laiko", o tik tuo, kad jis vienas egzistuoja laike istoriniu būdu. Vienas tik žmogus tėra istorinė būtybė — štai ta konkreti prasmė, kurią mintyje turi dabarties filosofai, kai jie kalba apie dvasinę žmogaus būtį bei dvasinius žmogaus žygius.

Savaime suprantama, kad šitokiu būdu dvasiškumą suvedus į istoriškumą, senasai dvasinės žmogaus prigimties siejimas su jo paskirtimi amžinybei atkrinta. Laikas, užuot buvęs laikomas dvasiai svetima kategorija, greičiau kaip tik randamas pačiu dvasinės būties branduoliu. Šita kryptimi Heideggeris ir plėtoja savąją esminio žmogiškosios egzistencijos istoriškumo sampratą. „Pirmine prasme istoriškas, teigia jis, tėra žmogus". Tiesa, kasdieniškai kalbame ir apie istorines

*) Žiūrėk „Aidai" Nr. 22.

vietoves ar istorinius statinius bei kitus istorinius daiktus. Bet iš tiesų jie savo istoriškumą semia tik iš sąryšio su žmogumi, su žmogaus istoriniais žygiais. Pavyzdžiui, istorine vadiname bet kurią pilį ne dėl to, kad ji jau būtų apgriuvusi (ji gali būti ir visai gerai išsilaikiusi), o tik dėl to, kad ji buvo tų ar kitų istorinių žmogaus žygių liudininkė. Panašiai yra ir visais kitais atvejais. Tai ir reiškia: patys savyje daiktai ir apskritai visa gamtinė tikrovė nekaupia istorijos pirmine prasme. Gamtos atveju tegalima kalbėti tik apie evoliuciją, kuri vis delto tėra paprastas keitimosi sinonimas. Gamta dėl to istorijos neturi, kad ji tėra brutalus buvimas laike — be praeities atminties ir be ryžties ateičiai. Istorijos galimybė tėra atvira vienam tik žmogui, nes tik žmogiškoji egzistencija neišsisemia paprasta dabartimi. Tik vienas žmogus savo žvilgsniu prisiima tai, kas buvo, ir tuo pačiu laimi galimybę veikti tai, kas ateis. Trumpai tariant, **tik vienas žmogus tėra istorinė būtybė, nes tik jis vienas ne tik paprastai laike yra, bet ir turi laiko sąmone**, kuri sutelkia visas tris laiko ekstazes (praeitį, dabartį ir ateitį) į gyvą vienybę. Todėl, Heideggerio supratimu, ne nepriklausomumas nuo laiko padaro žmogų istorine ir tuo pačiu dvasine būtybe, o greičiau kaip tik laiko sutelkimas savyje. **Ne prieš amžinybę stovįs žmogus, o tik prieš savo paties istoriją.**

Bet stovėti prieš istoriją tuo pačiu pagal Heideggerį reiškia stovėti ir prieš likimą. Istorija ir likimas jam yra koreliatyvios sąvokos. Gamta neturi istorijos — tuo pačiu ji neturi ir likimo. Tik žmogus turi istoriją — tuo pačiu jis turi ir likimą. Istorija ir likimas Heideggeriui yra vienas ir tas pats dalykas. Tai — prisiėmimas atsakomybės už visa, kas buvo, ir drauge ryžimasis ištikimybei visam, kas bus. Užmiršdamas savo praeitį ir tuo pačiu likdamas aklas ateičiai, žmogus atiduotų save aklos atsitiktinybės žaismui. Šiuo atveju jis neturėtų likimo, bet lygiai tuo pačiu jis atsisakytų ir savo laisvės — liktų bejėgiu žaisleliu atsitiktinybės rankose. Tik prisiimdamas savo praeitį ir tuo pačiu angažuodamasis ateičiai, žmogus gali žinoti ir tai, kas jam ateina iš šalies, ir tai, kas priklauso nuo jo paties apsisprendimo. Šiuo atveju jam iškyla likimas, kaip savo istorijos prisiėmimas, bet tuo pačiu pasirodo ir laisvės galimybė: žinodamas tai, kas jam turi ateiti, jis gali ieškoti priemonių ir realizuoti tam, ko jis pats nori. Štai tasai pagrindas, kuris atsitiktines aplinkybes pakeičia istorinėmis situacijomis, kuriose žmogus praeities duomenis sulydo į gyvą vienybę su tuo, kam jis ryžtasi ateityje. Šita vienybė — tai pati likimo ir laisvės vienybė likimo meilėje.

Čia ir paaiškėja, kodėl dabarties filosofai savo ateistinio fatalizmo nebesieja su tradiciniu materializmu: **jiems likimu yra nebe gamta, o istorija.** Kai materializmo fatalistams likimą simbolizavo gamtinė aplinka, tai dabarties filosofams — istorinė situacija. Gamtinė aplinka yra žmogui visiškai svetima ir nuo jo niekuo nepriklausoma. Todėl buvo visai nuoseklu, kad materialistinis fatalizmas neišvengiamai buvo griežtu determinizmu (laisvės paneigimu). Teigti likimą tuo pačiu reiškė neigti laisvę. Tuo tarpu istorinė situacija pati savaime dar nereiškia tokio žmogaus apsprendimo, kuris laisvės galimybę principiškai išskirtų. Ji greičiau tėra tasai praeities sutelkimas į dabartį, kuris sudaro pagrindą ieškoti kelio į ateitį. Istorinė situacija labiau reikalauja žmogų apsispręsti negu pati jį apsprendžia. Tai reiškia: užuot paneigusi laisvę, istorija greičiau kaip tik į ją apeliuoja. Todėl, iškeldami likimu istoriją, dabarties fatalistai nėra taip neišvengiamai verčiami paneigti laisvę, kaip turėjo ją neigti materialistiniai fatalistai, kuriems likimu buvo gamta.

Materialistinis determinizmas ne tik suveda istoriją į gamtinį vyksmą, bet ir apskritai žmogų nužemina į daiktą. Tuo tarpu, kaip sakėme, dabarties filosofų pagrindinis rūpestis yra iškelti nepalyginamą žmogaus savotiškumą. O kurgi kitur to savotiškumo ieškoti, jei ne laisvėje? Todėl jie, užuot ėmęsi laisvę neigti likimo vardu, kaip tik siekia laisvę išsaugoti. Iš čia ir suprantamos jų pastangos išaiškinti likimą ir laisvę vienas antrą sąlygojančiais žmogiškosios egzistencijos momentais. Ir, kaip matėme, šiuo pagrindu likimo ir laisvės vienybei buvo rasta istorija. Iš vienos pusės likimas yra žmogui istorija, kiek ji yra praeities prisiėmimas. Ir tačiau, antra vertus, istorija drauge yra žmogui ir laisvės sąlyga, kiek praeities prisiėmimas virsta pagrindu ateities lėmimui. Istorinė situacija ir yra šitos likimo ir laisvės vienybės išraiška: kaip joje žmogus sutelkia savo atsakomybę ir už praeitį ir už ateitį, taip joje žmogus sulydo likimą su laisve — atsistoja prieš likimą, laisva būtybe.

b) Ateizmas, kaip žmogiškosios laisvės sąlyga. — Sakėme: dabarties filosofai brutalų materializmą griežtai atmeta, nes žmogiškosios egzistencijos savotiškumo išsaugojimą jie laiko pačiu pagrindiniu savo rūpesčiu. Tačiau, antra vertus, dabarties filosofai dvasiniam žmogaus savotiškumui išsaugoti visai neranda reikalo išeiti iš laiko horizonto. Greičiau atvirkščiai: **amžinybės perspektyvos atsisakymas dabarties filosofams atrodo pačia pagrindine sąlyga išsaugoti žmogaus laisvei**, kuri kaip tik yra žmogaus dvasinio savotiškumo versmė. Nietzsche kartą savo Zaratustros lūpomis išpažino: „Jei būtų dievai, kas beliktų kurti". Šita Zaratustros mintis yra taip pat motto dabarties filosofams.

Radikaliausiai šia nuotaika aidi Heideggerio laisvės samprata, pagal kurią laisvė pačia savo esme yra **laisvė mirčiai** (Freiheit zum Tode). Heideggeriui žmogus yra laisvas tik dėl to, kad jis prieš nieką nestovi, t. y., kad jis stovi tik prieš niekį. Žmogaus laisvumas ir būties niekingumas — koreliatyvios sąvokos. Tasai momentas, kuriuo žmogus laimi laisvės sąmonę, yra tas pats, kuriuo jis praregi būties niekingumą. Tai — atvirybė mirčiai, kurioje visa kasdienybė suabejingėja, visi žmogų supę daiktai pasitraukia, visas pasaulis nugrimsta į bereikšmybę, ir, visai patirtinei tikrovei šituo būdu išslydus, būtis apsireiškia niekiu. **Tik niekio akivaizdoje žmogui iškyla laisvės galimybė.** Laisvas yra žmogus suteikti prasmę patirtinei tikrovei tik dėl to, kad ji tėra nieko savy nereiškiąs chaosas. Tik todėl, kad nėra nieko savy prasmingo, laisvė yra ne tik vienas įprasminimo pavidalas, bet patsai bet kokio įprasminimo pagrindas. Būties niekingumas — žmogiškojo patirtinės tikrovės supratimo ir tuo pačiu jos įprasminimo sąlyga: esame pažadinti ieškoti pagrindų ir juos kurti tik praregėję tikrovės pagrinde niekį. „Tik iškilus tikrovės pagrindo niekingumui, iškyla mumyse nuostaba ją. Tik iš nustebimo, t. y. iš nieko apsireiškimo — pagrindo iškyla mumyse klausimas: kodėl? Bet kadangi šis klausimas yra galimas, įmanoma apsispręstai klausti pagrindų ir juos kurti. Tik kadangi mes galime klausti ir grįsti, mūsų egzistencijai duotas į rankas tyrėjo raktas".

Panašiai žmogaus laisvumo ir dvasinio savotiškumo sąlyga iškyla ir antrajam didžiųjų dabarties filisofijos atstovų — vokiečių filosofui **Nicolai Hartmannui**. Tiesa, Hartmanno filosofija savo pagrinduose yra nepalyginama su Heideggerio egzistencializmu: kai šiam žmogus testovi prieš niekį, tai pirmajam — prieš platoniškai suprastą vertybių pasaulį. Heideggeriui sąžinė tėra savęs pačio šauksmas iš paskendimo viešumoje grįžti į save patį mirties akyvaizdoje, Hartmannui — vertybių pasaulio šauksmas

pakilti į jo antlaikinę erdvę. Tačiau vėl: kai Platonui idėjų pasaulį valdė Nelygstamojo Gėrio idėja, tai Hartmannui žmogaus dorinio pašaukimo sąlyga yra ateistinis Dievo atributų — pramatymo ir predestinavimo — perkėlimas žmogui. „Etika daro — ir privalo daryti, — kas tikinčiųjų akimis yra Dievo išniekinimas: ji atiduoda Dievybės atributus žmogui. Ji vėl grąžina jam, ko jis, neįvertindamas savo paties esmės, buvo atsižadėjęs ir Dievui priskyręs. Kitais žodžiais: etika Dievybe nukeldina nuo jos viešpatinių aukštybių ir apgyvendina žmogaus valioje. Metafizinį Dievo palikimą paveldi žmogus", mano N. Hartmann.

Pagaliau ta tendencija iškyla net pas Karl Jaspers (kuris, kad ir atmesdamas asmeninį Dievą bei asmeninį nemirtingumą, vis delto atstovauja teistinį egzistencializmą). Turiu minty jo tezę, kad laisvės sąlyga yra Dievybės pasislėpimas žmogui. Ir būtent: nors iš vienos pusės Jaspersui laisvės versmė yra (jo paties terminu: Trancendencija), tai vis delto iš antros pusės lygiai laisvės sąlyga yra ir Dievo nepažįstamumas žmogui. Kad žmogus galėtų likti laisvas, yra būtina, kad Dievas liktų jam pasislėpęs. „Jei aš pažinčiau transcendentinę būtį ir visus daiktus jų amžinybėje, tai tuo pačiu laisvė būtų nereikalinga ir laikas būtų išsipildęs: aš amžinoje šviesoje būčiau ten, kur nebėra reikalo apsispręsti. Kol vis dėlto aš esu laike, pažįstu tik patirtinę tikrovę, o ne amžinąją būtį", sako K. Jaspers. Tiesa, ir tradicinio teizmo filosofija niekada nėra reiškusi pretenzijos pažinti Dievą visoje jo būties pilnatvėje. Ir ji visada akcentavo mūsojo Dieviškosios Būties pažinimo ribotumą. Gali todėl ir anksčiau pateiktoji Jasperso citata iš karto pasirodyti liekanti tradicinio teizmo plotmėje. Bet iš tiesų yra pagrindinis skirtumas tarp pažinti mūsojo Dievybės pažinimo ribotumą ir apskritai paneigti bet kokią Dievo pažinimo galimybę. O Jasperso filosofija kaip tik ir atstovauja antrąjį atvejį. Dievas lieka jai absoliučiai pasislėpęs: neatsiskleidžia pagal ją Dievas žmogui ne tik savo būties pilnatve, bet ir jokiomis dorinėmis normomis, suformuluotomis objektyviais įsakymais. Norėdamas įgalinti žmogaus laisvę, Dievas lieką tylus — palieką žmogų savo paties rizikai ir atsakomybei. „Nors aš sąžinėje ir stoviu dievybės akivaizdoje, tačiau negaliu nei jos girdėti, nei jai, kaip balsui iš kito pasaulio, paklusti. Sąžinės balsas nėra Dievo balsas. Sąžinės kalba — tai tiesiog Dievo tyla. Jis lieka ir čia, kaip visur, pasislėpęs. Regiu save sąžinėje nukreiptą į Dievą, bet lieku paliktas sau. Neatėmė Dievybė man laisvės ir tuo pačiu atsakomybės, kad ji pati man rodytųsi", galvoja K. Jaspers.

Suglaustai tariant: dabarties filosofiniam mąstymui būdinga, kad jis, praradęs amžinybės perspektyvą, neišvengiamai tampa fatalizmu. Tačiau mūsų dienomis fatalizmas nebesieja savęs su materializmu. Dvasinis žmogaus savotiškumas bei jo nepalyginamumas su gamtiniais padarais yra bendras visų mūsų laiko filosofų įsitikinimas. Bet, kaip jie šiuo savo įsitikinimu atmeta materializmą, taip lygiai daugelis jų linksta atmesti ir teizmą. Teistinė amžinybės perspektyva ne tik neberandama reikalinga žmogaus dvasiniam savotiškumui išsaugoti, bet kaip tik ji laikoma žmogiškosios laisvės paneigimo grėsme. Visų pirma vakarietiškojo mąstymo istorijoje ateizmas iškyla nebe materializmo, o humanizmo pavidalu. Paneigiamas Dievas nebe tikėjimu į medžiagą, o tikėjimu į žmogų.

2. ATEISTINĖS LAISVĖS IŠVIRTIMAS Į LIKIMO NAŠTĄ

a) Ar ateistinis humanizmas tėra krikščionybės supasaulinimas? — Kokia konkreti šio ateistinio humanizmo prasmė? Sakėme: egzistencialistinė dabarties filosofija iškyla, kaip ateistinio humanizmo pavidalas. Materialistinį žmogaus sugamtinimą ji taip pat ryžtingai atmeta, kaip ir teistinis humanizmas. Tai ir galėtų kelti klausimą: ar egzistencialistinis humanizmas nėra tik teistinio humanizmo supasaulinimas — krikščioniškos žmogaus sampratos pasilaikymas, nors pačios krikščionybės ir atsisakant?

Šitas klausimas buvo iš tiesų ne tik labai dažnai keliamas, bet ir paprastai teigiamai atsakomas. Ypačiai, norėdami sumažinti egzistencialistų reiškiamą originalumo pretenziją, šį priekaištą mėgsta krikščioniškieji filosofai. Tam tikro pagrindo šiam priekaištui negalima nuginčyti. Liudyja tai jau ir tasai faktas, kad egzistencializmas savo istorinių pažadintojų eilėse kaip tik turi tokius krikščioniškuosius mąstytojus, kaip prancūzą Blaise Pascal ir daną Sören Kierkegaard. Bet netenka pamiršti, kad tokio pat poveikio egzistencialistinei žmogaus sampratai pažadinti turėjo ir Friedrich Nietzsche, radikalusai krikščioniškojo žmogaus idealo pervertintojas. Tai ir nurodo, kad laikyti egzistencializmą tik krikščioniškojo humanizmo supasaulinimu galima tik labai aprėžta, ir būtent, tik ta prasme, kad dabarties filosofijos centre stovi ne „sąmonė apskritai", kaip racionalistinėje naujųjų amžių filosofijoje, o konkreti žmogiškoji egzistencija, kaip ji centrinę vietą užėmė ir krikščioniškajame mąstyme. Trumpai tariant, egzistencializmo aiškinimas krikščioniškojo humanizmo supasaulinimu tegalioja istorine tematinio pažinimo, bet ne principine pačio klausimų sprendimų prasme.

Principiškai šita sekuliarizacinė tezė yra ne tik naiviai, bet ir pragaištingai neteisinga. Juk Dievas nėra tokia nereikšminga idėja, kad ja pagrįstas statinys galėtų išlikti „maždaug toks pat", ir jos atsisakius. Geriau pripažinti dabarties egzistencializmui originalumo pretenziją būti pirmuoju ateistinio humanizmo pavidalu — negu laikyti Dievą tokia nereikšminga idėja, kurios paneigimas tereikštų paprastą „supasaulinimą". Reikia lojaliai pripažinti, kad dabarties egzistencialistinis mąstymas yra iš tiesų naujas filosofavimo pavidalas, originalus kaip tik savo radikaliu skirtingumu nuo krikščioniškojo mąstymo tradicijos. Egzistencializmas — tai žmogaus — be — Dievo filosofavimas. Iliuzinė pastanga matyti krikščioniškuosius pradus ir ten, kur jų iš tiesų nėra, neatitinka nei tiesos reikalavimą, nei krikščionišką dvasią. Galima kartais ir nenorėti, kad taip būtų, kaip yra, bet nėra ko beprasmiškai save iliuzijomis liūliuoti. Liūliuodami save iliuzijomis mes ne tik save pačius apgaudinėjame, bet ir blankiname tą tiesą, kurą tariamės atstovaują.

Šiai iliuzijai, jog dabarties egzistencializmas tėra krikščioniškojo humanizmo supasaulinimas, susidaryti galbūt sudarė nuotaiką tas faktas, kad pirmieji jo kūrėjai savąsias tezes plėtojo visu filosofiniu ramumu. Jie nesileido į jokią polemiką ne tik su krikščionybe, bet ir apskritai su teizmu: Dievo klausimo jie iš viso nekėlė. Tačiau iš tiesų Dievo klausimas buvo nekeliamas ne dėl to, kad jis būtų paliekamas „atviras", o tik dėl to, kad iš viso nebuvo randama prasmės jį kelti: Dievo klausimas lieka atviras tik tam, kuris jau pats savyje jį neigiamai atsakė. Bet kad tai visiems paaiškėtų, reikėjo palaukti, kol pirmuosius egzistencializmo kūrėjus pakeitė jo propagandiniai populiarizatoriai. Konkrečiai kalbant: reikėjo palaukti, kol vokiečių filosofas Martin Heidegger susilaukė prancūzų rašytojo Jean-Paul Sartre. Ką pirmasai pasakė tik savo tyla — Dievo klausimo tylomis apėjimu, tą antrasai išryškino visu propagandiniu aiškumu. „Ir kada Heideggerio terminu kalbama apie žmogaus pasaulin nusviedimą, tai aš, sako Satre, tekalbu apie tai, kad Dievo nėra, ir kad reikia iš to padaryti visas išvadas."

Kaip J. P. Sartre nepalieka jokios abejonės dėl savo ateizmo, taip jis nepalieka jokios abejonės ir dėl išvadų, plaukiančių iš jo. Betarpiškai po anksčiau cituotojo pažado nuosekliai išplėtoti visas ateistines išvadas prancūzų egzistencialistas tuo pačiu nedviprasmiškumu pasisako: „Egzistencializmas yra griežtoje opozicijoje tam laicistinės moralės tipui, kuris norėtų pašalinti Dievą mažiausiomis išlaidomis." Ir tolimesniuose puslapiuose J. P. Sartre karčiai tyčiojasi iš tų aštuoniolikto jo amžiaus laisvamanių filosofų, kurie tikėjo, kad niekas nepasikeis, jei Dievą ir paneigtum; kurie save tikino, kad tam tikras vertybes, ir Dievo atsisakius, reikia rimtai imti ir laikyti a priori (iš anksto) įrašytomis žmogaus sąmonėn (kaip tyčiodamasis Sartre sako — sąvokinin dangun, ciel intelligible). „Egzitencialistas, priešingai, mano, kad yra labai nepatogu, jog Dievo nėra, nes su juo dingsta ir bet kokia galimybė rasti sąvokiniame danguje vertybes. Nebegali toliau a priori egzistuoti gėris, nes nebėra nebaigtinės ir tobulos sąmonės jam mąstyti. Niekur nėra parašyta, kad gėris egzistuoja, kad reikia garbingam būti, kad nereikia meluoti, nes kaip tik mes esame plotmėje, kurioje vieni tesame žmonės. Dostojevskis rašė: jei Dievo nebūtų, viskas būtų leista. Tai kaip tik ir yra pradinis egzistencializmo nusistatymas. Iš tiesų viskas leista, Dievo nėra, ir todėl žmogus yra paliktas vienas pats sau, nes jis neranda nei savyje, nei už savęs jokios galimybės į ką nors įsikabinti."

Iš tiesų, nėra jokios abejonės, kad tasai ateistinis humanizmas, kuris šiandien skelbiamas egzistencializmo vardu, yra nepalyginamas su tuo, ką krikščioniškasai mąstymas humanizmo žodžiu supranta. Todėl ir laikome daug lojalesniu atvirą J. P. Sartre'o pripažinimą savo priešingybės krikščioniškajai žmogaus sampratai negu daugelio pastangą vargti, benorint net radikalų ateizmą išaiškinti tik krikščionybės „supasaulinimu". Užuot beprasmiškai vargus faktams užskleisti, daug teisingiau ir garbingiau juos atvirai pripažinti.

Kad mūsų laiko egzistencialistinė filosofija, atstovaujama Heideggerio ir Sartre'o vardų, iš tiesų turi teisės laikyti save radikaliu ir nuosekliu ateizmu, nėra daug ko abejoti, nes klausimas yra pakankamai aiškus. Bet yra klausimas, ar lygiai tikrai ji turi teisės save laikyti ir humanizmu. Šį klausimą ir keliame: kiek iš tiesų dabarties ateistinis egzistencijalizmas yra humanizmas? Kiek jis išsaugo tas vertybes, kurios vienos duoda teisę į humanizmo vardą? Kiek jame žmogus išlikęs laisva dvasine asmenybe? Kiek jis atskleidžia žmogui prasmingos egzistencijos perspektyvą?

Verčia šį klausimą kelti dažna patirtis, kad tais pačiais žodžiais ne kartą vadinami skirtingiausi dalykai. Žodžiai yra kantrūs: galima juos vartoti, kaip norima — ir dalykams atskleisti, ir jiems užskleisti. Nenorint leisti save žodžiams suvedžioti, visada todėl ir tenka žiūrėti, kas iš tiesų jais manoma. Dėl to ir grįžtame prie aukščiau išdėstytų ateistinio egzistencializmo nusistatymų dar kartą, klausdami, ką iš tiesų tradiciniai žodžiai — laisvė, prasmė, humanizmas, — reiškia dabarties filosofų mintyje.

b) Laisvė ar tik — neišvengiamybės suvokimas? Sakėme: egzistencialistinė mūsų laiko filosofija grindžia savo teisę į humanizmą tuo, kad ji visu radikalumu akcentuoja žmogaus nepalyginamumą ir lygiu radikalumu atmeta materialistinį žmogaus sugamtinimą. Ir būtent: kaip tradicinis humanizmas, taip ir egzistencialistinis humanizmas žmogaus su gamtiniais padarais nepalyginamumo pagrindu teigia laisvę. Todėl visų pirma ir tenka klausti: kokia konkreti laisvės prasmė dabarties filosofams?

Pirmiausia — heideggerinė laisvės samprata. Nors Heideggeris ir vadina žmogiškąją laisvę radikalia, tačiau tuojau pat pastebi, kad ji nėra absoliuti. Nėra ji absoliuti dėl to, kad žmogus ne pats nusprendė savo pasaulin patekimą, o visada jau yra faktiškai į jį nusviestas (geworfen). Šituo žmogaus pasaulin nusviedimu Heideggeris supranta ne vienkartinį įvykį (gimimą), o tai, kad visada jau žmogus yra faktiškai apspręstas būti tuo, kuo jis yra. Tačiau, nežiūrint šio faktinio apsprendimo, žmogus yra atviras laisvės galimybei, nes jis yra pasaulin nusviestas kaip tokia būtybė, kuri yra palikta pati savo galimybes „projektuoti" (entwerfen). Tai ir reiškia: būti žmogui laisvam yra lygu savo faktiškai duotąsias galimybes pačiam „projektuoti". Ir savo ruožtu pačiam savo galimybes „projektuoti" yra lygu slėpti savyje „būties supratimo" galimybę. Laisvas tuo būdu pagal Heideggerį yra žmogus tik dėl to, kad jis gali būtį suprasti. Tik būties supratimas įgalina žmogų „egzistuoti", t. y., būti pačiam sau patikėta būtybe, o ne tik brutaliu faktu. Tačiau vėl: įsakmiu Heideggerio perspėjimu, „būties supratimas" nėra tik paprastas pažinimas. Suprasti būtį visų pirma Heideggeriui reiškia ne ją pažinti, o ją prisiimti. Šita prasme: laisvas yra jam žmogus tik dėl to ir tik tuo, kad jis vienas savo faktinį pasaulin nusviedimą gali prisiimti, kaip savo paties galimybes. Tai, kas neprisiėmus, atrodo aklas atsitiktinybės siautėjimas, priėmus, nušvinta savu likimu. Ir kadangi, kaip aukščiau sakėme, pati pagrindinė žmogiškosios egzistencijos galimybė Heideggeriui yra mirtis, tai atitinkamai jam ir patsai laisvės pagrindas yra ne kas kita, kaip prisiėmimas mirties galimybės — pasiryžimas savo gyvenimą gyventi mirties akivaizdoje. Būti šita prasme laisvam — tai be iliuzijų prisiimti mirties likimą. Tai ir yra galutinė heideggerinės laisvės sampratos esmė: žmogus tėra tik dėl to ir tik tuo laisvas, kad jis vienas gali prieš mirtį atvirai stovėti. Jis vienas žino savo mirtį iš anksto, ir jis vienas gali jai iš anksto ryžtis. Dėl to Heideggeriui laisvė pačia savo esme ir yra laisvė mirčiai, Freiheit zum Tode.

Ar šitaip suprasta „laisvė mirčiai" yra iš tiesų laisvės vardo verta? Laisvė — tai kūrybinės iniciatyvos židinys ir asmeninio apsisprendimo versmė. Ar šitą prasmę savyje išsaugo ir heideggerinė „laisvė mirčiai"?

Šiam klausimui teigiamai atsakyti, deja, nematau galimybės. „Laisvės mirčiai" iliuziškumas iškyla iš pat pradžių, kada Heideggeris laisvę sutapdina su „būties supratimu". Sutapdyta su „būties supratimu", laisvė nebereiškia žmogui galimybės pačiam save apspręsti, o tik galimybę suprasti savo faktinę apsręstybę. Savuoju į pasaulį nusviedimu žmogus jau yra faktiškai aprę̨stas visu savo galimybių pločiu, ir todėl pačiam savo galimybes „projektuoti" nebereiškia laisvės jose apsispręsti, o tik laisvę jas suprasti ar likti joms aklam. Šita prasme A. de Waelhens visai teisingai pastebi, kad heideggerinė laisvė nėra mums ginklas laimėti aukštesnei paskirčiai, nes „ji (heideggerinė laisvė — J. G.) susiveda į vidinį pažinimą, galutinei egzistencijos tikrovei neturintį poveikio". Šito priekaišto negali paneigti nė paties Heideggerio įsakmus perspėjimas, kad jis „būties supratimu" turi mintyje ne pažinimą įprastine šio žodžio prasme, o egzistencinį savo faktinių galimybių priesiėmimą. Prisiimti tai, kas vistiek neišvengiamai būtina, nes jau faktiškai apspręsta, nieku būdu nereiškia laimėti laisvę. Būtinybė, tegu ir sava prisiimta, dar nėra laisvė. Ar aš regiu bei prisiimu savo mirties neišvengiamybę, ar ją tik brutaliai bei aklai kenčiu — tas niekuo nekeičia pačios mano lemties. Būti laisvam savo likimą prisiimti dar nereiškia būti laisvam jį pačiam kurti.

Liudas Vilimas — Vilnius

Kaip heideggerinė laisvės samprata nepalieka vietos įsižiebti kūrybinei iniciatyvai, taip ji nevirsta ir asmeninio apsisprendimo versme. Tiesa, kaip prisimename, Heideggeris skiria du žmogiškojo buvimo būdus (kasdieninį ir tikrąjį) pagal tai, ar žmogus prisiima savo likimą, ar jam užsiskleidžia. Prisiimti jam savo likimą — tai atvirai, be amžinybės iliuzijos sutikti mirtį. Užsiskleisti savo likimui — tai paskęsti nuo mirties bėgančios viešumos kasdienybėje. Bet šitaip suprastas likimo prisiėmimas ar jam užsiskleidimas dar nėra tasai asmeninis apsisprendimas, kurio galimybė suteikia žmogui laisvę. Prisiimant likimą, ar jam užsiskleidžiant, stovima ne prieš galimybę pasirinkti tarp dviejų skirtingų žmogiškos būties kelių, o tik prieš galimybę skirtingai nusiteikti vieno ir to paties kelio atžvilgiu. Paskęsti kasdienybėje, ar gyventi mirties akivaizdoje nereiškia kitaip gyventi, t. y., savo gyvenimui suteikti kitokį turinį, o tik gyventi tą patį gyvenimą arba atviromis arba uždaromis akimis. Bet ar aš savo gyvenimą gyvensiu vienokiomis ar kitokiomis akimis, jis liks toks pat — skirtumas teglūdės mano santykyje su juo, bet ne jame pačiame. Paradoksiškai tariant, visa laisvė, kurią Heideggeris suteikia žmogui, tėra laisvė būti laisvam nuo laisvės iliuzijos. Tai, ką Heideggeris vadina laisve, greičiau tėra tik būtenybės sąmonė, o ne laisvė tikrąja šio žodžio prasme. Laisvas iš tiesų žmogus Heideggeriui tėra tiek, kiek jis vienas gali suvokti savo likimo neišvengiamybę. Tik dėl to Heideggeriui paskutiniu gyvenimo išminties žodžiu lieka amor fati, kad tikroji laisvės prasmė jo ateistiniame fatalizme yra išblėsusi.

Gali vergas savo kenčiamą vergiją prisiimti ar ne, laikyti ją sava lemtimi ar ne — jis vistiek liks vergas. O jeigu jau kartą ir jame sužibs vergiškosios jo dalios sąmonė, tai iš tiesų ji įsižiebs ne likimo meile, o laisvės aistra. O tasai vergas, kuris laisve vadintų jam užmestosios dalios prisiėmimą savo likimu, liudytų, kad laisvės sąmonė jame dar visai nesušvitusi ar jau užgesusi. Bet ar nepanašūs tokiam vergui mūsų laiko filosofai, kada jie, apaštalaudami likimo meile, laisvės vardą teikia tam, kas jų pačių akimis tėra nenuveikiama neišvengiamybė — mirties likimas? Galima mylėti visa — ir vergiją, — bet net ir meilė negali vergijos pakeisti laisve. Liūdna mirties vergų išmintis, ir skurdi jų likimo meilė! Liūdna išmintis ieškoti laisvės iliuzijos tik nusilenkime neišvengiamybei. Skurdi meilė tik dėl to mylėti, kad kitos išeities nematyti. Gali likimo meilė, nežiūrint viso jos skurdumo, būti ir verguose nuoširdi, bet dėl to ji dar nevirsta laisvės versme. Laisvė tėra ten, kur, nežiūrint viso žmogiškosios būties galimybių ribotumo, žmogus yra likimo viešpats, o ne jo vergas. Bet būti likimo viešpačiu yra daugiau negu jį prisiimti, tegu ir laisvai. Todėl ta likimo meilė, kuri tėra likimo prisiėmimas, ir nėra laisvės vardo verta.

c) Laisvė ar tik — rizika nežinomybėje? — Lig šiol ryškindami fatalistinių filosofų laisvės sampratą, turėjome minty visų pirma heideggerinę laisvės interpretaciją. To paties priekaišto, kad laisvė išblėsinama į būtinybės sąmonę, nebūtų galima lygia prasme taikyti visiems egzistencialistams. Bet jų filosofijoje iškyla laisvei kitoks pavojus — išvirsti į savo prasmės nežinančią riziką.

Sakėme: tikra laisvė tėra ten, kur yra tikro asmeninio apsisprendimo galimybė. Neradę šios galimybės heideggerinėje žmogaus sampratoje, mes ir negalėjome sutikti, kad paprastą neišvengiamybės prisiėmimą jau būtų galima laisve vadinti. Dabar, einant į kitų dabar-

ties filosofų laisvės sampratą, tenka iškelti kitą esminį laisvės momentą. Ir būtent: kaip tikra laisvė tėra ten, kur yra asmeninio apsisprendimo galimybė, taip savo ruožtu tikras apsisprendimas tėra ten, kur yra objektyvių, visuotinai reikšmingų vertybių įžvelgimo galimybė. Iš tiesų, yra prasmės apsispręsti tik tuo atveju, jei viskas nėra vistiek pat, t. y. jei stovima arba prieš vertės ir nevertės alternatyvą, arba bent prieš nelygias vertybes. O kur viskas yra vistiek pat, nėra nė ko apsispręsti — vistiek, kaip bus. Šita prasme vertybių sąmonė ir yra būtina laisvės sąlyga. *Išblėsinti vertybių sąmonę — tai tuo pačiu sunaikinti ir laisvės galimybę. Atsieta nuo vertybių sąmonės, laisvė virsta beprasmiška rizika nežinomybės tamsoje. Tokiai rizikai dera nebe laisvės, o sauvalės vardas.*

Ypačiai ryškiai šį laisvės išvirtimą į beprasmišką riziką iliustruoja Sartre'o egzistencializmas. Sartre'ui, jo paties žodžiais tariant, objektyvaus gėrio sąvoka neturi jokios prasmės, nes žmogus neturi iš anksto aptariamos prigimties, kuri galėtų tarnauti pagrindu žmogiškųjų vertybių hierarchijai. Žmogus neturi iš anksto aptariamos prigimties dėl to, kad jis yra vienintelė būtybė, kurioje „egzistencija eina pirma esmės". Sartre'o pavyzdžiu: galima kalbėti apie knygos ar jos piaustiklio prigimtį tik dėl to, kad mes patys iš anksto turime jų esmės bei paskirties idėją, pagal kurią mes šiuos daiktus ir gaminame. Buvo galima kalbėti šita prasme, sako Sartre, ir apie žmogaus prigimtį, kol žmogus buvo laikomas Dievo kūriniu. Bet atmetus Dievo galimybę, lieka viena išvada: „Nėra jokios žmogiškosios prigimties, nes nebėra Dievo, kuris galėtų ją mąstyti". Žmogus tėra tai, kuo jis pats save sukuria savąja egzistencija. „Ateistinis egzistencializmas, kurį aš atstovauju, yra nuoseklesnis, sako Sartre. Jis skelbia: jei nėra Dievo, tai yra bent viena būtybė, kuri anksčiau egzistuoja negu galima ją aptarti bet kokia sąvoka. Ši būtybė — tai žmogus. „Jei šituo būdu nėra jokios iš anksto aptariamos prigimties, tai tuo pačiu nėra galimybės ir bet kokiai vertybių sąmonei. Vienintelė nuosekli išvada — tai sutikti su Dostojevskio pramatytąja kiekvieno ateizmo atbaiga: jei Dievo nėra, — viskas leista. Sartre, kaip aukščiau citavome, šią išvadą atvirai ir savinasi. Atpalaidavęs žmogų nuo bet kokių objektyvinės vertės normų, Sartre pastato žmogų tik prieš vieną reikalavimą: *angažuokis!* Visa galima, išskyrus viena — nesirinkti. Vienintelis kriterijus — pati laisvė: „visa galima rinktis, jei tik renkamasi laisvo angažavimosi sąlyga". Ir todėl: „vienas dalykas teturi reikšmės — tai žinoti, ar tai, kas daroma, daroma laisvės vardan".

Ar nėra šitoks laisvės suradikalinimas bei suabsoliutinimas patsai jos sunaikinimas? Tiesa, galime su Sartre'u sutikti, kad jo laisvės samprata yra vienintelė nuosekli ateizmo išvada. Neginčijame jam nuoseklumo bei iki galo išmąstymo pretenzijos. Bet visa tai dar nėra pagrindas, mūsų įsitikinimu, suteikti laisvės vardą sauvalei. Greičiau tai tik liudija, kaip tiesiai neįmanomai sunku rasti laisvei pagrindą toje ateistinėje plotmėje, kurią iki galo išmąstyti Sartre pasiryžo.

Iš tiesų: tai, kas iš pradžių buvo laikoma pačiu laisvės grindimu, galų gale išryški pačiu jos prasmės paneigimu. Kada Sartre savo teze „būtis eina pirma esmės" neigė objektyvių vertės normų galimybę, jis jautėsi tiesiąs granitinį laisvei pagrindą: jei būtų žmogų objektyviai įpareigojančios normos, tai kaip galėtų žmogus būti laisvas? (Palygink anksčiau cituotą Nietzsches šauksmą: jei būtų dievai, kas beliktų kurti!) Tačiau iš tikrųjų šiuo *žmogaus išlaisvinimu nuo objektyvių vertės normų pasiekiama ne laisvė, o tik sauvalė.* Paneigti objektyvias vertės normas tai — tuo pačiu prarasti bet kokį pagrindą skirti laisvę nuo sauvalės. Skiria laisvę nuo sauvalės tik vertybių sąmonė: laisvas yra tas apsisprendimas, kuriuo žmogus apsisprendžia vertės ir nevertės ar žemesnės vertės akivaizdoje, ir priešingai — sauvališkas yra tas apsisprendimas, kurį nulemia akla, nes vertybių sąmonės nenušviesta, valia: sic volo, sic iubeo. Padaryti laisvę ne tik apsisprendimo versme, bet ir vienintėliu jos *kriterijumi — tai tuo pačiu laisvę nužeminti į sauvalę.* Kas tėra tik apsisprendimas, atseit tik aklas angažavimasis vertybių šviesos nenušviestoje nežinomybėje, tas iš tiesų yra pati sauvalė — akla rizika. Šita prasme: kada Sartre laisvės galimybės pagrindu iškelia objektyvių vertės normų paneigimą, tai iš tiesų jis šia sąlyga laisvę atiduoda aklai sauvalei.

d) Laisvė ar tik — likimo našta? — Vienu žodžiu, egzistencialistinėje mūsų laikų filosofijoje laisvė arba išblėsta į būtinybės sąmonę (Heideggeris), arba išvirsta į aklą sauvališką riziką (Sartre). Tai ir yra pagrindas, dėl ko mūsų laiko filosofų teikiamasai žmogaus vaizdas, nežiūrint viso laisvės akcentavimo, persunktas tokia gūdžia nuotaika. Kai anksčiau laisvė buvo pergyvenama kaip tasai pagrindas, kuris leidžia žmogui būti viešpatiškai tikram, tai šiandien — kaip pati netikrybės versmė. Buvo laisvė anksčiau pergyvenama tikrybės pagrindu, nes ji, vaizdingai tariant, buvo laikoma sparnais, leidžiančiais žmogui pakilti į jo dvasinės paskirties amžinąsias erdves. Šiandien pergyvenama laisvė netikrybės versme, nes, išblėsus amžinųjų vertybių šviesai, ji virto lemtimi, pasmerkiančia žmogų rūsčiai jieškojimo būtinybei nežinomybėje. Šiandien laisvė nebekelia žmogaus aukštyn, o slėgia jį sunkia mirties likimo našta. Iškyla šis laisvės, kaip savotiškos naštos, pergyvenimas, jau pačiame žodiniame laisvumo tezės išreiškime: „Mes neturime nei už mūsų, nei prieš mus vertybių pasaulio šviesos, kuri galėtų nušviesti mums kelią. Esame vieni — be jokių pagrindų bei pateisinimų. Tai ir išreikšiu sakydamas, kad *žmogus yra pasmerktas būti laisvas* (pabraukta mano — J. G.). Pasmerktas, nes pats savęs nesukūręs, ir tačiau laisvas, nes, kartą pasaulin nusviestas, jis yra atsakingas už visa, ką jis veikia." Ar neskamba šis Sartre'o tekstas labiau naštos aimana negu laisvės džiaugsmo didybe?

Pasmerkimo našta virtusi laisvė mūsų laikui, nes tai, ką jis neša laisvės vardu, iš tiesų yra pati likimo neišvengiamybė ar beprasmiška rizika nežinomybės tamsoje. Jei galėtų, iš amžinybės grįžę, mūsų laiko filosofų pasiklausyti tie, kuriems laisvė buvo skaidrusai amžinosios žmogaus paskirties kelias, negalėtų jie mūsiškio kalbėjimo apie laisvę kitaip sutikti, kaip skaudžia gailesčio nuotaika: — Kai mes tarėme laisvės žodį, mūsų akys žaižaravo žmogui suteiktojo amžinybei pašaukimo kilnia didybe. Kai jūs kalbate apie laisvę, darote įspūdžio, lyg kalbėtumėte apie pasmerkimą nežinomybės lemčiai. Kalbate apie laisvę, siaubo pagaunami, lyg laisvė, kuri mums švietė amžinybės šviesa, jūsų rankose būtų pavirtusi žarija, deginančia nebūties ugnimi. Darote įspūdžio, kad daug laimingesni pasijustumėte, jei galėtumėte šią žariją šalin nusviesti. Bet, deja, patys žinote, kad laisvė šalin nenusviedžiama. Ir todėl tėra dvi galimybės: arba ji šviečia amžinąjį žmogaus pašaukimą liudijančia šviesa, arba virsta deginančia mirties beprasmybės ugnimi. *Nėra žmogus laisvas atsisakyti laisvės, nes ji yra patsai jo būties branduolys. Bet laisvas yra žmogus savo laisvę paversti kuo jis pats nori — ar amžinybės keliu ar nebūties praraja.*

Aloyzas Baronas

PAVĖLAVIMAS

Mes gyvenom mažoj kareivinių palėpėj keturiese. Aš, Liudas, Vytautas ir svirplys, kuris amžinai dainavo. Bet jei ir mes dainuodavom susėdę ant kareiviškų lovų, dainuodavom ne vieni — už mūsų lango dar dainavo beržai, lieknais liemenimis supdami viršūnes, lyg taikydami lyrinių dainų taktui. Kai pirmo po karo rudenio vakarą mes sėdėjom su Liudu abuoji patamsy, klausydami jų dainos, kėlusios nepaprastą ilgesį ir kvietusios mus į namus, grįžo į tą pačią palėpę Vytautas iš skalbyklos su skalbiniais. Jo pirmas žodis, kuris sutrukdė mūsų tylą, buvo „velnias". Mes neklausėm kas ir koks. Mes keikėm ne mažiau už jį ir mums nuo to lengviau buvo.

— Velniai, tikri velniai, — pakartojo numesdamas baltinius ir pakeldamas laikraštį, į kurį jie buvo suvynioti.

— Kas? — mes pakėlėm akis į jo paraudusį veidą.

— Pasaulis, žmonės, ir tie, kurie išvaduoja, ir tie, kurie šunį kąsti moko, — greit kalbėjo jis mums parodydamas laikraštį.

— Na, ir kas? Laikraštis, — tarėm abu.

— Taigi, laikraštis ir poros mėnesių, o aš iš jo sužinojau apie man padėjusio žmogaus likimą.

Liudas užkaitė kavą ir vėl atsisėdo šalia manęs. Už lango dainavo beržai, tikriau jų viršūnės; giedojo svirplys, o Vytautas susikėlė kojas ant kėdės, atsisėdo ant jos atramos ir lygiu balsu, sustojusiu vibruoti nuo lipimo laiptais ir pykčio, pradėjo.

— Jau jūs žinot, mano mieli draugai, kad pavėlavimas brangiai apmokamas. To visi vadovėliai mokė, bet šis pavėlavimas kainavo vienam žmogui gyvybę pačiais gražiausiais jo gyvenimo metais.

Visas šis atsitikimas prasidėjo anksčiau negu aš sutikau tą žmogų. Tai buvo traukiny, kuris pasiutusiu greičiu bandė išbėgti iš tamsos. Ir tai puikiai jam sekėsi. Regimai švito. Ankstyvaus ryto valandos ir perpildyto vagono tvanka labai spaudė blakstienas, ir aš, prislėgtas ankštumos, vos laikiausi vagono kamputy ant kojų, kurias spaudė aplink sugrūsti lagaminai. Į vagoną buvau įlipęs tamsoje ir tik mažyčiai cigarečių ir jas uždegančių degtukų švytėjimai, kaip miniatiūriniai žaibo blykčiojimai, trumpai nušviesdavo pavargusius ir barzdotus veidus. Iš tų blykčiojimų susidariau vagono koridoriaus, kaip mažyčio ir laikinio pasaulio, vaizdą. Traukinys vis nėrė, pralėkdamas daugybę mažų apšviestų namukų ir stočių, ir šis jo nesulaikomumas buvo vienintelis vaistas prieš nepaprastą nuovargį. Žmonės buvo mieguisti ir irzlūs. Jie stumdė vienas kitą ir visiems atrodė, kad niekas nekaltas dėl šios tvankumos ir nuovargio, kaip tik tavo kaimynas, kurio kiekvienas judesys pykdė iki pasiutimo. Aš laukiau ryto. Jis turėjo išstumti tamsą, kuri man atrodė, buvo užėmusi daug vietos, ir šviesa, rodos, galėjo atitraukti žmogų nuo vienas kito. Ji turėjo apvynioti vata kiekvieną žmogaus sąnarį, nes visas vagono prieangis buvo, kaip didžiulė žaizda, kurios kiekvienas prisilytėjimas kėlė pyktį. Pro mažytį lango sklypelį aš bandžiau įsižiūrėti į pro šalį bėgančius didžiulius šešėlius. Pagaliau pradėjau matyti nupjautas lankas. Tarpais pastebėdavau suguldytas pradalges ir rodos jaučiau šieno kvepėjimą. Ir pro vienodą ratų dundėjimą aš bandžiau išgirsti vieversio giesmę. Taip norėjosi mintis nukreipti kitur, kad užmirštum laiko tekėjimą ir kas minutė negalvotum apie laikrodį. Ir kai atsirėmęs į lango viršų klajojau po tėviškės ganyklas, girdėdamas atolą pjaunančių dalgių skambesį, vienas iš keleivių mane stipriai stūktelėjo.

— Ei, tu! — šaukė jis man, ir aš smėlio spalvos šviesoj pamačiau jo stambų veidą apžėlusį šviesia barzda.

— Ei, tu! — pakartojo jis man žodžiu ir smūgiu, — sulaužei mano lagaminą.

— Nieko nežinau, ne aš, — tariau nepergarsiai stengdamasis suvaldyti pyktį ir atgniaužti staiga susigniaužusius pirštus.

— A, matai, svetimtautis, — užgirdau keletą balsų.

— Žiūrėk, gal išlaužė ir ką nors pavogė, šaukė kiti, ir man atrodo, kad esu nepaprastai didelių bičių avily, kurios norėjo mane sunaikinti ir išmesti.

— Pakratyk kišenes! — pasiūlė vienas.

— Pakratyk, gal peilį turi. Įsilaužėlis. Žiūrėkit, neišsikrausto iš mūsų žemės jis! Išmest iš vagono!

Aš niekada nebuvau bailys, bet šį kartą neradau iš baimės, o gal iš susijaudinimo, žodžių. Kai jie mane keli nutvėrė už rankų ir ėmė kratyti kišenius, aš unksčiau, kaip mušamas šuo.

— Nieko neturiu. Nežinau, nedariau! — šaukiau ir bijojau, kad neišmestų iš skubančio traukinio. Juk kas sukontroliuos? O tokių atsitikimų žinojau, ir jie stovėjo labai arti prieš mano akis. Rodos, fiziškai jutau jų artumą.

— Įsilaužėlis! — šaukė įpykę žmonės, visai nežiūrėdami, kaip tas tariamai mano sulaužytas lagaminas atrodė, ir kur jis buvo. Jiems atrodė, kad aš buvau kaltas už tvarką, už susikimšimą daiktų ir žmonių ir už kažkieno sulūžusį lagaminą. Aš buvau priežastis viso blogumo, ankštumo ir nedavalgymo, nes buvau nesugrįžęs į savo žemę ir čia deginau visų akis savo nereikalingumu. Aš buvau vokiečių žemėj balastas ir maniau, kad sutirpsiu nepaprastam jų neapykantos liepsnojime. Buvo gerokai prašvitę. Staigiai šviesėjo ir buvo galima atskirti veidus. Traukinys bėgo į šviesą ir ji dvigubu greitumu tvino aplink, veržėsi pro mažą, pusiau užkaltą ir užgultą langą. Ir kada aš kovojau pats su savimi, negalėdamas atsipalaiduoti nuo noro trenkti pirmam man už skverno betempiančiam per galvą, kažkas kitas už mane tai padarė, ir aš iš karto pajutau rūbų atsipalaidavimą.

— Šunes, vokiški šunes, paleiskit! — šaukė jis puikiai vokiškai, bet tiek aš, tiek visi kiti pamatėm, kad tai buvo svetimtautis.

— Išpjausiu visus, — nenurimo jis staigiai visiems nutylant, lyg kiekvienas šaukusio žodis būtų buvęs vatos gabalu, užkimšusiu jų burnas, ar geležies balkis, trankąs jų galvas ir užimąs žadą.

— Jūs seni puskarininkiai ir lagerių sargybiniai, kada nustosite žmones ėdę! Sustabdau traukinį ir šaukiu policiją! — drąsiai puolė jis, o murmėdami žmonės vėl bandė užimti savo buvusias vietas. Skundęsis sulaužytu lagaminu, traukėsi toliau negu buvo, spraudėsi užpakalin kitų, ir vėl ten girdėjosi murmėjimas. Valandėlę stovėjau nuleidęs galvą ir girdėjau tik ratų tratėjimą. Kai pakėliau galvą, šviesa buvo vagoną galutinai užėmusi.

Aš atkreipiau dėmesį į žmogų mane užstojusį ir jaučiau, kad aš labiau jaudinuosi dėl savo nevyriškumo negu anksčiau netikėtai užpultas. Tai buvo gal dvide-

šimties metų vyrukas. Ir kai aš pakėliau į jį akis, jis ėmėsi iš kišenės cigaretę.

— Lietuvis? — paklausė jis mane lenkiškai, degdamasis cigaretę virpančiomis rankomis nuo jį užvaldžiusio neapykantos jausmo.

— Taip, — tariau ta pačia kalba. — Ačiū už talką, antraip būčiau gavęs mušti.

— A, jie niekada neišmoks gyventi, — tarė jis beveik ramiai, mostelėdamas gesinamu degtuku. Vėliau pridurdamas:

— Kreivą žmogų tik karstas išlygina.

Jis užtraukė porą dūmų ir, staiga atsiminęs, pasiūlė man cigaretę.

— A, mes visi broliai dabar. Mes visi be namų. Sujungė mus ne notos ar rezoliucijos, bet neturtas, nostalgija ir ilgesys.

Aš paėmiau ir ieškojau žodžių, kaip degtukų. Aš nesižvalgiau, lygiai taip pat ir jis, bet jaučiau, kaip visų žvilgsniai mus degino. Mes buvome katile, kurio sienos buvo raudonos iš neapykantos, bet vis dėlto, jos netirpdė mūsų, nes tarpe stovėjo neseniai pasibaigusio karo siena, verčianti apsigalvoti ir mokanti viską naujai suprasti.

Vienoj didelėj stotyj stovėjom gerą pusvalandį, ir per jį truputį pasikeitė mūsų prieangio sudėtis. Lyg laisviau pasidarė, bet ir prie atidarytų durų oras buvo sunkus, nes nuo buvusio susidūrimo vis dar buvo tvanku. Nemalonus įspūdžio šešėlis galėjo dingti tik kartu su mumis. Aš mielai būčiau išėjęs į kitą vagoną, jei nebūčiau rizikavęs netekti vietos, nes traukinys buvo perpildytas, ir kiekvienas bandąs įlipti buvo sutinkamas keiksmažodžiais ir nepasitenkinimu. Kai traukinys vėl bėgo ir kai keleiviai pradėjo vėl snausti ir bartis, jis man tarė:

— Žinai, jų negalim išmokyti. Negalima. O žalos padarė jie mums daugiau negu bet kas pajėgia suskaičiuoti. Kai prasidėjo karas, aš buvau penkiolikos metų ir penktoj gimnazijos klasėj. O dabar kas aš esu? Niekas. Septyneris metus mus valdė botagas, ir aš pripratau būti neapkenčiamas ir mušamas ir išmokau kitų neapkęsti ir naikinti. Įdomu, kokie būtų lordai ir grafai po to, kai septyneris metus ant jų nugaros būtų gulėjusi lazda ir kai iš šalies būtų sakę: nepasiduok, kirsk atgal, degink ir naikink, būk didvyris. Tai vadinosi judėjimu, kuriam daug kas reikšmės skyrė. Šiandien iš inercijos mūsų daugelis vis dar nori judėti. Net ir aš pats.

Traukinys bėgo, ratams verkiant ta pačia melodija. Gal bėgo ne traukinys, bėgo mūsų mintys atgal prieš keletą metų, bėgo į jaunas ir nesudrumstas dienas. Bėgo pro šalį anų buvusių dienų vaizdai, kaip mažų stotelių geltoni namiūkščiai, kaip prie pat geležinkelio suversti blokai sudužusių vagonų, lyg dienų. Naujasis pažįstamas vėl tęsė:

— Aš, du kartu pabėgęs iš atvažiavusios darbams gaudyti komandos, trečią kartą buvau pagautas su kitais miestelio jaunais gyventojais ir su draugu nuvežtas į vieną netoli mūsų krašto sienos esančią lentpjūvę. Ten radom daug darbo, maža valgyti, ir nešėm lazdų ir koliojimų naštą. Vieną naktį užmušėm šeimininką ir, sudeginę lentpjūvę, pabėgom. Nubėgau į tetos ūkį ir gyvenau, o draugą pagavo, atvežė į tą patį miestelį ir visų svetimtaučių darbininkų akivaizdoj pakorė.

Po pusmečio mane vėl pagavo. Išvežė labai toli ir pristatė viename labai dideliame aprangos sandėly dirbti. Dirbome galbūt iš viso penki šimtai. Į vidų įeinant mus kratė ir saugojo, kad neįsineštumėm ugnies. Ne tiek kratė, kiek mušė. Ir patys sargybiniai negalėjo rūkyti. Didžiulė buvo salė, stipriąja sale vadinama. Ir jei kada būsi Frankfurte ant Maino, paklausk apie tai, ir ją kiekvienas senesnis miesto gyventojas parodys. Bet kartą vienas draugas įnešė du degtukus ir dėžutės briauną. Nutaikę progą, nupjovėm ten rastos žvakės galą. O žvakių ten buvo daug. Frontui buvo siunčiama. Nutaikę progą, uždegėm žvakės galą ir, pavožę po šalmu, užmetėm šilku, kurio kaip ir kitų rūbų, buvo didžiausios krūvos. Juos rūšiavom, dėliojom iš vienos vietos į kitą, dalį jų išveždavom ir vėl atveždavom naujų. Po to, kai mes tai padarėm, naktį lagery sunkiai miegojosi. Kažkodėl labai norėjosi, kad atskristų lėktuvai bombarduoti miesto. Bet tą naktį buvo ramu. Ir gaisro nesulaukėm.

Kitą dieną ėjom į darbovietę drebėdami. Galėjo būti išdegusios grindys ir gaisras toliau neišsiplėtęs, ar buvęs užgesintas budinčių. Bet ne. Buvo viskas tvarkoj. Prie progos pažiūrėjęs, pamačiau, kad žvakė buvo sudegusi ir užgesusi, neždegdama šilko. Praėjo keletas dienų. Į puodą, kuriame nešiojaus arbatą, įsipyliau benzino. Draugas vieną šilko ritinį apipylė juo. Ant jo pastatė žvakę ir, kad ji neuždustų, vėl pavožė po šalmu. Viršuj užmetė dar keletą gabalų šilko. Taip ir supleškėjo sandėlys. Net gražu.

Trečdalį mūsų, kartu su dviem sargybiniais, sušaudė, antrą trečdalį paliko tvarkyti griuvėsių, o kitą nuvežė į elektros reikmenų fabriką. Dirbom, ir toliau ta pati istorija. Nebuvo ko valgyti, ir mušti gaudavom. Bet mes girdėjom iš užsienio, kaip mumis didžiavosi, kad mes deginam ir žudom, kad mėtom raketas labiausiai bombarduotinose vietose, kad mes, prispausti ir mušami, keliame galvas. Mes girdėjome, kaip gyrė mus ir liepė laukti. Ir laukėm. Jei šiandien kas pavartoja peilį, yra nusikaltėlis, o pirma už kiekvieną slaptą dūrį į nugarą garbino ir pasižymėjimo ženklus žadėjo.

— Bet dabar taika, — pabandžiau prieštarauti.

— Taika, sakai. Tai ko čia trankais, jei taika? Velnias — ne taika, jei negali namie sėdėti. Sakyk, laukiam taikos. — Jis regimai pyko. Ir man pasidarė to kieto lenkiuko baisu. Juk ką žinai. Jis jaunas, įpratęs ir staigus.

Bet jis vėl išsiėmė cigaretę, padavė man, padavė netoli sėdinčiam seniui, visiems trims uždegė ir ėmė žiūrėti pro langą. Lėkė daiktai ir kiekvienam akyse vaizdus ir širdyse prisiminimus kėlė. Kai vėl vienoj stotelėj sustojom, traukiny pasidarė tuščiau. Rodos, mūsų prieangis pasidarė erdvesnis, ir visiems pakako vietos prisiglausti prie sienų.

Staiga mano kelionės draugas atkreipė dėmesį į vieną apysenį keleivį, kuris iš pažiūros atrodė ūkininkas. Valandėlėlę jis žiūrėjo į jį, sėdintį ant juodai apvilkto lagamino, ir aš mačiau, kaip staiga senis nuleido galvą.

— Šuo vokiškas! — suriko mano bendrakeleivis. Šuo, lauk! Kitaip pakarsiu aš tave! Lauk, kol traukinys dar nepajudėjo. Antraip — iš einančio šoksi.

Niekas nebandė ginčytis. Tik kai senis vikriau negu tiktų jo ūgiui ir metams, paėmė lagaminą ir ėjo pro duris, keletas nedrąsiai murmtelėjo:

— Palauk, kur eini? Nebijok!

Bet senis, matyt, apsiskaičiavo, kad geriau nelaukti. O kiti, matydami jo skubą, nedrįso užtarti, nežinodami, kokia praeitis buvo paliekančiojo vagoną.

— Matai, šitas šuo, kuris išbėgo, — tarė mano naujasis draugas tuo metu, kai traukinys vėl pradėjo judėti, — šitas šuo vertas pakarti. Mes seniai jį turėjom sutvarkyti. Pavėlavau aš ir mano draugai keletą mėnesių. Aš pasakojau, kaip mes dirbom elektros reikmenų fabrike. Nebuvo ko valgyti. O pas jį tarnavo vienas mano tautietis ir pavogė iš virtuvės gabalą mėsos ir kepalą duonos. Tas senis jį pagavo ir atidavė policijai. Ir po šiai dienai nėra vaikino. Tai ką manai, dovanoti jam? Daug tokių yra. Seniai reikėjo padaryti tai, bet

atėjo Vakarai, mus išgrūdo tolyn, ir nebebuvo progos. O dabar, matai, jis tikriausias demokratas. Už jo galvą ir paleidimą pelenais jo ūkio porą paguodžiančių ir padrąsinančių sakinių radio kalbėtojai iš anapus Lamanšo būtų pasakę visiems, kurie buvom ujami. Bet aš dabar atsiskaitysiu.

— Nekalbėk taip garsiai, — perspėjau.

— Nebijok: jų nė vienas nesupranta. Jiems visos svetimos kalbos vienodos. O aš vistiek tą pilietį pagausiu. Nuvyksiu į jo ūkį ir rasiu. Ne, aš jį čia pat rasiu. Jis šitame traukiny važiuoja, tik perlipo į kitą vagoną.

— Na, juk taika! Dabar nebe tai, kas pirma buvo.

— Taika — ne taika, o tvarka turi būti. Bet tiek to: Šiame traukiny ir nepatogu ir sunku rasti. Atrasiu vėliau.

— Bet juk dabar pervėlu. Pervėlu, ir dabar ne tai, kas pirma buvo.

— Nė velnio ne pervėlu! Koks skirtumas? Už jo galvą pagyrimas buvo skirtas. Jo nubaudimas buvo pavyzdžiu kitiems tokiems, kaip jis, nesiskaityti su žmogumi. Reiškia turim būti baudžiami mes, kurie sudelsėm. O be to, mes jam, tegu ir aš pats, daug gero padarėm suvėlindami. Vistiek jis buvo užsipelnęs mirties. Mes jam leidom pamatyti, kas karą laimės. Dabar jau daug lengviau mirti, nes nebėra vilties pasidaryti ponu ir pamatyti vadą, bevaldantį pasaulį. Ar tai — neteisybė? Taigi, jis turėtų dar ačiū pasakyti, kad mes tik dabar jį pakariam.

— Bet juk dabar taika. Dabar visai kas kita.

— Vis tu su savo taika. Tai manai, taika sugrąžino mano du brolius, kuriuos lazdomis užmušė? Tu manai, taika sugrąžino mano motinai sveikatą? O be to, mane tie, kurie sako, kad taika, išmokė neapkęsti ir keršyti. Ir jie visa tai gyrė. Vienas mano draugas nusodino vieną tokį šio krašto pilietį nuo dviračio. Gatvėj žmonės pakėlė triukšmą. Pasimaišė kažin koks belgas ir sušuko susirinkusiems: „Tai ką, septynerius metus jojot jam ant nugaros, o dabar ir dviračio jam gailit pasijodinėti!" „Taika", jam atsakė visi. O belgas ir rėžia: „Jei taika, tai kam jūsų vadus teisia! Paleist!" Kodėl mes neturim teisės atsiskaityti su tais, kurių niekas neteisia? Argi belgas neteisybę pasakė? Didieji teisia didžiuosius, o mažieji — mažuosius. Visų vienoda teisė. Na, bet kas buvo užplanuota anksčiau, vistiek negali praeiti. Nepraeis. Reikia, kad jų vaikai atsimintų ir nebandytų mūsų vaikų mušti.

Man ši tema buvo nemaloni. Aš tylėjau net ir tada, kai jis pabaigė. Man prisiminė Remarko sakinys apie šunį, kuris įpratintas kąsti, kanda ir savam.

Gerą pusvalandį mes važiavome tylėdami. Saulė buvo pakilusi aukštai ir kaitino vagono stogą ir sienas. Buvo baisiai tvanku, ir aš skaičiau valandas iki tikslo. Koridoriuj tarpais klaidžiojo saulės spinduliai ir šokdino milijoną dulkių. Vienoj stoty naujasis mano pažįstamas išlipo.

— Aš čia gyvenu. Netoli mūsų stovykla. Kai važiuosi pro šalį, užsuk. Jan Lapinski vadinuos.

Mes atsisveikinom, ir tikriausiai jis, kaip ir aš, galvojo, kad kažin ar kada besusitiksim, ir kad niekada nebus reikalo man pas jį užvažiuoti. Tai ir būtų viskas. Aš pamiršau šį įvykį ir tik šiandien, pareidamas iš skalbyklos, pastebėjau jo pavardę. Štai, tiesiog verčiu. Už nužudymą vieno ūkininko ir jo ūkio sudeginimą nuteistas mirties bausme Jan Lapinski, dvidešimt trijų metų amžiaus. Jo bendrininkas nuteistas dvylika metų kalėjimo. Lapinski labai įžuliai laikėsi teisme, sakydamas, kad jis tai padarė, ką turėjo padaryti seniau, ir labai apgailestavo, kad tai padarė pavėluotai. Antraip jis nebūtų teisiamas. Advokato paduotas jo vardu apeliacijos skundas atmestas."

— Matote, kaip išeina kartais, — numetė Vytas laikraštį, — ir dabar jūs suprantate, kodėl aš keikiu.

— Matai, pirma būtų buvęs didvyris, o dabar — žmogžudys, — kiek ironiškai tarė Liudas, nukeldamas kavą.

— Kaip greitai keičiasi sąvokos, greičiau negu laikas, — murmtelėjau.

— O juk jį baudė ne už žmogžudystę, bet už pavėlavimą, — tarė iš spintos imdamas puodukus Liudas. Jis lukterėjo ir neatsigręždamas pridūrė:

— O gal už tai, kad velnias visur bolševikiškų dorovės bacilų prisėjo?

Už lango vis dar dainavo beržai. Lapas plakė lapą ir šaka šaką glostė. Vytautas žvilgterėjo į langą.

— Ko žiūri? paklausiau.

— Žinai, jei galėčiau, aš tuos beržus perkelčiau ant jaunojo Lapinskio kapo.

A. Varnas prie tapomo V. Pr. portreto

JUODVARNIAI

PAULIUS JURKUS

ĮŽANGA

Ten naktužė tyli
Virš laukų ir kalnų —
Visam kaimo kely
Negirdėti dainų.

Mūs trobelėj tamsu,
Spindi žvaigždės languos, —
Tau, Motule, ilgu,
Kas naktelę paguos?

Obelis, gal, sodne
Tau šakelėms mojuos;
Ak, Motule, oi ne —
Nebėra jau ir jos.

Gal tu šauksi mane,
Kaip kadais, su daina —
Vėjas švilps kamine,
Ir tu būsi viena.

Kol žvaigždelės nueis,
Pasislėps už klevų,
Tu, Motule, atskleisk
Seną knygą tėvų

Ir skaityk, ir minėk
Genties žygius didžius, —
Tu, vėjeli, tylėk,
Aš Motulę girdžiu — — —

I

Ten toli, kur saulė gula
Ir ją uždengia miškai,
O pavargę geria sulą
Jos jauni, širmi žirgai,

Iš pušynų kalnas kyla,
Dairos virš plačių miškų,
Ežerėliai supa tylą —
Praeitį senų laikų.

Ten kadaise buvo dvaras,
Švietė jis lyg spindulys,
Ten gyveno ponas geras,
Su gausia šeima, našlys.

Plaukė želmenys per lauką,
Švokštė pušys ant kalnų,
O dvare žydėjo, augo
Dvylika šaunių sūnų.

Sode obelys nulinko,
Gaubėsi žiedų skara,
O dvare visų laiminga
Jo jauniausioji dukra.

Ir pavasariai ten traukė
Saulę aukso vežime,
Metai pieno upėm plaukė,
Plaukė laimėj ir džiaugsme.

Bet kartą ponas pamylėjo
Mergaitę žemių svetimų,
Neklausęs savo patarėjų,
Jai siutė aukso dovanų.

Ir niekas niekur nežinojo,
Kad ragana ji apgaulį,
Piršliais pats ponas ten nujojo
Ir prašė būt žmona pily.

„Aš už tavęs tada tekėsiu",
Kalbėjo mergina graži,
„Kai pelenus sūnų turėsiu,
Tave mylėsiu, dievaži.

Sudegink juos! Tegu ateina
Ramybė į tavus namus!
Tada pradėsim laimės dainą,
Ir saulė skris dvaran, į mus."

Ir mąstė ponas užsidaręs
Dvare: „Kas man padės, o kas?"
O vėjas gūsčiojo vakaris
Ir lankstė obelų šakas.

„O, pone, kamgi taip liūdėti?"
Kalbėjo tarnas vakare,
„Ar maža turtų mūsų klėty,
Ar maža mum šunų dvare?

Sudegink dvylika skalikų,
Supilk, užliek dervos lašu —
Negi supras, kad sūnūs liko —
Tuoj pelenus jai pats nešu..."

Patiko ponui patarimas, —
Negi supras, atspės jinai?
Ir vakare, kai brėkšti ima,
Maišeliuos buvo pelenai.

Pridėjo anspaudą didžiulį
Ir išsiuntė nakčia piršlius, —
Danguj šypsojosi mėnulis
Ir švietė balzganus kelius.

Apuostė ragana klastinga
Supiltus pelenus šunų, —
Dvejonės visos jai pradingo
Ir tarė: „Aš už jo einu!"

II

Supas debesėlis
Virš pilies didžios,
Vartuos lenkias gėlės,
Laukdamos marčios.

Salės apsikaišę
Žydi raudonai, —
Rengia ponams vaišes,
Skubina tarnai.

Laksto jie uždusę
Po visas menes,
Ritina iš rūsių
Vyno statines.

Visos salės žėri
Krištolų stiklais,
Riebūs girių žvėrys
Ištiesti stalais.

Vynas upėm liejas,
Ežerai midaus — — —
Tuoj dainuos suėję,
Tuoj ragai sugaus.

Renkas karaliūnai
Žemių svetimų,
Skubina vaizbūnai,
Veža dovanų.

Ponas apsiblausęs —
Vaikšto neramus
Ir kiekvieno klausia,
Kur padėt sūnus?

Mergina — gražuolė,
Saulės žarija!
Jau ne vienas puolė
Klupstomis prieš ją.

Gali juos atvykus
Rūmuos pamatyt
Ir tada supykus
Žodį atsakyt.

Dukrai, sukalbėta.
Nieko nedarys,
Bet kur ras sau vietą
Dvylikos būrys?

Ir kad jų nerastų,
Kol vestuvės bus,
Rūsy storų rąstų
Suslėpė visus.

Ragana atvyko
Perlais papuošta,
Tarp gėlių vainikų,
Aukso karieta,

Ne apžergus šluotą,
Kaukų vežama,
Žengė ji į puotą,
Saulę nešdama.

Bet, pasiekus salę,
Stabteli staiga.
Praskleidžia vualį, —
Žvalgosi pikta.

„Kasgi čia taip dvokia?"
Klausia ji visų, —
„Juk į pilį tokią
Man įžengt baisu!

Visa, kas nelaukia
Šioj pily manęs,
Juodvarniais tetraukia
Į miškų gelmes!"

Dvylika brolelių
Ten rūsy, giliai,
Dvylika bedalių
Sukrankė gailiai.

Tuoj ant lango šoko,
Glaudėsi kaklai,
O pily iš juoko
Dužo net stiklai —

Plaukė marios vyno,
Dainos per menes,
Vestuves skandino
Į džiaugsmų gelmes.

Broliai pasikėlė
Virš laukų gimtų, —
Žeme, tėviškėle,
Kokia miela tu!

Kada vėl sugrįšim
Ežero krantu,
Kada, žydint vyšniom,
Džiaugsimės kartu? —

Sunkiai jie mosuoja
Didelius sparnus,
Mato virš šilojų
Tolstančius namus — — —

III

Vasaros ėjo ir sodus nokino,
Drobėj pabalo linai —
Sesė užaugus, kasytes jau pina, —
Dvylikos metų jinai.

Nieko nežino, kad brolių turėjo,
Kad jie pavirto varnais, —
Motinos kapą pralėkdamas vėjas
Lanko vėlais vakarais.

Kėlės prieš aušrą, vidurnaktį gulė,
Dūzgus lyg bitė darbšti;
Migdė, liūliavo ją brolis mėnulis,
Migdė vargelį širdy.

Ir netikėjo, kad vėjas ir saulė
Skleidžia jaunystės sparnus,
Neša svajonę į platų pasaulį —
Saulėto džiaugsmo namus.

Ragana ėjo, drebėjo net rūmai,
Stingo iš baimės tarnai,
Lenkės prie tako jai diemedžio krūmai,
Lenkėsi liepos žemai.

Ir debesų atsiūbavusios valtys,
Pilnos lyg vyno lietaus,
Niekad nedrįso per pilį jos keltis, —
Kelio ieškojos plataus.

Aukso aruodus viena ji vėdino,
Užverstas klėtis šilkais;
Pono galvą, lyg birželį jazminas,
Balo sidabro žiedais.

Kario garbė lyg mėnulis sudilo,
Slydo iš rankų valdžia,
Pilkstančiam veide jis rūpestį gilų
Šypsena dangstė saldžia,

Poniai garbingai norėdams įtikti.
Kartais tik naktį vėlai,
Kai po darbų negalėjo užmigti,
Ar kaitino vyno stiklai,

Krimto ūsus, vienui vienas dejavo:
„Kurgi senieji laikai,
Kada, subėgę šešėlyje klevo,
Krykštė ir siautė vaikai?

NETIKROS MISTIKOS GRĖSMĖ

DR. J. GUTAS, KANADA

Ateis laikas, kad jie nepakęs sveiko mokslo... ir nugręš ausis nuo tiesos, o gręšis prie pasakų.

Šv. Povilas, 2 Tim. 4, 3—4.

1. ASTROLOGINIAI KLIEDĖJIMAI

Kiekvienas laikotarpis turi savo dvasią, kuri jam būdinga. Kiekvienas laikotarpis turi savo dorybes ir ydas. Dažnai kalbama apie laiko charakterį. „Mes esame laikas", pasakė šv. Augustinas. Vadinas, koks žmogus, gyvenąs laike, toks ir laikas — jo dvasios išraiška. Ne tik laikas, tikriau visa sudėtingoji aplinka, formuoja žmogų, bet ir žmogus formuoja laiką, kuria laiko stilių.

Būdingiausias šių dienų žmogaus dvasios reiškinys yra nerimas. Jis nesijaučia esąs saugus. Iš visų pusių grąsinama jo egzistencijai. Nėra jokio saugumo, jokio tikrumo, kad nelaimės ir sukrėtimai nepasikartos. Nerimą seka baimė, kurią sukelia gresmė. Gresmė ir baimė tai lyg dvi seserys visados einančios kartu. Kur gresmė, ten ir baimė, kur baimė, ten ir gresmė.

Ramybė ir saugumas, lyg mieloji tėviškė, nuolatos stovi akyse. Tai prarastasis rojus, į kurį neberandama kelio. „Kas prarado tai, ką aš praradau, tas nebegali sustoti", daugelis kartoja Nietzsches žodžius. „Vargas tam, kas neturi tėviškės." Vargas vienišam keleiviui, žengiančiam į grėsmingą ateitį.

Nerimą didina vienišumas. Niekas nėra taip vienišas ir neramus, kaip žmogus atsiskyręs nuo visur Esančio. Niekas taip nedreba dėl greit birančių laiko trupinių, kaip tas, kuris netiki į amžinąjį rytojų. Niekur nėra tėviškės tam, kuris netiki maloningojo Tėvo pagalba. Kas Apvaizdą pakeitė aklu likimu, tas iš tikrųjų yra aklas prieš aklo likimo jėgas.

— Kas man lemta, kas manęs laukia, koks mano likimas? — Štai klausimai, kurie jam neduoda ramybės. Baimės ir neramumo vejamas, jis bėga nuo šalto intelektualizmo, nuo gresmingos tikrovės į iracionalinę sritį. Jis braunasi per mokslo nustatytas ribas į magijos ir burtų pasaulį. Smalsumas ir laimės troškimas didesni negu kritiškumas ir sveikas protas. Vietoje savo ateitį kurti kietu darbu, vietoje pasitikėti Dievu, griebiamasi pasakų ir amuletų. Padidėjęs prietaringumas rodo tikro religingumo stoką. „Išmesk pro duris religiją, grįš pro langą pasakos ir burtai", sako Goethe. Kiek sumažėjo pasitikėjimas Apvaizda, tiek padidėjo bėgimas prie spiritizmo apgaudinėjimų ir astrologijos kliedėjimų.

Užpernai metais Austrijoje pasirodė astrologijos laikraštis „Luzifer" vardu. Ta proga „Wiener Kirchenblatt" rašė: „Didžiausio popierio trūkumo metu, kada vertingi kultūros, religijos ir mokslo veikalai mėnesiais turi laukti arba visai negali pasirodyti, tokio laikraščio išleidimas yra pasityčiojimo iššaukimas. Tamsūs kaip naktis, kurioje iš žvaigždžių „skaitoma", turi būti tie keliai, kuriais parūpinta „Luzifer" reikalingas popieris".

„Luzifer" toli gražu nėra vienintelis astrologijos laikraštis. Jų spausdinama per 20. Kai kurie jų turi po 500.000 tiražo. 2.500 dienraščių kasdien skelbia horoskopus. Iš 80.000 ateities spėjikų, burtininkų, kurie gyvena Jungtinėse Valstybėse, 30.000 yra astrologai. Iš 400.000.000 dolerių, kuriuos kas metai sumoka naivūs žmonės įvairiems pranašams, lygiai pusė sumos tenka astrologams, žmonėms, kurie neva iš žvaigždžių išskaito ateitį.

JUODVARNIAI

O kad atskristų sūneliai tie brangūs —
Paukščiai, klajokliai juodi —
Kranktų, žiūrėtų į vakaro dangų,
Raustantį girių širdy.

Gal pamatytų iš medžių viršūnių
Bokštų rudas krūtines,
Slenkantį tėvą lyg dvasią klajūnę
Po šešėliuotas menes.

Gal jie suprastų, dangus ko taip rausta
Liūdinčių girių širdy,
Ko debesėlių einantį plaustą
Drasko čia vėjai pikti."

Gaila jam buvo sūnų išvarytų,
Paukščių bedalių juodų,
Gaila dukrelės — šalna jau užkrito
Ant jos jaunystės žiedų.

Siųstų žvalgus į pasaulį bekraštį,
Sakalus siųstų greitus,
Gal jie galėtų vaikus kur surasti
Po svetimųjų kraštus.

Gal vėl sėdėtų jie protėvių suole —
Sūnūs, jauni ir tvirti,
Bet, ak, žmona — mylima ir gražuolė —
Kraujas ir vynas širdy!

Ir jis įprašė tarnus, kad tylėtų
Ir neminėtų vaikų —
Dukrą temigdo naktelės žvaigždėtos
Tyru ramybės miegu.

Vaikščioja dvaro tarnai nusiminę,
Kalbas slapčia tarp savęs:
„Broliai, broleliai, kas jūs į tėvynę
Rudenį vėlų parves.

Juodvariniais skraidot po svetimą šalį,
Vargsta jaunieji sparnai;
Kloja Sietynas jum guolį bedalį, —
Jūsų pastogė — kalnai.

Čia gi tik siaučia, stūgauja vėjas,
Laužo storiausius medžius,
Vargas ir ašaros upėmis liejas,
Niekada jos neišdžiūs..."

Sesė palangėje dirba ir girdi,
Girdi, ką kalba tarnai,
Liūdnas šešėlis jai perveria širdį, —
Viską supranta jinai.

Gausu astrologų ir Vokietijoje. Teko su vienu pasikalbėti važiuojant traukiniu. Sakėsi galįs atspėti ateitį, tereikią nurodyti gimimo datą, kurios lyties ir prisiųsti 20 RM. Kai paklausiau, ar atsiranda kvailių, kurie tokiems niekams tiki, atsakė:

— O, ir dar kiek! Kasdien gaunu po keliasdešimtis laiškų.

Ir, žinoma, ėmė įrodinėti, kad astrologija esanti „rimtas" mokslas. Dangaus kūnai turį milžiniškos įtakos žmogaus likimui. Kokioj žvaigždžių konsteliacijoje žmogus gimęs, tokia būsianti ir jo ateitis.

Kaip žiūri į astrologiją tikrieji žvaigždžių žinovai — astronomai? O gi taip, kaip gydytojai į „užkalbėjimus" ir panašius gydymo menus. Sir Fr. Dyson astrologiją vadina prietarų dalyku ir klausia: „Kaip gali protingas žmogus tikėti tokiems niekams?" Dr. A. Bok, Harwardo ir Margaret Mayall universitetų astronomijos profesorius, po nuodugnių studijų pareiškė, kad astrologija yra „pasipūtusi kvailystė".

Jeigu žmogaus ateitis priklauso nuo to, koks gimimo metu buvo žvaigždžių stovis, tada žmogus nebėra savo veiksmų viešpats, neturi laisvos valios, nėra atsakingas už savo elgesį. Matyt, kad ir Shakespeares laikais daugelį piktadarybių bandyta priskirti dangaus kūnų įtakai. Didysis dramininkas vienur kitur šitą pažiūrą pajuokia. „Jei mes esame niekšai, mano Brute, kaltė glūdi ne žvaigždėse, bet mumyse pačiuose" (Julijus Cezaris). „Jei laimė mus palieka (dažnai tai esti dėl per didelio žinojimo), kaltę priskiriame saulei, mėnuliui ir žvaigždėms — lyg netikę būtume iš būtinybės, kvailiai iš erdvių poveikio, nenaudėliai, vagys ir išdavikai dangiškųjų sferų jėgų persvaros, girtuokliai, melagiai ir svetimoteriai — neišvengiamos planetų įtakos... Gražus pasiteisinimas ponui pasileidėliui — dėl savo ožio prigimties apkaltinti žvaigždes" (Karalius Lyras).

Toksai jau mat yra pasaulis!
Dėl tuščio plepalo, apgaulės
Tikėjimo lengvai neteks tvirtumo,
Bet burtų, prietarų nemes kvailumo!

Fr. W. Weber

2. KEISTOS MALDOS

Iš lietuvių berods neturime nė vieno astrologo. Turėjome „magijos" profesorių Čekavičių, bet ir tas mirė. Į jo triukus niekas rimtai nežiūrėjo, ir jis ateities nespėjo. Vis dėlto keista, kad tremty įvairios „stebuklingos" maldos keliauja iš stovyklos į stovyklą. Tikima, kad jos atneš ypatingą laimę. Jas perrašo mažiausia devynius kartus ir siunčia pažįstamiems ne vien eiliniai žmoneliai, gimnazistai, bet ir inteligentai. Kartais, gavęs maldą, iš rašysenos pažįsta, kas ją siunčia, ir nustebęs mato, kad magiškai šios maldos galiai betikįs tikrai ne eilinis žmogus.

Vieną tokių maldų ir aš esu gavęs. Ją pacituosiu, kaip signum temporis, kaip netikro religingumo, nesveikos mistikos apraišką. Viršum popiero lapo, kairėje pusėje: „Laimė-Tėvynė 48. I. 13". Toliau seka lyg ir antgalvis: „Laimė — laiškų grandinė. Po antgalvio malda: „Viešpatie Jėzau Kristau, gelbėk mus, duok gerovę. Amen". Keisčiausias pats maldos priedas: „Ši malda eina iš Jeruzalės, ir kas ją gaus, turi 9 iš eilės (kartus) perrašyti ir išsiuntinėti įvairiems asmenims. Kas šito nedarys, tuos persekios nelaimės. Kas parašys, tas į 9-tą dieną turės didelį džiaugsmą ir bus apsaugotas nuo nelaimių. Perrašykite šį laišką ir pasiųskite asmenims, kuriems linkite laimės. Skaičiuokite dienas ir jūs gausit didelį džiaugsmą. Nenutraukite grandinės. Jis yra pradėtas vieno amerikiečio kario ir turi apeiti 24 kartus apie pasaulį. Kas pirmas nutrauks, bus nelaimingas. Parašykite ne vėliau val. Linkiu laimės".

Maldelė kaip maldelė — nieko ypatingo. Svarbiausia tai, kad jai priskiriama nepaprasta galia — platinsi, sulauksi didelį džiaugsmą (kas gi to nenori, nors ir devintoj dienoj), nutrauksi grandinę — tave „persekios nelaimės". Laiško autorius net neragina šios maldelės kalbėti, melstis, bet tik perrašyti ir išsiuntinėti. Nuo grynai mechaninio darbo atlikimo ar neatlikimo priklauso viskas — ir dideli džiaugsmai, ir ateinančios nelaimės. Iš kur autorius žino, kad taip įvyks, kaip rašo, nepasako, tik naiviems žmonėms apgauti pačią maldą kildina iš Jeruzalės, lyg kiekviena maldelė, ateinanti iš Jeruzalės, jau savaime turėtų stebuklingą galią. Laiško sumanytojas sąmoningai platina magijos kilmės religinį prietarą, sauvališkai priskirdamas dievišką galią šiaip jau nieko dėtiems maldelės žodžiams. Tokių maldelių platinimas, kaip ir astrologų pliauškalams tikėjimas, yra nuodėmė prieš 1-jį Dievo įsakymą: „Neturėk kitų dievų, o tik mane vieną".

3. NAUJIEJI APREIŠKIMAI

a. Istorija kartojasi. — Šv. Povilui ir kitiems apaštalams labai rūpėjo, kad jų skelbiamas grynas Kristaus mokslas niekieno nebūtų iškreipiamas. Tuo tikslu jie lankė krikščionių bendruomenes, rašė laiškus, mokė, įspėjo klystančius. Ap. Povilas rašo galatams: „Yra žmonių, kurie kelia jūsų tarpe neramybę ir nori iškreipti Kristaus Evangeliją. Bet nors mes ar angelas iš dangaus skelbtų jums kitą evangeliją, ne kaip mes jums skelbėme, tebūnie atskirtas." (Gal. 1, 7—8). Tas pats apaštalas įspėja Efezo krikščionis: „Niekam nesiduokite suvedžiojami tuščiais žodžiais... Nebūkite jų bendrininkai" (Efez. 5, 6—7). Tesalonikų krikščionių tarpe buvo paskleista nuomonė, kad pasaulio pabaiga ir paskutinis teismas čia pat. Taip tvirtinę rėmėsi šv. Povilo autoritetu: esą jis turėjęs tokį apreiškimą, taip pasakęs ir rašęs. Reaguodamas prieš tuos prasimanymus, tautų apaštalas rašo: „Nesiduokite veikiai nukreipti savęs nuo savo išmanymo ir nugąsdinti nei dvasios apreiškimu, nei pasakymu, nei laišku, lyg kad tai eitų iš mūsų, būk Viešpaties diena esanti arti. Tegu niekas neklaidina jūsų jokiu būdu" (2 Tes. 2, 2—3). Vienintelė priemonė apsidrausti nuo prasimanytų naujovių — griežtai laikytis per Kristų duotojo, apaštalų skelbiamojo mokslo. „Taigi, broliai, tvirtai stovėkite ir laikykite padavimus, kurių išmokote ar tai žodžiu, ar mūsų laišku" (2 Tes. 2, 16). Kas gi nesilaikytų tradicinio mokslo, skelbtų prasimanytas naujoves, nuo tokio asmens geriau pasitraukti. „Mes įsakome jums, broliai, mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus vardu šalintis nuo kiekvieno brolio, kurs... nesilaiko padavimo, kokį jie yra iš mūsų gavę" (2 Tes. 3, 6). Ir šv. Jonas apaštalas įspėja krikščionis: „Ne kiekvienai dvasiai tikėkite, bet ištirkite dvasias, ar jos iš Dievo; nes daug netikrų pranašų įėjo į pasaulį" (1 Jon. 4, 1).

Rodos, kad šiuos žodžius apaštalai rašė mūsų laikams. Istorija kartojasi. Ir mūsų tarpe „yra žmonių, kurie kelia... neramybę", skleisdami dar neištirtų apsireiškimų žinias, gąsdindami didelėmis nelaimėmis ir bausmėmis, kurios turinčios ateiti. Nuorašų nuorašais, iš rankų į rankas, keliauja neva Dievo Motinos Marijos apsireiškimų aprašymai, neva jos žodžiai, prašymai, reikalavimai, net gąsdinimai.

Pastaruoju metu plačiai kalbama ir kartais rašoma apie Dievo Motinos apsireiškimus Venorijoje, šiaurinėje Italijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Olandijoje, Vokietijoje, net Švabijoje (Marienfried b. Pfaffenhofen). Kalbėta apie Marijos pasirodymus ir Lietuvoje — Šimonyse, Girkalnyje. Dėl vienų apsireiškimų tikrumo Bažnyčia neabejoja, nors nė vieno jais tikėti neįpareigoja. Privatinis apreiškimas nėra tikėjimo norma. Rimti, nuodugnūs tyrimai parodė, kad apgaulės ar

apsigavimo nebuvo. Be to, ten vykstą stebuklai irgi liudija įvykių tikrumą. Taip yra buvę su Lourdes apsireiškimais. Kitų apsireiškimų tikrumas tebetiriamas. Rasta ir netikrų apsireiškimų, kaip Nemure (Belgijoje) ir Espis (Prancūzijoje).

Pavojus kyla iš to, kad šitais privatiniais, dažnai netikrais, Bažnyčios neištirtais arba tebetiriamais apreiškimais labiau domimasi negu vieninteliu, visiškai tikru, išganymui užtenkamu, paties Dievo duotuoju apreiškimu, kuris yra Padavime ir šv. Rašte. Senoji Kristaus Evangelija kai kam atrodo žinoma ir todėl nebeįdomi. Neklystantis Dievo žodis, šv. Dvasios kūrinys praktikoje nustumiamas į šalį, o griebiamasi lapelių, kuriuose neva esą Kristaus ir Marijos žodžiai. Ką Dievas prieš amžius apreiškė per pranašus, per savo Sūnų Jėzų Kristų, tuo nesidomima, ką neva Marija kalba šiuo metu — prie to puolama be jokio kritiškumo. Tikri ir netikri dalykai maišomi, nelaukiama Bažnyčios sprendimo. Kas tik šiek tiek pamaldžiai skamba, turi pamaldumo išvaizdą, priimama be jokios kritikos, net nepažiūrima, ar tai sutinka su Dievo duotuoju apreiškimu, Bažnyčios mokslu. Kad tik nauja, kad tik negirdėta. Liguistai ieškoma religinių sensacijų, vis naujų ženklų ir stebuklų, lyg apie juos nekalbėtų Evangelija, lyg mūsų ir visatos gyvenimas nebūtų lydimas nuolat vykstančio Dievo visagalybės gailestingumo stebuklo.

Ieškota stebuklų ir Kristaus laikais, kaip jų ieškoma šiandien, tik šito ieškojimo Išganytojas nepagyrė. Labai apsidžiaugė pamatęs Jėzų Erodas, šv. Jono Krikštytojo žudikas, „nes tikėjosi išvysiąs jį, darantį kokį nors stebuklą" (Luk. 23, 8). Ženklo iš dangaus prašė pariziejai ir sedukiejai: „Mokytojau, mes norime matyti iš tavęs ženklą" (Mat. 12, 38). Smalsiam Erodui Išganytojas nepratarė nė žodžio, o pastariesiems tarė: „Pikta ir svetimoteriaujanti karta ieško ženklo, ir jai nebus duota kito ženklo, kaip tik pranašo Jono ženklas" (Mat. 16, 4). Buvo į Lourdes atvykęs E. Zola, matė kelius didelius stebuklus, ir neįtikėjo. Matė savo akimis iš mirties prikeltąjį Lozorių pariziejai ir sedukiejai, ir vis dėlto „nuo tos dienos jie buvo nusistatę jį užmušti" (Jon. 11, 53). Uoliai skaito Fatimos įvykių aprašymus ir tas, kuris į bažnyčią neina ir šv. Rašto į rankas neima. Labiausia ženklų ir stebuklų ieško liguisti, silpno tikėjimo žmonės. Prie to pastumia smalsumas. Žmogus yra aklas ir ateities nemato, o labai norėtų matyti. Ką neša rytojus vieni nori sužinoti iš astrologijos (asmeninio horoskopo), o kiti puolasi prie naujųjų apreiškimų, užmiršę vienintelį apreiškimą. Pildosi šv. Povilo pranašystė: „Ateis laikas, kad jie nepakęs sveiko mokslo, bet, eidami savo troškimais, surinks sau mokytojų krūvą, kaip jiems ausyse niežti, ir nugręš ausis nuo tiesos, o gręšis prie pasakų" (2 Tim. 4, 3—4).

b. Vienintelis apreiškimas ir privatiniai apreiškimai. — Apie pirmąjį šv. Povilas sako: „Dievas, daug kartų ir tūleriopu būdu kalbėjęs kitados tėvams per pranašus, paskiausiai, šiomis dienomis kalbėjo mums per Sūnų" (Žyd. 1, 1—2). Šitas Dievo apreiškimas, baigtas su apaštalų mirtimi, yra vienintelis, visiškai neklaidingas, visuotinis, apimąs visus žmones ir visus laikus, todėl visiems privalomas. Privatinis apreiškimas, nors ir tikras, nėra nei vienintelis, nei visuotinis, nei privalomas visiems tikėti, nei visiškai saugus nuo neteisingų dalykų. Iš to matyti esminis skirtumas tarp visuotinio Dievo apreiškimo ir privatinių apreiškimų, kurie dažniausiai teliečia apreiškimus gavusius asmenis. Apie privatinių apreiškimų teisingumą gali būti kalba tik tada, kada juose skelbiami dalykai visiškai sutinka su visuotinio apreiškimo tiesomis, kada apreiškimus gaunąs asmuo daro pažangą šventume, yra klusnus Bažnyčios sprendimams. Kaip rodo apreiškimų istorija, net ir šventųjų paliktieji apreiškimai ne visi buvo laisvi nuo klaidų, fantazijos ar liguistumo priemaišų. A. a. prel. Dambrauskas-Jakštas savo knygoje „Mokslas ir tikėjimas" rašo apie pasaulio pabaigą ir sumini net keliolika šventųjų pranašysčių, kurios neišsipildė — pasaulis tebėra kaip buvęs, o nustatyti pasaulio pabaigos terminai jau senai pasibaigė. Tos pranašystės rėmėsi privatiniais apreiškimais. Jų neišsipildymas tik dar labiau patvirtina Dievo žodžio teisingumą: „Bet anos dienos ar valandos niekas nežino... tik vienas Tėvas" (Mork. 13, 32).

Bažnyčia labai atsargiai sutinka ir kritiškai vertina privatinius apreiškimus. Jų gali būti ir kartais yra, bet jie nėra tikėjimo šaltinis. Kas tikėti reikalinga, Dievas tai apreiškė, o Bažnyčia paskelbė. Bažnyčia saugo jai patikėtąjį Dievo apreiškimą ir gina nuo klaidų. Jau visuotiniame Laterano susirinkime buvo priimte nuostatai, draudžią skelbti platinti naujus apreiškimus, pasirodymus, regėjimus ir stebuklus, kurie nėra ištirti popiežiaus arba vietos vyskupo. Kan. 1399, § 5 sako: „Pačia teise draudžiamos tokios knygos ir knygelės, kuriose rašoma apie naujus apreiškimus, apsireiškimus, vizijas, pranašystes, stebuklus". Apie tokius dalykus draudžiama kalbėti pamoksluose.

c. Netikri apreiškimai kyla iš įvairių šaltinių: jie atsiranda iš liguistumo, paprasto apsigavimo, apgaulystės, piktosios dvasios pinklių ir t. t.

Sunkūs laikai paruošia netikriems apreiškimams dirvą ir padaugina jų skaičių. Iš vienos pusės, pavojingi laikai padaugina ligonių, suardytais nervais žmonių skaičių, o iš kitos pusės ir sveikuosius pastumia labiau domėtis kiekvienu pasakojimu, kuris liečia netikrą ateitį. Niekur kitur tiek daug dėmesio nekreipiama į sapnus, kaip kalėjime. Pirmas kalinių darbas ryte išpasakoti sapnus. Kaliniai kuria ir „spiritizmo seansus" — nors su lėkštele važinėja po popierio lapą, kad tik sužinotų kada išeis į laisvę, kada Lietuva vėl bus laisva, nepriklausoma.

Netikrumas, įtemptas laukimas, besiartinanti gresmė daugelį palaužia fiziškai ir dvasiškai, ima kai kam rodytis nesami dalykai, „regėjimai", „apsireiškimai". Jų mielai klauso ir sveikesnieji, nes vis dar puoselėja vilties kibirkštėlę — gal ta nelaimė ir neateis. Atsimenu, kai 1944 m. vasarą bolševikai priartėjo prie Kauno, atsirado net kelios regėtojos su įvairiais apreiškimais, kurių nė vienas neišsipildė.

Dirbant K. gimnazijoje, vieną popietę ateina į butą to paties miesto gyventoja, balzakinio amžiaus panelė M. ir, kaip didžiausią paslaptį, ima pasakoti, jog jau kelintą kartą, besimelsdama prie Marijos altoriaus, girdinti paslaptingus žodžius, dėl kurių atėjusi pasitarti. Šis „apreiškimas" jai neduodąs ramybės. Patariau eiti pas gydytoją ir jam visa tai papasakoti, nes mačiau, kad kalbu su ligoniu. Po kelių savaičių ją išvežė į beprotnamį.

Platinami kartais prasimanyti apreiškimai sąmoningai- siekiant iš to naudos, garbės ir kitų tamsių tikslų. Čia einama apgaulės keliu. Prasimanytais apreiškimais prieš pirmąjį pasaulinį karą apsukri siuvėja M. Kazlowska suvedžiojo daugelį kunigų, tarp jų ir kelius lietuvius. Taip atsirado Lenkijoje ir Lietuvoje vadinamieji marijavitai. Pradžioje „regėtoja" ypač pabrėždavo pamaldumą į Švenč. Sakramentą ir Mergelę Mariją. Šitas gražus tikslas daugelį ir suklaidino. Vėliau vis daugiau ėmė reikšti piktos kritikos ir nepasitenkinimo Katal. Bažnyčios mokslu ir santvarka. Kas neatsimetė, tuos nuvedė į sektantizmo klampynes. Lietuvoje marijavitų kaip ir nebėra (vienas beliko dvasiškis, buvęs katal. kun. T., kurio žmona irgi „kunigė", nes laiko „mišias"). Lenkijoje marijavitai irgi smar-

kiai nyksta, nes nebeturi jokio autoriteto — net jų „vyskupas" Kowalski buvo tiesmo nubaustas už nemoralumą. „Iš vaisiaus pažįstamas medis" (Mat. 12, 33).

d. Privatinių apreiškimų pavojai. Mistinė teologija nurodo būdus ir taisykles, kaip atskirti pelus nuo kviečių — tikrus apreiškimus nuo netikrųjų, bet tai nėra lengva, nes kartais „pats šetonas ima sau šviesybės angelo išvaizdą (2 Kor. 11, 14). Viena aiškiausių taisyklių, ar apreiškimas tikras, yra ši: jo turinys turi visiškai sutikti su tuo, kas visoje Bažnyčioje tikėti priimta. Jei matosi nukrypimų nuo Evangelijos dvasios, toks apreiškimas nėra tikras. Tik prisimenant šitą vieną taisyklę, atrodo, kad dalis paskutinių apsireiškimų bus pripažinti netikrais, nes jų turinys nesutinka su Bažnyčios mokslu.

Į Marijos lūpas dedami tokie žodžiai, kurie tetinka Dievui. Tik Dievas gali išgelbėti, apsaugoti, pašventinti ir valdyti pasaulį. P. 46. 6. 25 d. apreiškime neva pati Marija ragina kalbėti taip vadinamąjį Immakulato rožančių, kuriame įprastos paslaptys apleidžiamos, o vietoje jų liepiama kartoti: „Per tavo Nekaltąjį Prasidėjimą — gelbėk, apsaugok, pašventink, valdyk mūsų tėvynę". Mergelė Marija galinga savo užtarimu, bet Ji negali nė vienos nuodėmės atleisti, nė vienos Dievo malonės iš savęs suteikti, nes visų Dievo malonių šaltinis ir jų priežastis yra vienas Dievas. Ten pat buvusiame ankstyvesniame apreiškime (46. 4. 20) neva Marija kalbėjusi: „Ten, kur yra didžiausias pasitikėjimas, kur žmonės bus pamokyti, kad aš viską galiu, išplatinsiu taiką". Visagalintis tėra vienas Dievas. Į Jį kreipdamiesi prašome pasigailėti, o į Mariją — melstis, užtarti.

Marijai priskiriami tokie žodžiai, kurie nesiderina su Jos nuolankumu. Evangelijoje Marija kalba: „Štai aš Viešpaties tarnaitė, tebūnie man taip, kaip tu pasakai" (Luk. 1, 38); „Darykite, ką tik jis jums pasakys" (Jon. 1, 5). 6 neva apreiškime (P. 48. 6. 25): „Aš esu didžioji malonių tarpininkė. Dangiškasis Tėvas nori, kad pasaulis Jo tarnaitei šitą vardą pripažintų... Užlaikykite man pašvęstąjį šeštadienį taip, kaip aš norėjau... Aš reikalauju, kad žmonės greit išpildytų mano norus".

Iškraipoma tikrasis Kristaus supratimas. Kristus yra mūsų Išganytojas. Per Jį mūsų išganymas. Jis yra didysis žmonių giminės suderintojas su Dievu. Jis yra didysis permaldavimas danguje — Dievo Avinėlis, kuris naikina pasaulio nuodėmes. Apašt. Jonas rašo: „Mano vaikeliai, aš tai jums rašau, kad nenusidėtumėte. Bet jei kas ir nusidėtų, tai mes turime pas Tėvą užtarėją Jėzų Kristų, teisųjį; jis yra permaldavimas už mūsų nuodėmes" (1 Jon. 2, 1—2).

Daugely naujųjų apreiškimų pirmiausia dejuojama, kad pasaulis nusigręžė nuo Dievo, o po to pabrėžiama: tik Marija ligi šiol tesutrugdo Dievo bausmę, tik Ji viena tesulaiko iškeltąją Sūnaus ranką. Pav., viename „apreiškime" sakoma: „Dabar jau (kalčių) saikas pilnas. Marija negali ilgiau sulaikyti savo Sūnaus rankos". Koks vaidmuo tokiuose apreiškimuose tenka Kristui? Negailestingo, rūstaus Viešpaties, nuo kurio bausmės teišgelbsti Marija. Šitoks Kristaus vaizdavimas yra nedogmatinis ir priešingas Jo paties žodžiams. Argi Jis nepasakė: „Gaila man minios" (Mork. 8, 2); „Ateikite pas mane visi, kurie vargstate ir esate apsunkinti, ir aš jus atgaivinsiu" (Mat. 11, 28); „Aš neatėjau teisti pasaulio, bet pasaulio gelbėti" (Jon. 12, 47). Pranašo žodžiais, „Jis nenulauš sutrintos nendrės ir neužgesys gruzdančio dagčio" (Mat. 18, 11). Neteisingo Kristaus pavaizdavimo pasekoje daugelis savo reikaluose priebėgos ieško ne Kristuje, bet Marijoje. Juk Jis — bausti pasiruošęs Teisėjas, o Marija — vienas gerumas ir gailestingumas. Sakoma, kad mūsų kelias — per Mariją prie Jėzaus — per Mariam ad Jesum. Netikroje mistikoje prie Jėzaus neinama, pasiliekama prie Marijos.

Dalyvaujant pačiam šv. Augustinui Hipponos sinode 393 m. (21 kan.) nutarta: „semper ad Patrem dirgatur oratio — visados malda teesie siunčiama į Tėvą". Bažnyčia taip ir daro — visose maldose kreipiasi į Dievą per Sūnų. Kiekviena malda baigiama: per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum... Tariamuose P. apsireiškimuose mokoma kitaip — maldas ir darbus liepiama Dievui aukoti per Mariją: „Melskitės ir aukokitės per mane, kalbėkite rožančių... Turėkite visišką pasitikėjimą mano Nekaltąja Širdimi! Visko išprašysite iš Tėvo per mano Nekaltąją Širdį". Vadinasi, liepiama kreiptis į Dievą ne per Jėzų Kristų, bet per Marijos Širdį. Vietoje Kristaus, Dievo — Žmogaus, tarp Dievo ir pasaulio statoma tarpininkė Marija. Užmirštama, kad „nė vienas negali dėti kito pamato, kaip tik tą, kurs padėtas, kurs yra Jėzus Kristus" (1 Kor. 3, 11).

Kad ir netikras pažadas vilioja. Kas gi nenorės, kad visi prašymai būtų išklausyti, todėl naujamadės maldos vis plačiau vartojamos. Netikras pamaldumas plinta. Jis grąsina tikėjimo grynumui. Mūsų tikėjimas, kaip ir maldos gyvenimas, turi būti christocentrinis. Kristus yra krikščionybės pagrindas. Jis galva — mes Jo dvasinis kūnas, Jis vynmedis — mes šito vynmedžio šakelės. „Aš kelias, tiesa ir gyvenimas. Nė vienas neateina pas Tėvą, kaip tik per mane" (Jon. 13, 6). „Be manęs jūs nieko negalite padaryti" (Jon. 15, 5). „Aš... pasakiau jums visa, ką tik esu girdėjęs iš savo Tėvo" (Jon. 15, 15). Dievo duotasis apreiškimas nereikalingas taisyti ir papildyti dešimtimis naujų apreiškimų. „Verbum autem Domini nostri manet in aeternum (Iz. 40, 8) — Mūsų Viešpaties žodis pasilieka per amžius". Visos naujovės, skelbiamos naujuose apreiškimuose, dažnai tėra liguistų sielų fantazija. Smalsumas ir lengvatikystė padeda joms plisti.

Norime žinoti, ką Dievas kalba? Skaitykime šv. Raštą. Tai Dievo žodis. Norime susitikti su Kristum? Jis yra tikrai ir realiai Švenč. Sakramente. Norime Jam padėti? Padėdami artimui, padedame Išganytojui. Labai rūpi ateitis? Ji Dievo rankose, o ne žvaigždžių keliuose. Norime, kad mūsų maldos būtų išklausytos? Melskimės su visu pasitikėjimu, nesvyruodami, ištvermingai ir Dievas išklausys. Nėra stebuklingų maldų, kurių platinimas neštų laimę. Dievas, davęs protą, reikalauja protingo tikėjimo.

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS POEZIJA

KETURI VĖJAI IR KETURVĖJININKAI

ALFONSAS NYKA-NILIŪNAS, VOKIETIJA

Lotynų patarlė sako, kad apie mirusius esą tegalima kalbėti arba gerai, arba nieko. Tačiau gyvenimo praktika dažnai verčia šią patarlę pakeisti ir pritaikyti gyviesiems: apie gyvuosius arba gerai, arba nieko.

Todėl kalbėti apie nepriklausomos Lietuvos poeziją kaip tik yra be galo sunku dėl to, kad daugumas reikšmingiausių šios epochos poezijos atstovų tebegyvena tarp mūsų, maitinasi ta pačia duona, vaikšto tais pačiais vargo keliais, kenčia tas pačias kančias, o taip pat, numetę kilnų poeto apdarą, dalyvauja painiame kasdieninio gyvemo organizme.

Kiekvienas literatūros kritikas ar istorikas, bent teoriškai imant, turėtų būti visiškai atviras ir prieš save tematyti gerą ar blogą kūrinį ir kiekvienu atveju sakyti teisybę; bet tai, deja, įmanoma pilnai padaryti tik autoriui iškeliavus į amžinybę, o šiuo atveju jau nereformuota lotyniška patarlė trukdys.

Yra dar vienas teoretiškai ir praktiškai daug reikšmingesnis motyvas — perspektyvos trūkumas. Kitas, tiesa, daugiau techniškas sunkumas — nebuvimas medžiagos. Šiuo klausimu literatūra pas mus buvo negausi. Beveik niekas, išskyrus A. Vaičiulaitį, J. Ambrazevičių ir V. Mykolaitį-Putiną, nėra kiek plačiau išnagrinėję šio laikotarpio literatūros apskritai, nekalbant jau apie poeziją. Jeigu tokios charakteristikos ir būtų buvusios parašytos, tai šiandieninėse aplinkybėse jas gauti būtų be galo sunku. Dėl šių priežasčių aš čia stengsiuos skaitytojams patiekti ne mokslinę studiją, nagrinėjančią, kritikuojančią bei sinteninančią ir kitų tuo klausimu pareikštas mintis, bet duoti beveik tik nuosavą požiūrį, tik pačiais šios epochos poezijos kūriniais tesiremdamas.

Nepriklausomybės paskelbimas yra didžiausia Lietuvos istorijos data, pradėjusi naują, niekeno nebeginčijamą tautos gyvenimo etapą. Dėl to Nepriklausomybės periodą, senu papročiu vadovaujantis, būtų galima pavadinti mūsų tautos kultūrinės, tautinės ir valstybinės egzistencijos aukso amžiumi, nes per šiuos dvidešimt su viršum metų sukurta daugiau negu per kelius neaiškios egzistencijos garsingų kunigaikščių amžius. Pirmiausia pažymėtina, kad šiuo metu susikūrė ir išryškėjo laisvo ir tikro lietuvio sąvoka. O šio visiškai laisvo žmogaus kūryba yra ir mūsų Nepriklausomybės laikotarpio poezija.

Reziumuojant esmines šios epochos poezijos tendencijas bei siekimus, būtų galima pabrėžti šiuos pagrindinius momentus. Poezija ir apskritai literatūra galutinai sulaužė ilgai slėgusią svetimo tarpininko tradiciją, kurios laikantis, visos naujovės ir Vakarų kultūros laimėjimai būdavo semiami iš lenkų arba rusų. Ši epocha atsisakė nuo bet kokių tarpininkų ir pati sudarė tiesioginius santykius su Vakarais. Taip pat niekas iš laisvosios Lietuvos poetų nebesimaitino pavojingu Adomo Mickevičiaus idėjų maistu, Adomo Mickevičiaus, kurio idėjos ilgą laiką temdė patriotinį lietuvio nusiteikimą ir Lietuvos idėją norėjo pasmerkti amžinam gyvenimui meno kūriniuose, be vilties kada nors prisikelti laisvam gyvenimui, ant jos kapo užrašant garsų Fridricho Schillerio posakį. Argi ne dėl to Maironis, Nepriklausomybę atgavus, nenorėjo tikėti, kad tai ne sapnas ir ne svajonė, ilgus amžius beviltiškai slėgusi poetą ir lietuvį, ir trynėsi akis, nelyginant staiga nubudintas kūdikis. Naujieji poetai sukūrė gyvos Lietuvos gyvas legendas, naujų herojų epopejas, nes jie realiai ir be jokių sąlygų tikėjo Lietuva, nors ir nevienodai suprato jos idealą.

Po išsilaisvinimo poetas bent pačia tiesioginiausia prasme išsivadavo iš tūkstančio pareigų: elementorių atidavė moktojui, ginklus — kariams profesionalams, ir pats nukrypo daugiau į savą sritį, domėdamasis daugiausia tik savos poezijos bei kultūros kūryba. Šio domėjimosi rezultatai aiškūs, nes tik nepriklausomybės epochoje susiformavo individualinė lietuvių poezija tikrąja to žodžio prasme, iškilo estetiškai formalinės problemos ir susikūrė skirtingos poetinės pasaulėžiūros. Tik šiuo metu labiausia priartėjama prie teorinio poezijos supratimo, kuriam poezija yra individualinio pasaulio, kaip integralinės būties, bei vidinio individo ritmo autentiška išraiška poetinėje formoje.

Niekur kitur pati epocha geriau neatsispindi kaip poezijoje: milžiniškas kūrybinis entuziazmas, sunkus atsiskyrimas su gimtuoju kaimu, visa vyžų pakeitimo lakiruotais batais tragika ir klaidžiojimai naujai susikūrusiame mieste, kuriame dar niekas nespėjo prigyti. Pagaliau naujų laimėjimų džiaugsmas, nauji siekimai ir neretai skaudi kritika, pamačius savo idealą materialisto krautuvėje pardavinėjamą ir niekinamą, pajutus, kad tūli, kadaise kovoję „veikėjai", iškovotą laisvę panaudoja savo asmeninei valdžiai ir naudai. Taip suprastinas ir J. K. Aleksandravičiaus skundas eilėraštyje Vaidilai. Kritiškas nuotaikas labai gerai gali pavaizduoti ir šis anksti mirusio poeto Petro Karužos ketureilis:

> Kai ten Kaune kokia nors Niemčinova
> Padaro trisdešimt ir vieną piruetą —
> Naujakuriui parduoda paskutinę lovą
> Ir išmeta kaip daiktą sudėvėtą.
>
> (Apie daiktus ir žmones.)

Kiti kritiką pertempė ir nuėjo tarnauti svetimiems „dėl trupinio aukso, gardaus valgio šaukšto".

I. KETURI VĖJAI

Nuskambėjus paskutiniems Nepriklausomybės karo šūviams, visose gyvenimo srityse užvirė intensyvus darbas. Poezijoje ir apskrtitai literatūroje tuomet viešpatavo milžiniškas oficialaus tautinio atgimimo poeto Maironio šešėlis. Įsikūnijus ilgų amžių siekimui, t. y. galutinai išsilaisvinus, atsitiko tai, kas visuomet tokiais atvejais atsitinka: Maironis pasidarė „nebereikalingas", nes kovotojai geriausiai suprantami jų epochoje, jų kovos lauke, kur vyksta žūtbūtinės grumtynės. Gyvenime herojų idealizmas pasidaro persunkus smulkiam veiklos žmogui, o be to, atsiranda nauji siekimai bei idealai — ir kovotojai uždaromi į muziejus. Tiesa, Mai-

ronis, galima sakyti, nieko nebekūrė. Išsipildė jo baiminimasis, kai jis sakė: „Jei po amžių kada skaudūs pančiai nukris ir vaikams užtekės nusiblaivęs dangus, mūsų kovos ir kančios, be ryto naktis, ar jiems besuprantamos bus?“ Ir iš tiesų Maironio turbūt niekas nebesuprato. Tuomet jis išdidžiai pasitraukė iš arenos, užsidarė, ir paskutiniai jo reikšmingi eilėraščiai bebuvo skaudžios satyros, pilnos karčių žodžių laisvojo gyvenimo negerovėms. Šitokiu būdu tautinio atgimimo pranašas buvo priverstas kritikuoti savo ekstatiškai skelbtą ir pranašautą idealą. Nors viešai Maironis beveik nebesirodė, tačiau jo šešėlis buvo persunkus ir perdaug matomas poezijoje. Todėl paskutines savo dienas jis baigė, kaip kadaise Victor Hugo, oficialiai apoteozuojamas ir daug kieno puolamas, nes absoliutinės Maironio monarchijos periodas buvo tikrai pasibaigęs. Jo puolimas buvo visai logiškas ir normalus dalykas, nes naujose aplinkybėse romantinis tautinio atgimimo epochos idealizmas nebetiko; be to, atsirado perdaug jo epigonų, ir tikrai buvo susidariusi nuotaika, kurioj teko laukti „atentato“ prieš Maironį[1]). Tik vienas Jakštas tebelaukė naujo Maironio. O faktiškai valdžią jau senokai buvo paėmę trečiosios, skaitant nuo Maironio, kartos poetai: Kazys Binkis, V. Mykolaitis-Putinas, Balys Sruoga, Faustas Kirša ir Petras Vaičiūnas. Taip pat dar aktyviai tebesireiškė ir antrosios pomaironinės kartos poetai: Motiejus Gustaitis, Mykolas Vaitkus ir Liūdas Gira.

Nors visi trečiosios kartos poetai, kaip Putinas, Sruoga, Kirša, savo geriausius kūrinius paskelbė jau nepriklausomoje Lietuvoje, aš vis dėlto nenorėčiau jų pačių laikyti tipingais nepriklausomo gyvenimo produktais. Susiformavę didele dalimi slaviškų lenkų ar rusų kultūrų įtakoje ir subrendę dar prieš Nepriklausomybės paskelbimą, savo kultūra ir pažiūromis vis dėlto jie esmingai skiriasi nuo Nepriklausomybės periodo susiformavusios kartos, kuri a priori buvo nusistačiusi prieš slavišką kultūrą. Šis skirtumas ypač aiškiai matosi, skaitant įvairiomis progomis vykusias šių kartų atstovų polemikas. Čia aš nenoriu mažinti minėtų poetų patriotizmo. Priešingai, svetimoje aplinkumoje susiformuoti ir išlikti tikrais lietuviais patriotais jiems buvo gal net sunkiau negu vėlesniesiems. Be to, tarp pirmųjų ir antrųjų yra nemažas psichologinis skirtumas. Iš pirmųjų tik vienas Kazys Binkis čia tebus plačiau charakterizuojamas, nes jis sugebėjo prisitaikyti ir prisijungti prie jaunimo, atsistodamas Keturių Vėjų sąjūdžio priekyje. Taigi, kaip matome, šis mūsų skirstymas nieko bendro neturi su patriotizmu ir remiasi organišku sutapimu ar nesutapimu su šiame straipsny charakterizuojama epocha. (Atrodo, kad išskirti K. Binkį iš Putino, B. Sruogos ar F. Kiršos kartos nėra tikro pagrindo. Putinas, B. Sruoga, F. Kirša yra tiesiogiai bendravę su Vakarais ir jų įtakos patyrę nemažiau už K. Binkį. Jie gal nemažiau už K. Binkį yra bendravę ir su jaunąja poetų kartą ir darę į ją įtakos, nors jie ir nesireiškė taip triukšmingai, kaip K. Binkis. Kita vertus, K. Binkis taip pat nėra visiškai laisvas nuo slavų kultūros įtakos. Red.)

•

1922 m. pasirodęs Keturių Vėjų Pranašas buvo nelyginant pirmasis naujos poezijos epochos kvieslys, skelbęs artėjančius naujus gaivinančius vėjus, ruošęs dirvą „Keturių Vėjų“ žurnalui ir publiką naujiems netikėtinumams. Tuoj po šio kvieslio pasirodymo Kazio Binkio vadovybėje susiorganizavo keturvėjininkų grupė ir pradėjo leisti Keturių Vėjų žurnalą. Tos grupės literatūrinį teorinį pagrindą sudarė iš Vakarų Europos per rusus atėjęs futūrizmas, prie kurio vėliau prisidėjo kubizmas, dadizmas, surrealizmas, unanimizmas ir vokiškasis ekspresionizmas.

Psichologiškai šios grupės atsiradimo pagrindą sudarė per I-jį Didįjį Karą ir tuoj po susidariusi neaiški nuotaika, kurios pagrindinė žymė buvo noras sugriauti senąją logiką, senąsias formas ir sukurti visiškai naują pasaulį. Dėl šito bendros revoliucijos siekimo naujosios srovės apimdavo visas gyvenimo sritis. Jos norėjo pakeisti ne tik literatūrines, bet taip pat ir socialines bei etines gyvenimo normas ir įvykdyti absoliutinę mentalinę revoliuciją. Karas visus buvo išsėmęs. Naujų dalykų ilgesys buvo didelis. Mūsų futuristams daugiausia įtakos darė ne pats futūrizmo kūrėjas Marinetti, bet rusų poetas Vladimiras Majakovskis. Lietuviškojo futūrizmo iškilimo metu futūristinis sąjūdis Vakaruose jau buvo senokai nuskambėjęs ir virtęs beveik seniena, arba susijungęs su kitomis srovėmis, kurios tuo metu dygo, kaip grybai po lietaus. Lietuviškieji keturvėjininkai, faktiškai būdami beveik visų tuo metu pasireiškusių modernistinių srovių mišinys, niekur nėra labai aiškiai išreiškę ar suformulavę savo siekimų. Šis tas paaiški, perskaičius „Keturiuose Vėjuose“ dedamus teorinius straipsnius. „Keturiems Vėjams“ pažinti ir susiorientuoti jų siekimuose labai reikšmingas ir įdomus yra „Keturių Vėjų“ teismo aprašymas.

Apsiginklavę karingais šūkiais, bet ne teoriniu pasiruošimu, mūsų keturvėjininkai bandė revoliucionuoti sustingusią tada lietuvių poeziją. Pirmiausia, vakarietiško futūrizmo pavyzdžiu, keturvėjininkai reikalauja atsisakyti ilgaamžių poezijos tradicijų, romantizmo, sentimentalinių išgyvenimų reiškimo ir dainuoti naujai gimstančio technikos amžiaus dinamiką, didmiesčio grožį bei naujojo gyvenimo ritmą ir pulsą. Jie skelbia naują grožio supratimą, naują poetiką. Jie reikalauja išmesti iš poetinio žodyno nuvalkiotus ir galutinai susidėvėjusius terminus ir vesti negailestingą kovą su klasiškąja forma. Jie nori išguiti iš poezijos lakštingalas, meilę, ilgesį ir kitus dažnus ankstybesnėje poezijoje žodžius bei sąvokas, pakeičiant juos fabrikais, propeleriais ir kitais moderninės technikos terminais. Vietoje pasenusių ir nuvalkiotų žodžių geriau esą vartoti lietuviškąsias onomatopėjas, kurios, jų manymu, daugiau pasakančios negu tūkstančių poetų ligi šiol pavartoti žodžiai. Keturvėjininkai nenori nieko girdėti apie tradicinės poezijos atnaujinimą, bet reikalauja šį seną pastatą visiškai nugriauti ir jo vietoje pastatyti naują. Kam, anot Kazio Binkio, „storotis storosios dėdienos kūną atnaujinti“? Tai tokios maždaug buvo mūsų keturvėjininkų tendencijos.

Kaip matome, jie čia ypatingu naujumu nepasižymi ir kartoja Vakarų poezijoje seniai žinomus dalykus. Dėl to, galutinai vertinant keturvėjininkų pastangas, teks pripažinti, kad jų eksperimentas norima prasme nepavyko. Nepasisekimo priežastys yra aiškios. Pirmąja galima laikyti tai, kad šio sąjūdžio daugumą sudarė pripuolamai surinkti, bet ne vienos idėjos išauginti žmonės. Kai kurie jų buvo per daug anarchistiškai nusiteikę žmonės, kraštutinės bohemos asmenybės, o jų poezija buvo daugiau žaidimas ir bravūravimas negu rimta kūryba.

Tematinė, žodyno ir apskritai formos revoliucija pavyko tik iš dalies. Tiesa, keturvėjininkai atliko išjudintojo darbą, suruošdami šaltą gaivinantį dušą publikai bei priaugančioms kartoms. O ši operacija buvo reikalinga, tikrai pribrendusi ir neišvengiama.

[1]) Naujosios poezijos dvasia, greičiausia poketurvėjinės kartos poezija, veikė net patį Maironį. Juk 1940 m. pirmą kartą išspausdintame eilrašty Vakaro mintys Maironis priartėja prie naujesniosios mūsų poezijos.

Tačiau jiems visiškai nepavyko estetinė revoliucija — siekimas pakeisti estetines normas, reformuoti iš esmės grožio supratimą, suprastinti kūrybinį procesą ir įpiršti poetams laboratorinį kūrybos metodą. Jų manymu, eilėraštį galima p a d a r y t i. Dėl to keturvėjininkai taip bijojo ir kratėsi tradicinės įkvėpimo sąvokos poezijoje. Šis mėginimas nepavyko net ir pačiam futūrizmo tėvui Marinetti, reikalavusiam ligšiolinį estetinį idealą pakeisti mechaninio grožio idealu.

Nepavyko keturvėjininkams išguiti iš lietuviškosios poezijos klasiškąją formą ir įvesti naujus eilėdaros principus. Naujos eilėdaros ir apskritai naujos formos kūrime, išskyrus sąjūdžio vadą K. Binkį, niekas rimtesnių rezultatų nepasiekė. Niekas nepakilo aukščiau pamėgdžiojimo lygio. Beveik visur iš šių bandymų nepaslepiamai kyšo Majakovskis ar kuris kitas panašios krypties poetas.

Iš esmės pakeisti tematiką ir įvesti visus XX-jo amžiaus technikos stebuklus poezijon, vadinasi, sureformuoti naują grožio idealą nepavyko dar ir dėl to, kad jie perdaug paviršutiniškai suprato kūrinio tematikos ir formos savitarpę priklausomybę, užmiršdami meninės kūrybos aksijomą, kad ne vien žodis apsprendžia meninio kūrinio formą, ir kad meninio kūrinio vertė priklauso nuo idėjos sulydinimo su išraiškos priemonėmis. Jo idealas būtų lygybės ženklas tarp tų dviejų elementų. Tuo būdu ir nuvalkiotumo sąvoka, kitais atvejais, be abejo, teisinga, jų vartojama prasme buvo aiški nesąmonė, nes, vienašališkai pakeičiant žodyną, ir dėmesį tekreipiant į išviršinę išraiškos pusę, poezijos atnaujinimas yra neįmanomas.

Didmiesčio tematika elementariausia šio žodžio prasme negalėjo prigyti pas mus dėl to, kad reikėjo dainuoti apie Lietuvoje nesančius didmiesčius ir anuo laiku svetimą Lietuvai didmiesčio ritmą. Didmiestis esmėje lietuviui buvo lygiai svetimas, kaip ir, sakysime, Polinezijos gamta. Jeigu Vakarų Europos panašios krypties poetai šioje tematikoje pasiekė tam tikrų rezultatų, tai tik dėl to, kad didmiestis buvo jų tikrovė ir pagrindas, iš kurio jie buvo išaugę.

Keturvėjininkų kūrinius paskaičius, paaiški, kad ir jiems patiems visa tai buvo svetima. Geriausi jų darbai yra tie, kuriuose apdainuojami išgyventi ir gerai pažįstami dalykai. O visa didmiestinė poezija nudžiūvo, kaip medis be šaknų, dekoratyviniais tikslais pasodintas vienai dienai. Taigi, dar kartą tenka pabrėžti faktą, kad mūsų keturvėjininkai šį-tą pasiekė tik kaimiško futūrizmo žanre.

Baigiant reikia pripažinti, kad „Keturi Vėjai", įvykdydami pirmą aktyvią mūsų literatūros istorijoje revoliuciją, savo misiją atliko. Tačiau keturvėjininkų vado K. Binkio, t. y. pačių „Keturių Vėjų" uždavinį — pakeisti iš esmės konservatyvų lietuviškos poezijos veidą — realizavo ne keturvėjininkai, bet tuoj po jų atėjusi Jono Kossu-Aleksandravičiaus ir Antano Miškinio karta. Ji buvo daug nuoseklesnė ir galbūt nepalyginamai geriau pasiruošusi savo uždaviniui. O arena buvo jau „Keturių Vėjų" sąjūdžio paruošta.

II. KETURVĖJININKAI

1. Kazys Binkis (1893—1942) yra viena pačių įdomiausių asmenybių naujausioj literatūroj. Jo žemiškoji kelionė savo spalvingumu ir tragika dar ilgai domins ateinančias kartas. Iš prigimties baisus nenuorama, nelyginant tas Vaižganto Napalys Šešiavilkis, mokęsis daugely mokyklų, bet nė vienos nebaigęs, dirbęs devynius darbus, turėjęs daugelį didelių sumanymų, bet nė vieno jų visai nerealizavęs, poetas su genialumo žymėmis, savo talentą herojiškai paaukojęs literatūrinėms revoliucijoms ir kaimiškos poezijos žanrui, Kazys Binkis lietuvių literatūros ir kultūros istorijoje užims vieną reikšmingiausių vietų. Jis visada mums bus nelyginant François Villon prancūzams, kad ir nepasižymėjęs tokiomis didelėmis nedorybėmis, kaip minėtas vidurinių amžių pabaigos poetas. Nors prof. M. Biržiška viena proga piktinosi, kad esą pas mus žmonių, kurie ir Kazį Binkį laiką tauriu žmogumi, aš vis dėlto išdrįstu laikyti K. Binkį ne tik dideliu poetu, bet ir dideliu žmogum, atsimindamas, kad po mirties visas tikras ar nuduotas taurumas išnyksta, kaip nebuvęs, ir nutrūkusią asmeninę egzistenciją žemėje tęsia kūrybinis palikimas. Kai dėl dorybių — tai jos yra slidus dalykas, ir čia labai sunku pasižymėti nesuklupus.

Debiutavęs klasiškos poezijos E i l ė r a š č i ų rinkiniu, Kazys Binkis pasuko poetinės revoliucijos keliu. Iš nemažos istorinės perspektyvos žiūrint, paaiški šio kelio prasmė. Daug kas kaltins jį pražudžius talentą. Bet tai yra netiesa. Binkis talento nepražudė, bet paaukojo savojo krašto poezijos ir apskritai kultūros renesanso idėjai. K. Binkio poezija prieš Nepriklausomybės epochą visiems skaitytojams, be abejo, yra pažįstama. Todėl čia jos nenagrinėsime. Jos aptarimas neįeitų nė į šio straipsnio apimtį. Mums labiausiai įdomi jo naujojo kūrybos periodo poezija, kurią jis sukūrė jau „Keturių Vėjų" grupės vadu bebūdamas, ir kuri surinkta eilėraščių „100 pavasarių" rinkiny. Daugumoje šių eilėraščių poetas dėsto naujas poetines pažiūras, naujus poetinės kūrybos metodus. Jis šiame rinkiny skundžiasi profesorių baramas, „kad vietom gabus, bet nerimtas". Ir kur gi jis būsiąs rimtas, jeigu čia pat verda nuostabus gyvenimas ir „kiekvienoje kišenėje pavasarių šimtas". Eilėrastyje „Salem aleikum" Binkis skatina jaunuosius revoliucionuoti gyvenimą. Poetinės revoliucijos idėją K. Binkis aiškiai išreiškia šioje strofoje:

> Ne mums pataikaut nabašninkų mumijai
> Ir svarstyti poezijos mirusius atomus,
> Metam „sudiev" sušukuotai kompanijai
> Ir žengiam jauni į gyvenimo platumas.

Pirmosios dvi eilutės ir suima pagrindines lietuvių literatūroje susidariusios stagnacijos sulaužymo mintis. Toliau jis sako:

> Tai ne menas čiauškėti putpele,
> Ir gulbes ir meilę seilinti rašalu.
> Imame žodį ir koją, kaip futbolą,
> Sviedžiame kur į dangaus pašalį.

Šią strofą anuomet perskaitęs, Adomas Jakštas pasijuokė, sakydamas, kad naujoji mūsų poezija būsianti kuriama kojomis. (Atrodo, kad A. Jakštas teisingai pašiepė m e c h a n i s t i n į kūrybos procesą, kurį propagavo daugiausia materialistinės pasaulėžiūros keturvėjininkai. R e d.).

Senąją poeziją Binkis karčiai ironizavo, duodamas net jos gaminimo receptą viename jau kiek vėliau išspausdintame eilėrašty:

> Paėmus litrą lyrikos,
> Atskiesti minčių prakilniųjų gramą
> Ir senmergės dūšioj virinti,
> Ir duot, kad palaimintų mama.
> Persunkt per Jakštą ar Vaižgantą,
> Kad nesurūgtų į Girą,
> Ir imti vaišinti jaunimui,
> Kartumui pridėjus pusę pipiro.
> (Cituota iš atminties).

V. VIZGIRDA

Šienapjūtė

Pacituotose strofose išryškėja du pagrindiniai keturvėjininkų ideologijos bei jos įgyvendinimo metodo momentai: 1. nutraukti santykius su praeitim, t. y. atsisakyti tradicinių reiškimosi formų ir 2. naujai pateikti naują poezijos žodį. Nors tai Jakštui atrodė absurdiška ir juokinga, mums šiandien, tiesa turint beveik dvidešimties metų perspektyvą, Binkio siekimai atrodo be galo teisingi. Gulbių ir kitų panašių dalykų simbolika buvo jau tiek įkirėjusi ir nuvalkiota, kad kiekvienas poetas, rizikavęs šiuos simbolius vartoti, galėjo būti vien dėl to atmetamas.

2. **Antanas Rimydis (gim. 1905)**, kuris, kaip tai pats savo autobiografijoje „Antruosiuose Vainikuose" pareiškia, buvo jauniausias „Keturių Vėjų" kolektyvo narys. Jo kūrybinį bagažą sudaro dvi eilėraščių knygos: Mano Vedos ir Knygos be vardo. Rimydžio, kaip ir kitų keturvėjininkų kūryboje, daug vietos užima bravūravimas bei didelių užsimojimų reiškimas. Rimydis nėra charakteringas futūristas, privalomai turįs dainuoti mašinizmą ir didmiesčio tempą. Neseniai mindžiotos lietuviškos žemės trauka tebėra lemianti ir priešingai, ne miesto, bet kaimo tematikoje sukurti fragmentai yra įdomiausi:

Tad kartą dar —
Valio sijonai ir veršiai.
Kartodami verčiame
ateit į metų karčiamą.
daugiau šventųjų.
Bet kur gi.
Žiūrėk, neverčiamas, neprašomas
ateina Jurgis
šventųjų šventas —
nuomomis prigurgęs
ir nuomininkų barnius kentęs.
(Ūkiška poema).

Viskas čia dvelkia lietuvišku kaimu. Dar kai kur pasitaiko vienas kitas poetiškesnis posmas ar ištisas eilėraštis, bet ir tokių nedaug. Dar galėtumėm pacituoti daug keno užsimintą, kadaise P. Juodelio pastebėtą jo dvieilį iš „Geležinkelio stoties":

Kai traukinys atūžia geležiniam prakaite —
Aš išeinu su vargo bagažu peronan.

A. Rimydis paskutinį kartą viešai pasirodė su poezija „Antruosiuose Vainikuose" 1936 m. Bet ir tai su senais eilėraščiais. Antrajame dešimtmety Rimydis buvo iš aktyvios poetinės tarnybos pasitraukęs ir dirbo žurnalistikoje.

3. **Juozas Tysliava (gim. 1902)** priklauso prie pačių audringiausių keturvėjinės poezijos „genijų". Jo gyvenimas — savotiškas „vie errante", nuolatinis blaškymasis ir kelionės po svetimas šalis. Toks jis yra ir poezijoje. Davęs puikių, tiesiog klasiškais virtusių eilėraščių, kaip „Mano deimantas", „Gyvenimas sapne", „Ratai", „Vėjas", būdamas labai nepastovus, persimetė į futūristinės poezijos produkciją, kurioje jis rimtesnių rezultatų nepasiekė. Tačiau jo klasiškosios formos pavyzdžiai atskleidžia neabejotiną poeto talentą. Nors Tysliavos ryšys su „Keturiais Vėjais" buvo daugiau išviršinis, vis dėlto viename eilėrašty jis geriau negu bet kuris kitas išreiškė epochos mašinistines tendencijas, susiedamas jas su vietos sąlygomis ir lietuvišku gyvenimu:

Lietuvi, mano mylimas lietuvi,
Užaugęs pievose ir girių duburiuos,
Kviečiu dabar tave į naują būvį —
Kur radio lakštingalos tau amžių amžiais suoks.

Tau duosiu ilgą asfaltuotą gatvę —
Liktarnos vakarais tave čia palydės.
Lietuvi, užsimiršk, ką giriose esi praradęs —
Tramvajų giriose tau naujos girios pražydės.

Rytais mašinų, fabrikų švilpukai
Tau čia tokius koncertus supūs,
Kad tu nebežinosi, kas įbruko
Į atmintį tau pievas ir laukus.

Lietuvi, mano mylimas lietuvi,
Nenusimink, jei orlaivis tavęs dar neklausys.
Atsimeni, kad tavo tėvui kliuvo
Ratu per strėnas — kad bailus arklys.

Tave čia traukinys juoduos tuneliuos
Išmokys geležinį langą uždaryt,
O kai į bokštą būsi pasikėlęs,
Tai pažiūrėk, kas reikia padaryti ryt.

Rytoj ketvirtą valandą tau kino radio
Parodys tavo tėvą danguje.
Nudžiugsi tu ir būsi susiradęs
Be vado Eldorado savyje.

(Lietuvi).

Pirmasis Tysliavos eilėraščių rinkinys „Žaltvykslės" pasirodė 1922 m. Vėliau išėjo dar šios poezijos knygos: „Traukinys" (1923), „Nemuno rankose (1924). „Auksu lyta" (1925), „Tolyn" (1926), „Coup de vents (prancūzų kalba, 1926) ir „Poezija" (1935 Amerikoj). Nors A. Jakštas 1926 m. tvirtino, kad „Tysliava yra vienintelis mūsų poetas, kuris sugebėjo poeziją paversti bizniu ir jos pasigaudamas savo vardą pasaulyje išgarsinti", dabar sunku būtų taip griežtai ir neigiamai apie šį poetą atsiliepti. Reikėtų tik gailėtis, kad Tysliava taip anksti paliko areną ir nuėjo poezijai svetimais keliais. Pabaigai cituojamas „Nuskendusios saulės" eilėraščio fragmentas liudija didelį poeto išgyvenimų subtilumą ir poetinės formos organišką tyrumą:

Toks didelis didelis vakaras.
Laivai ežere lyg nuskendo
Ir ima sapnuoti
Saulėleidžio sapną
Auksinė žuvis
Tyla per pasaulį
Kaip žemės drebėjimas
Eina.
— — — — — — — — — —

Toks didelis didelis vakaras.
Nukrito į mėlyną dugną mintis
Daina kaip nuskendusi saulė
Dar žydi.

Tokia poezija savo autentiška čiurlioniškai mistinės vakaro nuotaikos išraiška ir vientisu tekėjimu užburia skaitytoją.

4. **Salio Šemerio (gim. 1898)**, garsaus eilėraščio „Šepšererėp" autoriaus, poezija šiandien visiškai nebeįdomi. Ir jis čia minimas, kaip charakteringas avantiuristas, per klaidą patekęs poezijon ir kėlęs negirdėtai didelį triukšmą Parnaso papėdėje. Jo poezija yra absoliutus chaosas: jokios logikos, jokios prasmės. Tačiau buvo laikas, kada šitoks chaotiškumas buvo teoriškai skelbiamas ir darė įspūdžio. Kaip tik dėl Salio Šemerio buvo daugiausia ginčytasi, ir nuomonės labai išsiskyrė. Jau vien dėl to Salio Šemerio vardas visada bus minimas „Keturių Vėjų" istorijoje.

Salys Šemerys išleido du eilėraščių rinkiniu: „Granata krūtinėje", dėl kurios A. Jakštas puolė Vaižgantą, neatsargiai pagyrusį šioje knygelėj įdėtą „Himną mergelei" ir „Liepsnosvaidį širdims deginti". Pats Šemerys manė, kad jo poezija bus nemirtinga. Tai rodo, kad ir ši jo strofa:

Paskui... gal koks tikslus tyrėjas tolimiausiais
[amžiais
Šią mano knygą, kaip Tut-Anch-Amono kapą
[atdarys,
Ir nuodugniausiai kiekvieno posakio raides
[išaižęs,
Nusišypsos: „parašė Salys Šemerys".

5. **Juozas Žengė (gim. 1899)** priklauso prie charakteringiausių lietuviškųjų futūristų, ypač akcentuojant žodį lietuviškųjų, nes Žengės eilėraščiuose iškeliama ne technika, bet lietuviško gyvenimo scenos, ypač pavasario motyvai. Tiesiog jį būtų galima pavadinti pavasario futūristu. Tarp kito ko, Žengė buvo paskutinis lietuviškojo futūrizmo mohikanas, iki paskutiniųjų dienų likęs ištikimas savo grupės literatūrinėms tradicijoms bei poezijos idealui. Jau „Literatūros Naujienose" išspausdintame ilgame eilėrašty, „Bobiškame pavasary", Žengė tebesinaudojo futūristine eiliavimo maniera. Atskiru leidiniu Žengė išleido nervuotą poemą „Anykščių Šilelį" (1930). Ir jo eilėraščiai šiandien jau kvepia anachronizmu. Bet negalima nuginčyti Žengę turėjus tikrą futūristinio poeto temperamentą. Didžiausio dėmesio verti ir dažniausiai cituojami jo eilėraščiai yra „Pavasario gramatika", „Pavasario futūrizmas", „Danguj Pavasaris", Berniškas Jonas" ir t. t. Žengė sukonstruoja arba bent nori sukonstruoti naujas metaforas, naujus vaizdus ir savo nuotaiką mėgina reikšti eilėraščio dinamika. Ir, reikia pripažinti, jam tai kai kur pasiseka. Bet šiandien, mūsų poezijai pasiekus dabartinį lygį, ir šio poeto eilės įdomios tik istoriniu požiūriu, kaip jau seniai praėjusios epochos dokumentas, liudijąs didelį norą lietuviškai poezijai suteikti naujas formas.

6. **Teofilis Tilvytis (gim. 1903)**, kuris į „Keturis vėjus" atėjo vėliausiai, yra reikšmingiausias po K. Binkio šios grupės poetas. J. A. Herbačiauskas kažkur yra išsireiškęs, kad iš Tilvyčio galėtų išeiti Puškinas, jei tik jis daugiau dirbtų. Iš tiesų, T. Tilvytis nuo pat savo poetinės karjeros pradžios pasireiškė, kaip stiprus lyrinis talentas, tiesiog puškinišku lengvumu sugebąs reikšti savo išgyvenimus. Tilvyčiui poezija, kaip aukštaitiškam beržui šlamėjimas, — natūralus, įgimtas dalykas. Herbačiauskas, sakydamas, kad iš jo galėtų išeiti Puškinas, buvo teisus, bet nelaimei, Tilvyčiui visą laiką trūko atbaigtumo bei teoretinio pasiruošimo, kuris ne tik kad netrukdo poeto prigimtiems gabumams, bet juos išryškina. Tilvytis pasiliko kažkaip mėgėjiškoje plotmėje, nepavertė savo poezijos gyvenimo tikslu ir pačiu gyvenimu, o, sakytum, nerūpestingai ja žaidė. Dėl to, turint galvoje jo visų pripažintą aukštaitiškos spalvos impulsyvų poeto talentą ir perspektyviškai peržvelgiant jo realizuotus kūrinius, atsiranda aiškiai matoma spraga, kurią būtų galėjęs pašalinti jo talento sudisciplinavimas. Po tokio perspektyvos žvilgsnio pamatai, kad Tilvytis tikrai galėjo daugiau duoti.

Jo kūrybiniam kely nemažas stabdis buvo ir palinkimas į satyrą. Ir šioje srityje, tiesa, jis yra neabejotinas talentas, gal net pats didžiausias šios rūšies talentas mūsų poezijos istorijoje. Ir šiame žanre jis pasiekia tik reliatyviai neblogą lygį dėl to, kad jo tematika nepakyla aukščiau kasdieniškos aktualijos, labiausiai matomų vaizdų, kurių, visada gyvenime yra daugiausia. Taigi, iš čia reiktų konstatuoti faktą, kad Tilvytis dalį savo talento išsvaistė publicistiškai kovodamas su nenugalima kasdienybės menkyste. Kaltas,

žinoma, ir pats poetas, nepajėgęs servantiška ramybe ir gogolišku juoku pro ašaras palydėti ir pagražinti mūsų kasdienybės tragikomedijos.

Galbūt jis pasidavė savo aukštaitiškos prigimties traukimui. Aukštaitis, kaip čia neseniai primintas beržas, žaliuoja ir rudenį ir vasarą, ir audroje ir saulėje. Aukštaitis ir juokiasi ir verkia mažai besirūpindamas, ar kam patiks, ar ne. Todėl ir Tilvytį reikėtų vertinti, atsimenant jo aukštaitišką prigimtį, kaip tą beržą miške, mažai tesusirūpinusį gražiau už kitus šlamėti ir žaliuoti.

Trumpesnieji Tilvyčio eilėraščiai yra susiformavę gana aiškioje V. Majekovskio įtakoje. Kitaip sakant, juose turinys tilvytiškas, o forma — majekovskinė. Šiuose kūriniuose Tilvytis atidavė duoklę „Keturiems Vėjams", parašydamas „Jos vardas — poema", „Laišką į vienuolyną" ir t. t. Be Majekovskio Tilvyčiui įtakos darė ir kitas rusų poetas S. Eseninas, tačiau šio pastarojo įtaka nebuvo lemianti.

Susidūrimas su moderniomis ano laiko srovėmis Tilvyčiui aiškiai pakenkė. Ne jam ši forma. Atėjęs iš pačių archajiškiausių lietuviškojo kaimo gelmių, atvaizduotų „Dičiaus" poemos ekspozicijoje, Tilvytis perstaiga pateko į naują atmosferą, perankst susidūrė su miesčionija. Nors ir iš anksto nusistatė priešingai ir ėmė ją ironizuoti, tačiau po trupučiuką asimiliavosi. Ir tai turėjo lemiamos reikšmės jo, kaip poeto, karjerai. Užuot reiškęs savo paties atsineštas emocijas, Tilvytis ėmėsi miesčioniškos aplinkos bei papročių kritikos, vertusios terliotis su prozajiškiausiomis gyvenimo smulkmenomis, ir poetas neišvengiamai turėjo susitepti dulkėmis, kurias jis norėjo pašalinti. Todėl jo lyrikoje pakaitomis sutinkame laikraštinius prozajizmus ir jaudinančias poezijos strofas. Kur jis pasilieka savojoje stichijoje, kur jis reiškia betarpišką, kraujuje nešiojamą santykį, su aukštaitišku gyvenimu ar peizažu, ten jis yra stiprus, nuoširdus ir įtikinantis. Ir atvirkščiai, tuose eilėraščiuose, kur jis ironiškai vaizduoja miesčionišką (o vis dėlto savą) meilę, nebeturi tos gaivios pirminės jėgos. Dirbtinai, be vidinio ryšio, laužyta forma supančioja laisvą poetinės asmenybės išsiliejimą. Kas Majekovskiui buvo sava, Tilvyčiui aiškiai svetima.

Mūsų aukščiau charakterizuotasis kriticizmas ir tiesioginė kova su visokiomis gyvenimo šiukšlėmis visą laiką purvins Tilvyčio poeziją, sunaikindama jos lyrinį tyrumą, kurio tiek daug Tilvytis iš Aukštaitijos atsinešė. Poetas negali eiti policininko pareigų. Sakysim, ir toks Ant. Miškinis kritikavo ano laiko lietuvių gyvenimą, tačiau šiam reikalui jis susirasdavo kiekvienu atveju tinkamesnę poziciją ir pats su šluota nėjo dulkių valyti. Pajungiant poeziją keno nors tarnybai, ji praranda save ir virsta paprastu įrankiu.

Pirmas didesnis T. Tilvyčio kūrinys — A r t o j ė l i ų poema, išėjusi 1930 m., būtų vienas mūsų poezijos šedevrų, jeigu ten nebūtų perdaug ryški rusų poeto Al. Bloko „Dvylikos" įtaka. Nors Blokas Tilvyčio tiesiog meistriškai suvirškintas, perrengtas ir perkeltas kiton aplinkon, tačiau vistiek jis aiškiai prasimuša. Ten Rusijos pilietinis karas, čia — Nepriklausomybės kovos. Personažai ir vaizdavimo būdas taip pat gerokai artimi. Tik Blokas yra gaivalingesnis, aštresnis, vaizdai sukrečiančiai stiprūs. Kad ir tas vaizdas, kuriame rodomas Kristus raudonarmiečių tarpe. Tilvytis yra švelnesnis, lyriškesnis, ramesnis. Nors Bloko įtaka neabejotina, vis tik „Artojėliai" yra autentiškas kūrinys ir viena geriausių mūsų literatūroj Nepriklausomybės kovų epopejų, duodantį stiprų ir dinamišką ano laiko nuotaikų vaizdą. Pirmiausiai čia Tilvytis pasirodo, kaip formos meisteris. Nepaprastai gerai išjausdamas ir sumaniai pavartodamas liaudiškus motyvus, jis „Artojėliams" sugebėjo suteikti grynai l i a u d i n ė s e p o p e j o s charakterį. Tai tegu pailiustruos šie keli fragmentai:

1. Danguj žvaigždžių milijardas,
Žemėj vaikšto vargo vardas.
Aš ne vargas, aš ne vargas,
Rėkia krūmuos paukštis margas.
Iš po sniego kalas dirvos,
Dirvoj surūdijęs kirvis.
Sugirgždėjo tuščias svirnas,
Kai išėjo Petras pirmas.

2. Kai sustojo sužlegėjo artojėlių pulkas,
Kai paleido, kai pasėjo į žemelę kulkas.
Kai užtraukė, užliūliavo
Artojėliai lylia,
Kai parvirko geltonkasės,
Ašarėlėm lijo.
Kai atėjo, kai užėjo
Šaltas rudenėlis,
Ir pribiro, ir prikrito
Žemė artojėliais.

3. Ei lyja — lyja — lyja
Švinas Lietuvos šalyje.
Rūta klausiasi lelijų:
— Kas vargeliais apdalijo?
Petras dirvomis lekioja,
Petras viską išvejojo.
Petras rėkia Lietuvoje:
— Atiduokit mano koją!

Antroji „Artojėlių" redakcija, pasirodžiusi pirmosios bolševikų okupacijos metais, nors ir pritaikyta naujai padėčiai, dar buvo palikusi vietos dviprasmiškai interpretacijai. Tačiau dabar mus pasiekusi trečioji „Artojėlių" versija, yra visiškai pritaikyta komunistiniam režimui.

Paskutinis didesnis eiliuotas Tilvyčio dalykas nepriklausomoje Lietuvoje buvo D i č i a u s poema. Jos ekspozicija arba įžanga galėtų būti laikoma tiesiog klasiška, neturinti lygaus pavyzdžio naujesniosios mūsų literatūros istorijoje. Miesčioniškos aplinkos nukankintas poetas, šioje įžangoje, grįžta į gimtąją Aukštaitiją ir prikelia vaikystėje girdėtus neišsemiamus šio krašto padavimus. Niekas nėra to nuoširdžiau išreiškęs. Keturpėdis chorėjas, Tilvyčio vartojamas šioje poemoje, pasiekia iki šiol pas mus negirdėto lengvumo ir gracijos. Šioje poemoje Tilvytis yra autentiškiausias, nors kai kas jam ir čia prikiša Puškino „Eugenijaus Oniegino" įtaką. Štai keli šios poemos fragmentai:

1. Nuo Taurapilio, nuo kalno
Matos dar keli kalnai,
Ir ant vieno, kaip ant delno —
Skurdūs mano Tauragnai.
Per žalius vingiuotus šlaitus
Tauragnas mėlynas raitos,
O į kairę vėl duobė —
Antras ežeras Labė.
Ar pavasaris ateina,
Ar sukausto juos ruduo —
Juodas ežerų vanduo
Šnabžda savo dainų dainą.
Grioviai, ežerai, kalnai —
Gražūs mano Tauragnai.

2. Pradedu aš savo raštą
Iš tėvynės aukštumos,
Nes mylėt šį skurdų kraštą
Aš išmokau iš mamos.
Kalba žmonės, kad Labėje
Žuvį rėkiančią girdėję,
Sako balsas jos baisus
Gąsdina tenai visus.
Jinai rėkia ne prieš gera:
Prieš nederlių, prieš ledus.
Sako, šaukus prieš švedus,
Bliovus prieš pasaulio karą.
Nors tai buvo jau seniai,
Bet gyvena ji tenai.

3. Knibžda burtai, padavimai,
Pasakų, nors semk maišuos.
Gaila, kiek prišipę rimai,
Nes seniai su jais mušuos.
Viduj raisto pelkė tūno;
Nieks neperžengęs to liūno!
Ten paskendę trys vaikai,
Žiūrint, šiaušiasi plaukai.
Sako, girdis, kai naktimis
Krūmuos verkia mergina;
Draskos, laksto tekina,
Keikias grieždama dantimis.
Kai ilgai įsiklausai,
Girdis vaikiški balsai.

Ši perilga citata buvo reikalinga parodyti autentiškam šios įžangos grožiui. Vos pora netikslių rimų ir keletas lengvai ištaisomų kirčio klaidų trukdo šios puikios poezijos tekėjimą. Dėstymas tačiau apvilia. Poemos eigoje Tilvytis praranda olimpietišką ekspozicijos klasiškumą bei ramumą ir kai kur nusileidžia į eiliuoto feljetono lygį. Būtų galima dar paminėti nuotaikingus rudenėjančio Kauno vaizdus ir atskirus išsireiškimus — dvieilius ar ketureilius — turinčius tiesiog patarlinio taiklumo ir ryškumo. Personažai, deja, — su menkomis gyvybės žymėmis. Istoriškai jie gal ir teisingi, tačiau literatūriškai, neišskiriant nė paties poemos herojaus Dičiaus, visi jie yra bekraujės schemos.

Šio eiliuoto romano ar poemos turinį sudaro kaimo vaiko Dičiaus tragedija. Tilvytis rodo, kaip poemos herojus pamažu skęsta miesčioniškumo, karjerizmo ir beprincipiškumo purvan, kol pagaliau atsiduria teisme. Poemoje nemaža laikotarpiui charakteringo pertempto kriticizmo, kuris nepriklausomoje Lietuvoje buvo ir tam tikrų politinių bei pasaulėžiūrinių tendencijų (marksistinių? Red.) išraiška, bet ne laisvas kriticizmas[1]). Tilvytis sakė tiesą ir kartu klydo, nes nesugebėjo į gyvenimą pažvelgti giliau. Argi moralinio dekadanso, kuris taip gerai atsispindi Tilvyčio kūryboje, priežastys slypėjo vien valdžiose, kurios tiesa, nebuvo idealios? Ir pats Tilvytis buvo vienas paskutinių to nuosmukio laiptų, vedusių tautą į vergiją. Tai liudija ir naujoji „Dičiaus" poemos versija, pasirodžiusi 1947 m. Jos pataisos rodo, kad ir paties Tilvyčio ideologija sutapo su jo herojaus Dičiaus: besąlyginis, tiesiog vergiškas nusilenkimas valdantiesiems. „Dičiuje" Tilvytis tokius žmones vadino karjeristais. Bet mes vis tiek jo nedrįstame vadinti karjeristu, nors jis naujoje „Dičiaus" redakcijoje aiškiai pataikauja režimui. (Mums atrodo, kad straipsnio autorius perdaug švelnus. Jei šlykštus oportunistas, tai juo šlykštesnis poetas, ypač gabus poetas, kuris net savo kūryboje dabar pilvu šliaužioja prieš barbariškus Lietuvos tyronus ir žmonių sąžinių prievartautojus. Red.)

Grįžtant prie poemos, reikia pastebėti, kad, jeigu visą „Dičių" Tilvytis būtų iki galo išlaikęs įžangos lygyje, turėtumėm stipriausią po Duonelaičio eiliuoto epo kūrinį. Bet Tilvytis neišlaikė, neturėjo kantrybės ir dar kartą neigiama prasme patvirtino Herbačiausko žodžius.

Eiliuotos trumpesnės Tilvyčio satyros taip pat vertos paminėjimo. Šiame žanre Tilvytis išleido tris knygas: „Tris grenadierius", „Nuo Maironies iki manęs" ir „Sveiki, broliai dainininkai." Pirmosios dvi apima jo literatūrines parodijas, trečioje sudėti satyriniai eilėraščiai, spausdinti Tilvyčio redaguotame humoristiniame „Kuntaplio" laikraštyje. Parodijos ilgiau išsilaikys, nes jos liečia daugiau ar mažiau reikšmingus lietuvių lieteratūros istorijai faktus, asmenis ar atskirus veikalus. O eiliuoti feljetonai negalės išlikti vien dėl to, kad jie yra gryna aktualija, kuri šiandien dar įdomi, o rytoj — ne. Ateity šie feljetonai tik liudys jų autoriaus didelius sugebėjimus lengvai eiliuoti. Tilvytį šioje vietoje ištiko panaši tragedija, kaip ir K. Binkį. Tarp jų tik toks skirtumas, kad Binkis reiškėsi daugiausia kaimui skirtoje spaudoje, savotiškai šviesdamas kaimą, o Tilvytis vadinamojoj bulvarinėj, jo nuolatos kritikuojamos ir ironizuojamos miesčionijos teskaitomoje spaudoje.

7. Reakcija prieš keturvėjininkus nebuvo žymi. Neišryškėjo ji turbūt tik dėl ramaus lietuviško būdo. Tik vienas A. Jakštas, pats būdamas rytų aukštaitis, nepaprastos energijos ir veiklumo žmogus, tikras mariadegys, kaip pasakytų rytų aukštaičiai, su nepaprasta energija puolė keturvėjininkus. Turėdamas aštrią plunksną, aiškius įsitikinimus ir dar aiškesnes estetines pažiūras, Jakštas puolė keturvėjininkus, pasmerkdamas juos ne tik literatūriniu, bet ir moraliniu požiūriu. Jis rašė: „Tai bjaurus piktšašis, darkąs šventą poezijos veido grožį. Kęsti toji bjaurybė toliau nebegalima. Jį reikia tuojau pašalinti."

Tiesa, Jakštą ypač aštriai vertė kovoti faktas, kad keturvėjininkų ne tik literatūriniai įsitikinimai, bet ir jų pasaulėžiūra jam buvo nepriimtina. Ir lietuviškieji keturvėjininkai, Vakarų Europos ir Rusijos modernistų įtakoje, buvo materialistinės pasaulėžiūros šalininkai ir reikalavo pasukti „kairėn žemės profilį" (A. Rimydis).

Jei neskaitysime vyresniųjų L. Giros, Putino, B. Sruogos, F. Kiršos ir P. Vaičiūno, kurie keturvėjininkų siautėjimo metu buvo pačiame kūrybos žydėjime, iš jaunesniųjų, t. y. keturvėjininkų kartos poetų, vienintelis Stasys S a n t v a r a s (1902) galėtų būti laikomas pasyvios antiketurvėjinės reakcijos reiškiniu. Jis buvo vienintelis tos pat kartos poetas, neprisidėjęs prie „Keturių Vėjų" sąjūdžio. 1924 m. išleistame eilėraščių „Saulėtekio maldų" rinkiny Santvaras pasirodė artimesnis simbolizmui negu naujosioms srovėms, nors techninės formos atžvilgiu jis buvo labiau linkęs į ekspresionizmą. Vėliau Santvaras dar ryškiau pasuko ramaus, kartais moralizuojančio, simbolizmo kryptimi. Ankstybesnioji Santvaro kūryba maždaug iki 1927 m. turėjo įtakos kai kuriems pradedantiems poetams. 1936 m. Santvaras išleido „Pakalnių debesis" ir 1938 m. „Giesmes apie saulę ir sielą", kurių neturėdami po ranka, čia negalime plačiau aptarti.

Faktiškai visa antrojo Nepriklausomybės dešimtmečio poezija buvo tam tikra prasme antiketurvėjinė reakcija, nors šiame straipsnyje jos taip ir nevadinsime. (Kitas straipsnis bus apie individualistinės poezijos renesansą ir specialiau apie Joną Kossu-Aleksandriškį. Red.)

---

[1]) Tai, aišku, nėra aksioma. Pirmas ir aštriausias kritikas buvo Maironis „Lietuvos — didvyrių žemės" eilėraštyje, kurio įtakos pastebime ir Tilvyčio poemoje.

EUROPOS
ŪKIO ATSTATYMAS

DR. J. BUDZEIKA, Austrija

Europos ūkio atstatymas turi pagrindinės reikšmės mūsų žemyno ir viso pasaulio ateičiai ir jis tikrai nulems būsimą pasaulio ūkio ir politikos raidą. Šio vyksmo svarba kyla iš ypatingos Europos ūkinės padėties viso pasaulio jėgų pusiausvyroje. Tą ypatingą padėtį sudaro nepaprastai stiprus Europos tautų ūkinis pajėgumas, kuris pasireiškia dideliu ekonominių jėgų sutelkimu gana nedideliame Europos žemyne. Europoje, kuri užima vos 4% (be Rusijos) ir 20% (su Rusija) viso pasaulio žemės ploto, gyvena tik 1/5 viso pasaulio gyventojų (19% be Rusijos ir 27% su Rusija). Šis palyginti nedidelis žemynas devynioliktojame amžiuje išplėtojo labai galingą ūkinę veiklą, kuri užtikrino Europai visišką hegemoniją visose ūkinio gyvenimo srityse. Nežiūrint sunkių nuostolių, kokius Europa patyrė 20 amžiaus pradžioje, ji išlaikė tą pirmenybę net iki II pasaulinio karo.

Šią pirmaujančią Europos ūkio būklę geriausiai gali charakterizuoti pasaulinės prekybos apyvartos skaičiai. 1938 metais Europos užsienio prekybos apimtis sudarė 51% visos pasaulio prekybos apyvartos; tuo tarpu P. ir Š. Amerikos siekė 23%, Azijos 15% ir Afrikos bei Australijos 10%. Tai rodo, kokią stiprią poziciją Europos prekyba buvo užėmusi viso pasaulio mainų apyvartose. Ir Europos būklė importo eksporto atžvilgiu buvo labai palanki. Visų Europos šalių importo pusė (1947 m. 47%) sudarė žaliavos ir fabrikatai. Eksporto pusėje matome atvirkščią vaizdą. 3/5 viso Europos eksporto sudarė pramonės gaminiai, 1/4 žaliavos ir 1/8 maisto produktai. Šitie skaičiai rodo, kad Europa yra ūkio vienetas su stipria pramonės persvara, nes pramoninė gamyba užima pagrindinę vietą bendrame ūkyje ir yra visų gyventojų gerbūvio pagrindas.

Šiai ypatingai stipriai Europos pramonės būklei susidaryti lemiamos reikšmės turėjo du veiksniai, būtent: ūkinis Europos tautų patyrimas, t. y. technikiniai išradimai ir darbo našumas, ir pagrindinių žaliavų bei energijos gamyba. Europos pramonės patyrimas buvo nepaprastai didelis. Jis buvo šaltiniu kilti kitų žemynų pramonei, kuri iš Europos sėmėsi žinių ir idėjų savo tolimesnei ūkinei veiklai. Nemažiau svarbus ir antras veiksnys, kuris apima pagrindines žaliavas (anglis, geležį, plieną) ir elektros energiją. Europa, pirmoje eilėje D. Britanija, Prancūzija ir Vokietija, gamino daugiau kaip pusę viso pasaulio anglių, geležies, plieno ir elektros energijos. Tai yra nepaprastai svarbus momentas pasaulio jėgų pusiausvyroje.

Nieko tad nuostabaus, kad po antrojo pasaulinio karo, kuris sunaikino didelę dalį Europos ūkio substancijos, pirmasis Europos tikslas buvo atstatyti savo pašlijusį ūkį, pasiekti prieškarinę gamybą ir pradėti tolimesnę normalią ūkinę veiklą. Nuostabiausia yra tačiau tai, kad ši idėja ir pastangos jai įvykdyti kilo ne pačioje Europoje, bet Amerikoje. Tai aiškiausiai rodo, kad Europos ūkio atstatymas yra ne vien Europos problema. Tai yra taip pat Amerikos ir viso pasaulio problema. Jeigu Europos ūkis merdės stagnacijoje ir nepasieks savo prieškarinio žydėjimo, tai Amerikos ūkis pateks į depresiją ir kiti žemynai taip pat negalės pasiekti normalaus gyvenimo.

I. EUROPOS SUSKILIMAS

Europos ūkio atstatymo klausimą svarstant, iškyla eilė kitų, grynai politinių problemų, kurios turi didelės įtakos į tolimesnę Europos ūkio plėtotę. Viena svarbiausių — mūsų žemyno suskilimas į dvi dalis, įvykęs po antrojo pasaulinio karo. Tai naujas veiksnys mūsų kontinento gyvenime, tačiau ekonominis Europos skilimas nėra naujas reiškinys. Jis buvo nuo pat Europos ūkinės plėtotės pradžios. Skirtumas tik tas, kad iki šiol Rytų ir Vakarų Europos ūkio struktūros skirtumai nedalino mūsų žemyno į dvi priešingas ir tarp savęs kovojančias vieno kūno dalis, bet priešingai jungė jas ir jų ūkinę veiklą derino abiejų partnerių naudai. Šių dienų Europos politinis skilimas yra visai naujas veiksnys, nes jo politinė pusė pavergė ekonominę ir ją nukreipė į visai kitas vėžes.

Prieškariniai Rytų ir Vakarų Europos ūkiniai skirtumai reiškėsi nelygiu indusrializacijos laipsniu. Vieni Europos kraštai buvo ir yra pramonės branduolys, o kiti — žemės ūkio sritys. Pramonės valstybių branduolį sudaro Vakarų ir Vidurio Europos kraštai, ir būtent: Didžioji Britanija, Vokietija, Prancūzija, Belgija, Austrija, Italija, Šveicarija, Švedija ir iš dalies Olandija bei Čekoslovakija. Visi kiti kraštai ekonomistų laikomi žemės ūkio kraštais. Pramonės kraštuose telkėsi absoliutinė Europos pramonės dauguma. Todėl tie kraštai rodo didžiausias užsienio prekybos apyvartas, kurios 1937 metais siekė 82% visos Europos užsienio prekybos apimties. Ypatingai ryškiai šie ūkio struktūros skirtumai matyti, žiūrint eksporto sudėties ir eksportuojamų gaminių kiekių. Pramonės Europa 1937 m. eksportavo fabrikatų už 6,3 milijardus dolerių, o žemės ūkio Europa vos tik už 0,4 milijardus dolerių.

Nubrėžtas Europos ūkio pasiskirstymas į pramonės ir žemės ūkio kraštus buvo ilgos ir natūralios Europos ūkinės raidos išdava. Tuo tarpu politinis Europos skilimas įvyko visai netikėtai ir atsitiktinai, kaip antrojo pasaulinio karo padarinys. Ir čia, labai grubiom sąvokom operuojant, tenka pasakyti, kad politinis ir ūkinis Europos skilimas sutampa. Bet tai yra atsitiktinumas, neturįs jokio ryšio su ūkine Europos raida. Vakarų Europoje persvarą turi minėti pramoninio branduolio, prie kurių dar šliejasi aiškios žemės ūkio valstybės, kaip Norvegija, Danija, Portugalija, Irlandija, Graikija ir Turkija. Rytų blokas turi aiškų žemės ūkio pobūdį, nes į tą bloką įeina tie kraštai, kurie dar prieš šį karą daugiausia vertėsi žemės ūkiu. Prie jų prisidėjo tik pusiau pramoninė Čekoslovakija. Europos ūkio struktūros vaizdas nepasikeis, jei paskirstymo pagrindu paimsime naują politinio skilimo liniją. Šitose sienose Vakarų Europa taip pat turi absoliutinę ūkio gamybos ir prekybos apyvartų persvarą, nors gyventojų skaičius abiejose dalyse, t. y. Rytų ir Vakarų Europoj yra maždaug vienodas, apie 260 milijonų žmonių. (Jei didelis Rytų Europos gyventojų skaičius nuolat didėtų dabartiniu santykiu ir jei tos dalies žemyno kraštai smarkiai išplėtotų savo pramonę, gyventojų veiksnys galėtų suvaidinti labai didelį vaidmenį Europos ūkio ir kultūros ateičiai).

Tuo tarpu šiandien statistika rodo, kad Vakarų Europos prkyba apima 86% visų Europos šalių bendros užsienių prekybos apimties. Tai jau pakankamai aiškiai kalba apie Vakarų Europos ūkio reikšmę visai Europai ir pasauliui. Todėl, kalbant apie Europos ūkio atstatymą, pirmiausia reikia rūpintis Vakarų Europos ūkio atstatymu, nes jis turi lemiančios reikšmės ir artimiausiais dešimtmečiais dominuos visame Europos ūkyje. Tačiau ir Rytų Europos reikšmė gana didelė, ypač kas liečia Rytų ir Vakarų prekybinius santykius. Dabartinis prekybinių mainų nutraukimas labai sunkiai slegia visą Europos ūkį ir neleidžia jam atsigauti. Tai vienas didžiausių stabdžių bendrame visos Europos ūkio atstatyme.

II. MARSHALLIO PLANAS

Kaip žinia, didžiausia šių dienų Europos ūkinės krizės priežastis yra jos mokomojo balanso deficitas. Tiesa, Europos prekybos balansas visada buvo pasyvus. 1938 metais jis siekė 3,2 milijardų dolerių. Tačiau Europa buvo ūkiškai nepriklausoma, nes prekybos balanso nepriteklius buvo dengiamas pajamomis iš Europos kapitalo investicijų užsieny, iš tranzito prekybos, iš įvairių patarnivimų ir iš turistikos. Per karą Europa nustojo tų papildomų pajamų šaltinių, o jos ūkio našumas dėl karo nuostolių buvo kritęs žemiau normalaus lygio. To pasėkoje Europos prekių eksportas nebepajėgia apmokėti jos milžiniško importo pareikalavimo. Importo sumažinimas ir suderinimas su kritusiu eksportu yra Europos tautoms nepriimtinas. Pirma, tai reikštų radikalų Europos tautų gyvenimo standarto sumažinimą, o antra, tai verstų mažinti darbo našumą. Tačiau tai galutinėj sąskaitoj, po kelerių metų, privestų prie didelio masto ūkinės katastrofos. Todėl Europos importas turi būti išlaikytas bet kokia kaina. Tai yra pagrindinė sąlyga Europos ūkiui atstatyti.

Europa pati viena šių sąlygų išpildyti negali. Du varginantieji ir ypatingai nuostolingi karai taip pakirto senosios Europos ūkinius pagrindus, kad jos ūkis, jau visai nusilpęs, nebeturi jėgų naujam dideliam šuoliui. Tuo kritišku Europos gyvenimo momentu įsijungė jauno ir gaivalingo Amerikos žemyno pagelba, kuri pradėjo reikštis karo metu „Lend and Lease" progamos forma. Karui pasibaigus, ta pagelba dar labiau sustiprėjo ir tapo stambiausiu veiksniu pokariniame Europos ekonominiame gyvenime. Įvairių dovanų, kreditų, aukų ir paramų keliu J.A.V. ūkis yra suteikęs Europai iki 1947 metų pabaigos įvairių produktų ir suvartojimo gerybių už 18,2 milijardų dolerių. Tačiau tai buvo tik pirmoji pagelba. Ji siekė sutrukdyti Europos ūkiui gresiančią katastrofą ir pagelbėti pergyventi kritiškąjį momentą. Tačiau Europos ūkiui nerodant greito atsigavimo žymių, kilo susirūpinimas jam pastatyti ant kojų sistemingiau, taip, kad Europa be svetimos pagelbos galėtų apsirūpinti reikalingomis gerybėmis. Tų pastangų pasėkoje gimė garsusis Marshallio planas, arba ERP — European Recovery Programm, — kaip jis oficialiai vadinamas. Jam pradžią davė 1947 metų liepos mėn. 5 dieną Harvardo universitete pasakyta gen. G. C. Marshallio kalba.

Marshallio plano tikslas — atgaivinti Europos ūkį, suteikti jam didelę sistemingą pagelbą, kad po keterių metų jis savarankiškai be svetimos paramos pajėgtų toliau plėtoti savo ūkinę veiklą. To siekiant, visos Marshallio plane dalyvaujančios valstybės susijungė į Europos ūkio bendradarbiavimo organizaciją — OEEC (Organisation for European Economic Cooperation), kuri 1947 metų vasarą Paryžiaus konferencijoj išdirbo programą ir nustatė tikslus, kurie iki 1952 metų vidurio Marshalio plano pagelba turi būti įvykdyti. Amerikos pagelbos dydis pradžioje buvo numatytas 22,4 milijardų dolerių sumai. Reikia tačiau laukti, kad ji bus šiek tiek mažesnė — apie 16—17 milijardų dolerių, — nes J.A.V. kongresas paramą nustato kiekvieniems metams atskirai. Šitos milžiniškos sumos turi būti panaudotos Europos pramonei ir žemės ūkiui atstatyti, kad iki 1952 metų vidurio pasiektų šiuos konferencijos nustatytus tikslus:

a) Javų gamyba turi pasiekti prieškarinį lygį. Cukraus ir bulvių gamyga turi pralenkti prieškarinę gamybą. Taip pat turi padidėti aliejų ir riebalų gamyba.

b) Anglių gamyba pasieks 584 milijonus tonų, t. y. 30 milijonų tonų daugiau negu 1938 metais.

c) Elektros energijos bus gaminama 25 milijonais KW, arba 60% daugiau negu 1938 metais.

d) Plieno gamyba sieks 55 milijonus tonų, t. y. 10 milijonų (20%) daugiau negu prieš karą.

e) Vidaus transporto pajėgumas turi būti taip pakeltas, kad 1952 metais pajėgtų pervežti 25% didesnę važmą negu 1938 m.

f) Visų dalyvaujančių valstybių prekybos laivyno tonažas 1952 m. turės pasiekti prieškarinį lygį.

Nors planas numato visos eilės gaminių gamybos padidinimą, tačiau tai reiškia tik ūkio atstatymą į prieškarinį lygį, nes padidėjusi gamyba turi apmokėti prekybos deficitą, kuris prieš karą buvo dengiamas kitomis pajamomis, ir aprūpinti gaminiais naujus gyventojus, kurių tuo laiku padidės. Tai yra minimalinė programa, kurią Europa turi įgyvendinti, norėdama atstatyti savo prieškarinę padėtį pasauliniame ūkyje.

ERP plano įstatyminė pradžia skaitoma 1948 metų balandžio mėn. 3 dieną, kada J.A.V. kongresas galutinai priėmė „European Recovery Programm" įstatymą ir paskyrė pirmiesiems metams 5 milijardus dolerių, kurie turėjo būti sunaudoti nuo 1948 m. balandžio mėn. 3 d. iki 1949 m. birželio 30 d., t. y. J.A.V. biudžetinių metų galo. Taigi ši suma buvo paskirta 15 mėnesių. Įstatymas tačiau leido prezidentui sumažinti paramos laikotarpį iki 12 mėnesių, jei padėtis to pareikalautų. Prezidentas ta teise pasinaudojo ir tuo būdu pirmiesiems ERP metams teko 5 milijardų dolerių suma.

Dabar jau galima susidaryti vaizdą apie tų milžiniškų sumų paskirstymą ir jų įtaką į Europos ūkį.

Pirmiausia tenka konstatuoti, kad pirmieji ERP paskyrimai apėmė daugiausia maisto gaminius ir suvartojimo gerybes. Tai reiškia, kad planas dar nebuvo išėjęs iš pirmosios pagelbos ribų, kurios vienintelis tikslas — padengti susidariusį deficitą. Į metų pabaigą jau siųstos taip pat mašinos ir gamybinės gėrybės, kurios gali tarnauti tiesioginiam ūkio atstatymui. Ši pozicija užėmė jau gana svarbią vietą bendrame paskirstyme ir rodė nuolatinę tendenciją didėti. Tai yra svarbus momentas, nes pirmasis plano tikslas —atstatyti Europos ūkį, o ne lopyti jo biudžeto skyles.

Įdomų punktą ERP programoj sudaro vadinamoji sąlyginė dolerių parama. Jos tikslas — pagyvinti Europos tarpusavio prekybinius mainus ir palengvinti jų dolerių trūkumą, kuris verčia importuoti prekes iš Amerikos ERP ribose ir neleidžia pirktis tų pačių prekių kituose Europos kraštuose, kurie galėtų jas tiekti greičiau ir pigiau. Tos sąlyginės paramos esmė yra ta, kad paskiros valstybės gauna nustatytą kiekį dolerių, iš J.A.V., bet už tai turi leisti kitoms plane dalyvaujančioms valstybėms pirktis įvairų prekių už atitinkamą ekvivalentą savo valiuta. Šituo būdu tų valstybių netto parama iš Marshallio plano šiek tiek sumažėja, o kitų valstybių atitinkamai padidėja. Daugiausia ta teise pasinaudoja Prancūzija, Olandija, Austrija ir Graikija. Šitokia operacija išeina į naudą abiem partneriam. Pirmasis turi teikti prekes, bet už tat gauna palankiu kursu nusipirkti dolerių, o tai yra

lygu eksportuoti į dolerio bloką, ko taip siekia kiekvienos valstybės eksporto politika. Tuo tarpu antroji valstybė dovanų keliu gauna prekes, kurios, tiesa, nėra amerikietiškos kilmės, tačiau yra lygiai vertingos.

Pirmųjų ERP metų praktikai yra būdinga, kad 80,5% visų siunčiamųjų prekių sudaro dovanos, ir tik 19,5 % yra kreditai, kurie turi būti ateityje sumokėti. Tai sumažina Europos valstybių įsiskolinimą ir leis išvengti kai kurių sunkumų ateity. Visos lėšos, gautos, parduodant dovanotas siuntas, yra įnešamos į atskirą „Relief" sąskaitą valstybiniuose bankuose ir yra naudojamos paskirų valstybių pinigams stabilizuoti ir maža dalis įvairioms investacijoms. Paskiros valstybės šitų sumų negali savarankiškai vartoti, bet turi gauti E.C.A. (European Cooperation Administration) sutikimą tam ar kitam reikalui. Šituo keliu norima vaisingiausiai panaudoti susikaupusias sumas ir išvengti nereikalingo dovanotų pinigų švaistymo, kokis yra buvęs Vokietijoje po pirmojo karo, kada už gautus iš J. A. V. kreditus buvo statomi plaukymo baseinai ir remiamos socialinio draudimo institucijos.

III. ATSTATYMO PAŽANGA

Europos ūkio atstatymas yra padaręs iki šiol didelę pažangą. Nors normalios aplinkybės dar toli gražu nėra pasiektos, ir Europa ūkiškai vis dar tebėra ligonis, tačiau bendra būklė yra nepalyginamai geresnė negu prieš metus laiko. Ir dabartinė atstatomojo darbo eiga duoda vilčių, kad po kelių metų Europos ūkis bus visai pagydytas ir jis vėl galės normaliai klestėti.

Pirmiausia maitinimo srity yra padaryta labai didelė pažanga. Visos Europos šalys jau pergyveno tą laikotarpį, kada buvo jaučiamas skaudus maisto produktų trūkumas ir gyventojų maisto dienos koloringumas tesiekė minimumą, reikalingą žmogaus gyvybei išlaikyti. Pastarųjų metų laikotarpy maisto normos, pirmoje eilėje duonos, riebalų ir cukraus, buvo palaipsniui didinamos. Maitinimosi pagerėjimas atsispindi taip pat darbo našume. Nors, palyginus su 1945 metais, Europos darbininkų ir angliakasių darbo našumas yra jau padidėjęs, bet 1938 m. lygio vis dar nėra pasiekęs. Tai rodo, kad maitinimo būklė, nežiūrint pasiektos pažangos, vis dar tebėra nenormali. Ir iš tikro, visos Europos valstybės, išskyrus Šveicariją, vis dar laikosi maisto racionavimo principo.

Per karą Vakarų Europa patyrė žymiai mažesnius nuostolius ir jos ūkio substancija, t. y. fabrikai, pastatai, geležinkeliai, buvo žymiai mažiau sugriauti negu Rytų Europoje. Tačiau sunaikinimai buvo pakankamai dideli ir pareikalavo didelių įnašų ir darbo jiems panaikinti. Pasiekti rezultatai yra labai gražūs. Visose Vakarų Europos valstybėse, išskyrus Vokietiją, jau beveik atstatyti karo veiksmų padaryti nuostoliai. Pav., Italijos geležinkelių tinklas atstatytas 95%, o Austrijos miestų išvaizda atgauna prieškarinį vaizdą. Šis palyginamai trumpame laikotarpy įvykęs griuvėsių panaikinimas dar kartą patvirtino garsųjį John Stuart Millio dėsnį, kuris tvirtino, kad po kiekvieno karo maždaug per 5 metus ūkis atsistato ir atgauna savo pradžios lygį. J. St. Mill to dėsnio plačiau nepaaiškino, o rėmėsi praktikos pastebėjimais. Šis karas ir pokario ūkinė raida tą dėsnį dar kartą patvirtino. Dabartinė Vokietijos būklė to dėsnio taip pat negriauna, nes iki 1948 m. vidurio Vokietijos atstatymas buvo dirbtinai varžomas ir tik po pinigų reformos galėjo pasireikšti. Jeigu valiutos reforma būtų įvykdyta žymiai anksčiau, Vokietijos miestų atstatymas būtų pažengęs nepalyginamai toliau.

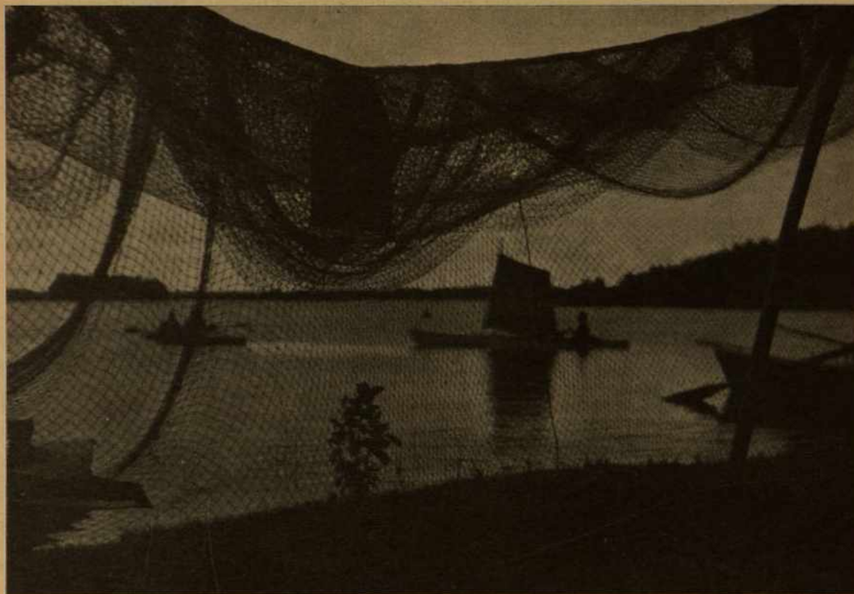
Kaip žinia visi ilgi ir sunkūs karai sukelia pinigų sistemų dezorganizaciją ir infliaciją. Taip yra buvę viduriniais amžiais, taip atsitiko ir 20-me amžiuje po pirmojo pasaulinio karo, kada visų vidurio ir Rytų Europos šalių pinigų sistemos buvo sunaikintos, o infliaciją padarė milžiniškų nuostolių. Antrasis pasaulinis karas taip pat paliko savo sunkių pėdsakų pinigų organizacijoj. Šį kartą tačiau buvo išvengta didelių klaidų pokario pinigų politikoje. Apsiaugoti nuo infliacijos lemiamos reikšmės turėjo griežta racionavimo sistema ir kova su juodąja rinka. Oficialios rinkos ir pastovių kainų įvedimas yra šio karo ūkio praktikos rezultatas. Nors toji kainų politika nutoldavo kartais nuo realybės ir sukūrė juodąją rinką, tačiau tai buvo vienintelis sėkmingas kelias, kuriuo pingų politika galėjo pasinaudoti. Šituo būdu buvo išvengta pragaištingų kainų kilimų ir išlaikyta griežta kalkuliacija prieškariniais santykiais, o per karą ir po jo rinkoje pasireiškęs pinigų perteklius buvo valiutos reformų susemtas arba padidėjusia gamyba išlygintas. Tik du kraštai, Graikija ir Vengrija, pergyveno viešą infliaciją, o visose kitose valstybėse infliacija reiškėsi vien tik juodoje rinkoje. Net Vokietija, silpniausias šių dienų ūkio partneris, priešingai 1919—1923 metų politikai, sugebėjo išvengti viešosios infliacijos ir per 1948 metų pingų reformą perėjo į pusiau normalias valiutos aplinkybes, kurios skatina gamybą ir yra vienas atstatymo veiksnių.

Šie pasiekti laimėjimai pingų politikoje tačiau tėra reliatyvios reikšmės, nes, vengiant didesnės blogybės, pasilikta prie mažesnės. Iš tikrųjų pinigų sistemos po šio karo išėjo labai susilpnintos: joms visoms trūksta padengimo auksu ir devizomis, ir jos laikosi daugiau valstybių dekretais negu vertybėmis, kurios normaliais laikais sudaro pagrindą pingų vertei. Todėl šiandien pasitikėjimas pinigais nėra didelis: vis bijoma reformų, kurios dar labiau galėtų sumažinti ir šiaip jau labai sumažėjusią pinigų vertę. Be to paskirų valiutų santykiai tarpusavy ir jų mainų kursai yra labai netikslūs ir dažnai nutolsta nuo realybės, kas sunkina užsienio prekybos plėtotę.

Visos valstybės labai susirūpinusios dėl tų neigiamų finansinių reiškinių, nes ūkio atstatymas ir Marshallio plano įvykdymas bus tik tada pasiektas, jei visų kraštų pingai bus stabilizuoti ir sėkmingai sugebės atlikti paskirstymo funkcijas. Nežiūrint įdėtų pastangų, Europos pingų būklė vis dar nėra stipri. Paskirų valstybių pinigai, kaip, pav., Anglijos svaras sterlingas yra padaręs stiprią pažangą, tačiau apskritai dar daug reikia pastangų, kad Europos pinigų sistemos pasiektų normalius mainų kursus ir prieškarinį pastovumą.

Pramonės gamyboj, kuri yra svarbiausias veiksnys atstatyme, yra pasiekti tikrai teigiami ir gražūs rezultatai. Europos pramonė jau atgavo savo prieškarinį gamybos lygį, daugely atvejų jį pralenkė ir rodo tendenciją dar labiau jį didinti. Ypatingai didelė pažanga pastebima 1948 metais po ERP milijardų įsijungimo į Europos ūkį. Anglių, geležies, plieno ir elektros energijos gamyba visose valstybėse, išskyrus Vokietiją, yra parodžiusi didelė pažangą. Kai kur jų gamybos skaičiai pralenkė 1937 m. rezultatus, tačiau apskritai paėmus prieškarinis lygis tose srityse dar nepasiektas. Čia stabdžiu pasireiškia Vokietijos ūkis, kuris prieš karą buvo užėmęs pagrindinę poziciją Europos pramonės gamyboje, o dabar dar toli gražu nepasiekė savo normalaus lygio.

Statybinių medžiagų ir spalvotų metalų gamyba visose šalyse, išskyrus Vokietiją, toli pralenkė prieškarinį lygį ir darniai įsijungė į bendrą atstatymo darbą. Taip pat įvairių fabrikatų gamyboje 1948 metais pasiektas prieškarinis aukštis. Vien tik tekstilės pramonė dar kovoja su dideliais sunkumais ir vis dar negali pasiekti 1938 metų gamybos dydžio.

Lietuvos pajūris (foto nuotrauka)

Svarbiausią vaidmenį Europos pramonės gamyboje vaidina Didžioji Britanija ir jos pažanga. Ji yra užėmusi pagrindinę poziciją šių dienų Europos ūkyje ir duoda gražų pavyzdį visoms Europos tautoms. Nors jos karo nuostoliai dideli, tačiau tauta šiandien gamina 25% daugiau negu 1938 metais, o jos eksportas šiose sunkiose aplinkybėse yra padidėjęs net 42%, palyginus su 1938 metų išvežimu. Anglija yra pasiryžusi šią tendenciją išlaikyti toliau ir gamybą numato didinti iki 135% ir eksportą iki 155% prieškarinio lygio. Tai rodo, kad anglų tauta laiku pamatė jai gresiantį pavojų ir padidėjusiu darbo įnašu bei savo vidaus suvartojimo griežtu suvaržymu stengiasi atgauti savo pirmykščią padėtį ir užtikrinti sau atitinkamą pragyvenimo lygį.

Prancūzija negali pasigirti tokiu dideliu darbo įtempimu, kaip Anglija. Paskutiniojo rudens streikai taip pat sulėtino atstatymo tempą. Tačiau apskritai Prancūzija yra gerame kely. Jos gamyba jau yra pasiekusi prieškarinį lygį ir daug kur jį net pralenkusi.

Sunkiausią problemą Europos atstatyme sudaro Vokietija. Jos pozicija prieškariniame Europos ūkyje buvo tokia didelė ir stipri, kad ir dabar Europa negali apseiti be Vokietijos pramonės. Grynai ekonomiškai galvojant, reiktų visomis priemonėmis skatinti ūkio atstatymą. Tačiau visa tragedija yra ta, kad vokiečių tauta didelį darbštumą ir pasiektą ūkinę jėgą tuojau pat pavartoja blogiems tikslams ir kitoms tautoms pavergti. Ta militarinė, deja, vokiečiams prigimta dvasia verčia viso pasaulio tautas budėti ir prižiūrėti Vokietijos ūkinę veiklą. Nors ši politika yra susieta su tam tikromis ūkinėmis aukomis, tiek Vokietijai, tiek visai Europai, tačiau, ateities mastu žiūrint, ji yra teisinga. Negalima tačiau pasakyti, kad dabar būtų vedama Morgenthau, atseit Vokietijos ūkiško pavergimo, politika. Priešingai, po 1948 metų pinigų reformos prasidėjo platus Vokietijos ūkio atstatymas, o jos ūkis jau yra pasiekęs 75% 1936 metų gamybos dydžio ir rodo stiprią tendenciją pakilti iki normalaus aukščio. Negali būti jokios kalbos apie vokiečių tautos skriaudimą ir ūkinį išnaudojimą, kaip dažnai tenka girdėti ir skaityti. Vokietijai yra duodamos didelės galimybės jos ūkiui atstatyti. Nepaisant didelių nuostolių, kuriuos vokiečiai per karą yra padarę visoms Europos tautoms ir iki šiol jų neatsilyginę, jie dalyvauja, kaip lygiateisis narys visos Europos ūkio atstatyme.

•

Ligšiolinė Europos ūkio atstatymo eiga duoda vilčių, kad mūsų žemyno ekonominis gyvenimas netolimoje ateity visiškai atsigaus ir vėl galės kurti naujas ūkines vertybes. Nors ir tenka girdėti pesimistiškų balsų, kad 1952 metais Europos ūkis dar nebus visiškai savarankus, reikia tačiau tikėtis, kad Europos tautų įnašas ir ERP resursai bus pakankamas laidas numatytiems tikslams pasiekti. Norint tačiau grįžti prie normalių ir sveikų ūkinių sąlygų, Europos tautos turi kietai dirbti ir atsisakyti daugelio gėrybių ir malonumų, kuriais jos galėjo naudotis prieš šį karą. Tik įtemptas darbas galės vėl atkurti visas tas ūkines vertybes, kurias sunaikino Europos tautų sukeltas naikinimas. Tik per patvarų darbą Europa vėl atgaus vadovaujantį vaidmenį pasaulio jėgų pusiausvyroje.

PERSUNKUS VAINIKAS

JONAS GRINIUS

Tas pats karalienės Barboros salonas*) Vavely, kaip penktame paveiksle. Uždangai pakilus, tarnas baigia kalti krucifiksą vietoj nimfų paveikslo, kurį prie kopetėlių laiko Butautienė. Įeina Diana.

1.

DIANA (apsidairiusi). Tokį gražų paveikslą jūs be reikalo nukabinot.

BUTAUTIENĖ. Kam čia reikia, panele, tų nuogalių? Ir dar per pamaldas.

TARNAS (nulipęs nuo kopetėlių). Jos didenybė kryžių pamilo. Štai kas. Ir atgailauti užsimanė.

DIANA. Už ką jai atgailauti, kada jos visas gyvenimas — viena atgaila?

TARNAS. Ką mes galim žinoti? Galbūt už nuodėmes, jei žmonės kalba.

DIANA. A, žmonėms visur tik nuodėmės! (Sugrįždama). O aš vieną išmintingą vienuolį girdėjau mokant, kad Dievas duoda geriems žmonėms malonę kentėjimais išpirkti kitų kaltes.

TARNAS. Nežinau. Galbūt panelė ir geriau išmanai. (Paėmęs kopetėles ir paveikslą). Tai gal tuo tarpu bus viskas?

BUTAUTIENĖ. Tuo tarpu viskas. (Tarnas išeina.)

DIANA. Nemėgstu, kai neprašyti kitų nuodėmes skaičiuoja.

BUTAUTIENĖ. O gydytojas, panele Diana, ar atvyks?

DIANA. Jau atvyko. Tik tėvas Steponas turbūt dar vis pas karalienę?

BUTAUTIENĖ. Pakviesk, panele, gydytoją čia. Kai vienuolis išeis, tuojau galėsi įvesti. (Diana išeina. Butautienė su plunksniniu dulkintuvu nudulkina tą vietą, kur kabėjo paveikslas, patvarko vieną kitą kėdę. Įeina gydytojas, lydimas Dianos.)

2.

DIANA. Prašau čia prisėsti, daktare. Aš manau, kad jis nebeužtruks.

BUTAUTIENĖ (gydytojui atsisėdus). Aš norėčiau paklausti poną daktarą, ar mūsų ponia karalienė greit pasveiks?

GYDYTOJAS. Ja, pats garsusis Hipokratas nepasakytų. Karalienę kažin kas ėda iš vidaus. Jos spėkos tirpsta, kaip užburtos.

BUTAUTIENĖ. Gal ta burtininkė ją tikrai užbūrė, ponas daktare? Gal tada jai reiktų egzorcizmų.

GYDYTOJA. Ja, egzorcizmai — sena kunigų priemonė. Medicinos menas jų spėkos nežino. (Duryse pasirodo tėvas Steponas ir Barbora, iškilmingai pasipuošusi.)

T. STEPONAS. Prašom nebelydėti manęs, karaliene. Aš paprastas vienuolis...

BARBORA. Aš kaip tik matau mūsų gydytoją. Gal jūs mums ką nors patartumėt, daktare? (Prie jos prieina Butautienė.)

GYDYTOJAS (nusilenkdamas). Aš — jūsų didenybės patarnavimams.

BARBORA (ateina į priekį ir atsisėda į fotelį). Kaip jūs žinote, daktare, šiandien karaliaus diena. Katedroj suma ir „Te Deum laudamus". Ar užtektų man jėgų ten dalyvauti?

GYDYTOJAS. Ja. Aš jūsų didenybei nepatarčiau. Tai yra ne todėl, kad jums spėkų neužtektų. Bet jas reikia dvigubai saugoti.

T. STEPONAS (patylėjęs). Tada, jūsų didenybe, tepasilieka taip, kaip vakar sutarta. Čia koplyčioje atlaikysime šventas mišias su „Te Deum", o jūsų didenybė arba koplyčioj, arba čia pat galėsite ramiai pasimelsti.

BARBORA. Bet šiandien ypatinga šventė. Gal paskutinį kartą aš norėčiau pasimelsti drauge su karalium ir visais žmonėmis.

GYDYTOJAS. Ja, prašau leisti pažiūrėti jūsų didenybės pulsą. (Paima jos kairę ranką.)

T. STEPONAS. Malda, jūsų didenybe, vis tiek pasilieka malda, kur ji bebūtų. Bet jei jūsų didenybė norėtų maldos galybę sustiprinti, gal reiktų užrašyti auką kokiam vienuolynui.

BARBORA. A, tėve! Aš jums galėčiau užrašyti visus savo dvarus, kuriuos man karalius dovanojo. Bet ar tai begelbės? Kaip jums, daktare, atrodo?

GYDYTOJAS (paleidęs ranką). Nieko baisaus, jūsų didenybe. Visiškai nieko. Gal net geriau. Bet į katedrą vykti nepatarčiau.

BARBORA. O jei aš nepaklausysiu jūsų, daktare? (Tyla). Jei mano dienos suskaitytos, tai kokia prasmė? Ar viena diena ilgiau, ar trumpiau?

GYGYTOJAS. Ja, jūsų didenybe. Aš nesakau, kad jos suskaitytos. Tačiau, kaip gydytojas, aš patarčiau jėgas taupyti.

BARBORA. Bet aš — karalienė, daktare. Karaliaus gimimo dieną aš turiu būti greta jo didenybės.

T. STEPONAS. Po išpažinties, karaliene, jums kaip tik būtų naudingiau ramybė ir susikaupimas.

BARBORA (atsidususi). Suprantu. Kai gulbė savo giesmę sugieda, ji turi mirti tyli ir nematoma.

T. STEPONAS. Priešingai, jūsų didenybe. Kai per išpažintį siela numeta nuodėmių naštą, ji atsigauna, ir žmogus kartais staiga ima sveikti.

GYDYTOJAS. Ja, ja. Teisybė, tėve.

BARBORA. Dėkoju jums, daktare, už patarimus. Taip pat ir jums, dvasiškas tėve. Jei nebėra kitos išeities, tai pamaldas pradėkite čia pat koplyčioj.

GYDYTOJAS. Aš manau, kad naudingas būtų ir kraujo nuleidimas. Bet tai, jūsų didenybe, atidėsime kitam kartui. (Nusilenkia ir išeina drauge su tėvu Steponu.)

3.

BUTAUTIENĖ. A, tie gydytojai, gydytojai! Liežuviu malti jie moka, o kai reikia ligonį pagydyti, tai ir tupčioja, kaip viščiukai.

BARBORA. Būk tokia maloni, Diana, ir pakviesk man karalių.

BUTAUTIENĖ (Dianai išėjus). Aš norėjau paklausti, ponia karaliene, ar tas vienuolis tamstai skaitė egzorcizmus?

BARBORA. Ne, Marcele.

BUTAUTIENĖ. O reikėjo, ponia karaliene, labai reikėjo. Man vis rodos, kad ta burtininkė bus su Piktuoju užbūrusi.

BARBORA (atsistodama). Ne burtininkė, bet neapykanta. (Ji eina prie lango.) Atidaryk man tą langą, Marcele. (Butautienei atidarius langą, ji giliai atsikvėpia.) A! Koks skaistus pavasaris.

---

*) „Persunkus Vainikas" yra VI-sis „Gulbės Giesmės" paveikslas.

BUTAUTIENĖ (patylėjusi). Ponia karaliene, ar galiu paklausti, į ką taip Tamsta įsižiūrėjai?
BARBORA. Jau pumpurai sprogsta. O ten, žiūrėk, kiemo kampe net sukumpusi vyšnia jau skleidžia žiedus... Tik aš viena — kaip nudžiūvusi šaka.
BUTAUTIENĖ. Tai važiuokime į Dubingius, ponia karaliene. Ten pavasaris daug gražesnis. Tamsta bematant atgaivins. O čia tarp šitų storų mūrų jis — kaip kalėjime. (Grįžta Diana.)
DIANA. Didenybe, tave nori aplankyti karalienė Bonna.
BARBORA. Bonna?.. Deja, aš negaliu jos priimti.
DIANA. Po to, kai judvi susitaikėte, būtų negražu.
BARBORA. O kas gali žinoti, Diana, ar tas jos susitaikymas buvo nuoširdus?
BUTAUTIENĖ. Teisybė, ponia karaliene, teisybė.
BARBORA. Ir aš, Diana, nesu kokia šventoji. Nors jai atleidžiau, bet žaizdos mano širdy neužgijo.
DIANA. Jei karalienės Bonnos nepriimsi, tada vėl bus skandalas.
BARBORA. Tu taip manai?
DIANA. Taip. Tikriausia.
BARBORA (galvodama.) Jei šitaip... tai ką gi? Pakviesk. (Dianai išėjus, ji vėl žvelgia pro langą ir atsigręžia.) A, kaip liūdna, Marcele, kada reikia mirti pavasarį, drauge su žiedais. (Ji eina nuo lango.)
BUTAUTIENĖ. Nekalbėkite taip liūdnai, ponia karaliene. Jau ir be to man širdį gelia dėl Tamstos. O dar geriau — grįžkime į tėvynę. Ten pavasaris ir vyturėlio giesmė Tamstą tikrai atgaivintų.
BARBORA. Tu man labai gera, Marcele. (Sėsdama.) Tačiau dabar palik mane. (Duryse pasirodo karalienė Bonna. Butautienė išeina.)

4.

BONNA. Ateinu jūsų aplankyti, karaliene, ir pažiūrėti, kaip sveikata.
BARBORA. Malonu, kad prisiminėte, karaliene.
BONNA. Iš tikrųjų jūsų veidas dar labiau pageltęs negu tada. Kai padavėme viena antrai rankas.
BARBORA. Gal malonėsite prisėsti, karaliene.
BONNA (atsisėda ir tylėdama kurį laiką žiūri į Barborą.) Tiesa. Aš norėjau jus paklausti, ar dalyvausite šiandien katedroje per karaliaus iškilmes?
BARBORA. Aš labai norėčiau, tačiau gydytojai...
BONNA. Tada gal leisite man jus pavaduoti ir užimti vietą katedroje šalia karaliaus?
BARBORA. Kodėl jūs manęs klausiate, karaliene?
BONNA. Po to, kai aš jus pripažinau, man telieka šešėlis ir užmarštis. Bet ši diena mano gyvenime — lyg šventė triumfo, kada aš Lenkijai ir Lietuvai pagimdžiau karalių.
BARBORA. Nenusiminkite, karaliene. Kai manęs nebebus, jūs greit vėl karalių turėsite sau.
BONNA. Tai jūs tikite, kad aš laukiu jūsų mirties?
BARBORA. Taip. Aš manau.
BONNA (nusijuokusi, stoja). A, kokia jūs įtaringa! O aš tik jus išgelbėti norėjau.
BARBORA. O kas gi mane sunaikino, ar ne jūsų intrigos?
BONNA. Tai šmeižtas, karaliene. Jūs pati save sunaikinote su savo pamišusia meile. O kas liečia mane, tai priešingai — aš per Arabų Damą buvau jus perspėjusi nesileisti į tą beprotybę.
BARBORA (nustebusi). Tai jos burtavimai buvo jūsų įkvėpti?!
BONNA. Taip, mano. Bet ir šiandien dar neviskas pralošta. Mirties katastrofos dar galite išvengti.
BARBORA. Išvengti?.. Ar galiu paklausti: kokiu būdu?
BONNA. Užgniaužti savo įžulią aistrą ir atsiskirti nuo karaliaus.
BARBORA. Karaliene... kaip jūs drįstate man siūlyti tokias nesąmones?
BONNA. Kodėl nesąmones?... Po to, kai jūs pralaimėjote karalių, kas gi jums belieka, jei ne gelbėti savo gyvybę?
BARBORA. Nieko aš nepralaimėjau, karaliene.
BONNA (nusijuokusi). Tai kodėl jūsų pusseserė Diana jus taip gražiai nukonkuravo karaliaus širdyje?
BARBORA. Karaliene!.. ar jūs ką nors žinote, ar tyčiom mane pribaigti norite? (Įeina Žygimantas, lydimas Dianos.)

5.

ŽYGIMANTAS. O! čia net abi karalienės! (Priėjęs prie Barboros ir bučiuodamas jai ranką.) Ar jūs neperdaug varginatės, mano karaliene?
BARBORA. Aš norėjau jus pasveikinti, mano karaliau, su brangia jūsų gimimo diena. Ir ta proga taip pat norėčiau drauge su jumis pasimelsti katedroj už jūsų ateitį.
ŽYGIMANTAS. Tai labai gražu. Bet ar tos iškilmės nepakens jūsų sveikatai?
BARBORA. Nesipriešinkit, karaliau, ir leiskit Dianai paruošti mano vainiką. Diana, paruošk tą brangią karaliaus dovaną. (Dianai išeinant, Žygimantas eina prie Bonnos ir tylus bučiuoja jai ranką.)
BONNA. Ir aš norėjau tave pasveikinti, sūnau. Kaip tik šią dieną — prieš trisdešimt metų — aš tave mažytį paėmiau ant rankų ir pirmą kartą tave pabučiavau. (Ji paima jo veidą abiem rankom ir pabučiuoja.) Būk galingas ir stiprus. Valdyk garbingai karalystę savo ir išplėsk jos sienas į Rytus ir į Vakarus. (Bonnai kalbant, Barbora rymo susimąsčiusi.)
ŽYGIMANTAS. Dėkoju jums, karaliene. Taip, kaip pridera sūnui. (Pasigirsta trys varpo signalai mišioms ir silpna vargonų muzika, kuri vėliau protarpiais visai nutyla.)
BARBORA (pakėlusi galva). Mano karaliau, jūsų motina žada mane išgelbėti nuo mirties su sąlyga, kad aš atsiskirčiau nuo jūsų.
ŽYGIMANTAS. Po to, kai mano motina jus pripažino karaliene, senosios sąlygos mums gali atrodyti, kaip naujos intrigos.
BONNA. Karalienė Barbora neteisingai išsireiškė. Nuo savęs aš jokių sąlygų nestatau. Bet aš matau, kad tas ryšys, kurį jūs vadinate meile, žudo jus abu, kaip gaisras ar maras.
ŽYGIMANTAS. O gal mūsų nelaimės priežasčių reikia kitur ieškoti?
BONNA. Jei nematai dienos šviesoj, sūnau, tai ieškok patamsy. Tik nekaltink manęs, nes aš daug kartų buvau perspėjus vengti šitos avantiūros.
ŽYGIMANTAS. Tik, deja, motina... gražių sijonų avantiūrose mane pratino kaip tik jūsų... lengvabūdis dvaras. O kad per meilę ateina atgimimas, aš pats tik neseniai patyriau.
BONNA. Nedėkingasis! Pažvelk štai į karalienę, ir pamatysi, kad tavo atgimimas beveik kape. (Nusigręžia).
BARBORA. O jūs, karaliene, argi niekada nemylėjote?
BONNA (atsigręžusi). Aš?... Niekada.
BARBORA. Argi jūsų širdyje iš tikrųjų niekada nesuvirpėjo tas šventas jausmas, kuris ištirpdo mus pilnatvėj ir pasiaukojime?
BONNA. Ne. Niekada.
BARBORA. Ir savo vyro, karaliaus Žygimanto jūs taip pat nemylėjot?

BONNA. Nors čia ne išpažintis, bet galiu prisipažinti. Aš jo neapkenčiau.

BARBORA. Bet juk tai baisu, karaliene!

BONNA. Kokia jūs juokinga! Argi nebaisiau jūsų amžiuj stovėti prieš giltinę negu neapkęsti?

BARBORA. Bet kaip žmogus gali gyventi be meilės? Jis turi užtrokšti, arba į šaltą akmenį pavirsti.

BONNA. Priešingai, karaliene. Normalus žmogus arba nieko nemyli ir veidmainiauja, arba neapkenčia. O tai, ką vadinate meile, tėra tik liga. (Ji sėda).

BARBORA. Netiesa, karaliene. Argi jūs pati man nesakėte, kad savo sūnų vis delto mylėjote?

BONNA. O! tai visai kas kita. Tai vienintelis jausmas, sveikas ir stiprus, kuris nedaro gėdos net karaliams.

BARBORA. Bet tai juk taip pat meilė.

BONNA. Jūs klystat, karaliene. Tai tik atpažinimas savęs ir savo galybės, nes sūnus — mūsų kraujo atžala. (Pažvelgusi į Žygimantą.) Ir už tai motinai nėra skaudesnio smūgio į pat širdį, kai sūnus išduoda jos pastangas viso gyvenimo.

ŽYGIMANTAS. Bet jeigu sūnus gyvenimą kitaip supranta? Ir jeigu jis nori būti žmogum, kaip ir visi žmonės?

BONNA. Čia ir yra tavo klaida pražutingoji, mano Žygimantai.

ŽYGIMANTAS. Ir kodėl? Ar dėl to, kad moters asmenybės aš nelyginu su jos korseto raišteliais?

BONNA (stoja). Ar tu juokdarį, sūnau, vaidini, ar tu iš tikro nesupranti, kad karalius neturi nieko mylėti? Nieko, išskyrus galybę, ir garbę savo karalystės. O kai jis nusileidžia iki paprasto žmogaus, jis viską praranda — net savo laimę ir valdinių pagarbą.

ŽYGIMANTAS. O aš įrodysiu, motina, priešingai įrodysiu.

BONNA. Ką tu įrodysi?

ŽYGIMANTAS. Jūs pamatysit... kad, nevaidindamas Marso, aš likviduosiu sauvalę ir įvesiu teisingumo pagarbą savo valstybėje. Ją gins ne tik riterio kardas ir kanuolių šūviai, bet universitetai ir bibliotekos. Ir dar daugiau. Ją puoš palociai ir meno galerejos. O jei to bus permaža akliems ir kurtiems, poetai ir dailininkai skelbs mano ir mano karalystės garsą po visą pasaulį.

BONNA (nusijuokusi). Gražu, mano lepūnėli! (Ji eina į šalį ir vėl grįžta.) Bet kaip gi tai bus, jei tu valstybės savo nemyli?

ŽYGIMANTAS. Iš ko jūs taip sprendžiate, motina?

BONNA. Dėl to, kad tu nekovoji dėl jos garbės. Vietoj valstybės tu pasirinkai moterį. Tiesa, tu laimėjai prieš seimą ir senatą, nes žmogus visada laimi, kai nebijo kovoti. Bet tas laimėjimas buvo prieš garbę valstybės, kurią tu žlugdai savo kaprizais.

ŽYGIMANTAS (numoja ranka). A, vėl žlugdau... (Sugrįždamas.) Bet kuo žlugdau? Ar tuo, kad mano valstybėje taika? Ar tuo, kad visų didikų širdys palinko į mane ir karalienę Barborą?

BONNA. Tu papirkai juos. Tu prašvaistei turtus savo tėvo visokiems pataikūnams. Užuot kalęs ginklus, tu perki papuošalus ir paveikslus. (Į Žygimanto protesto gestą.) Neprieštarauk! Aš viską matau ir žinau. Užuot organizavęs naujus pulkus, tu žaidi žirgais. Užuot statęs tvirtoves, tu ruoši turnyrus ir puotas. Štai kaip tu rūpinies savo valstybe, kurią aš tau dovanojau.

ŽYGIMANTAS (truktelėjęs pečiais). Jeigu aš — karalius, tai gal aš geriau žinau, ko reikia mano karalystei? Ar netiesa?

BONNA. A! karalius!.. Tu vergas moters ir niekas daugiau. (Ji eina šalin).

CIT, NEDAINUOK!

VINCAS JONIKAS

Cit, nedainuok apie viendienę gėlę
Ir baltą drugį, nutūpusį pailsint joj širdies!
Leiskim pabūt sapne jiems valandėlę,
Išlikusiems po ilgesio ugnies, —
Uosis išgirs, pravirks, prigirdys drugį,
Kartu nulauš rasa gėlelės ūgį — — —

BARBORA. Karaliene!.. Ar tai šitaip jūs man atleidot ir mane pripažinot? kad dėl manęs... mano akyse niekintumėt garbingiausią karalių?

BONNA (atsigręžusi). Taip. Aš pripažinau. Aš buvau priversta pripažinti. Tačiau aš nieko neužmiršau ir niekada neužmiršiu.

BARBORA. Tačiau šita jūsų neapykanta ir pagieža žudo ne tik mane, bet ir karalių, jūsų sūnų.

BONNA (eidama prie Barboros). Tai jūs jį žudot. Ta vadinamoji jūsų meilė jį į vergus degraduoja.

ŽYGIMANTAS. O gal kaip tik ji mano gyvenimui duoda pilnatvės ir prasmės?

BONNA. Bet kur ta prasmė? Ar tavo žmonos mirty? (Negavusi atsakymo.) O aš kaip tik noriu tave dar išgelbėti. Tave ir tavo žmoną... Taip, Žygimanitai. Reikia nugalėti tą beprotybę. Abu turite nugalėti. (Tyla).

BARBORA. Karaliene, ar jūs krikščionė?

BONNA. Taip. Krikščionė.

BARBORA. Tai kodėl jūs taip niekinate, dergiate meilę, kurią Kristus atnešė žmonėms, kaip aukščiausį įstatymą?

BONNA (nusijuokusi). Graži iliuzija!.. Tik jūs užmiršote, karaliene, kad Kristus buvo Dievas ir meilė — tik dievų privilegija. Bet kai ją pasisavina žmonės, ji tampa liepsnojančiais nuodais, kurie žudo slapčiau negu kardas.

BARBORA (stodama). Jūs piktažodžiaujate, karaliene. Meilė tik atleidžia ir išgano. Tik ji — vienintelė palaima mūsų nakties kančiose. Tik ji mus pakelia iki dangaus ir duoda amžinybę. Ir aš nieko daugiau netrokštu, kaip spindėti tos slaptingos šviesos kibirkštele.

BONNA. Ir ji sudegins jus.

BARBORA. Ji išganys.

BONNA. O kas gi degina dabar jūsų vidurius, ar ne ji? Kas sunaikino jumyse tuos daigus, kurie turėjo būti jūsų vaikais?

BARBORA (desperatiškai, užsidengdama veidą). Karaliene!... karaliene...

ŽYGIMANTAS (sodindamas Barborą). Motina! Aš jus prašau neliesti tos žaizdos.

BONNA. Galiu neliesti, jei nori. Nors man viena aišku: kas sėja gyvybę, tas ir pjauna.

BARBORA (pakėlusi galvą). Ne, karaliene!

BONNA. Kas ne?

BARBORA. Jūs buvote akla, kaip naktis, tai šviesai. Jūs niekada nemylėjote. Todėl jūs nieko nežinote ir neišmanote. Nedaugiau, kaip kurmis apie saulę.

BONNA. Išpuikėle! Ne jūs viena turite širdį. Bet jūs, įsivaizdavusi deive, įžuliai pasikęsinote pavogti dievų privilegiją. Ir už tai greitai jums giltinės dalgis atkeršys... jei tuoj neatsikvošėsit ir neatsiskirsit...

BARBORA. Ne, karaliene. Meilės aš niekada neišduosiu (Ji vėl stoja).

BONNA. Tai jūs savo gyvybę išduosit.

BARBORA. Aš jums tik įrodysiu, kad meilė galingesnė net už mirtį. (Ji eina).

ŽYGIMANTAS. Mano karaliene, ką jūs sugalvojote?

BARBORA. Prašyčiau man atleisti, karaliau. Aš tuojau sugrįšiu. (Ji išeina).

6.

BONNA. Pamišo... ta sirena!

ŽYGIMANTAS. Karaliene! Aš prašyčiau nevartoti tokių žodžių. (Jis sėda).

BONNA. Argi tu nematai, kaip dega jos akys? Ir skruostai įkaitę...

ŽYGIMANTAS. Tai jūs kalta. Ir jeigu karalienė mirtų, žinokit, motina, aš jums šito niekada neatleisčiau.

BONNA. Ir dar tu abejoji? Aišku, kad ji mirs. Tik ne aš dėl to būsiu kalta, bet tu ir ji. Judviejų skandalinga beprotybė.

ŽYGIMANTAS (stodamas). Aš jus perspėju, motina! Jeigu jūs nesiliausit su savo grąsinimais, taika tarp mūsų turės greit pasibaigti.

BONNA. Puiku. Bet jei tau ta moteris ekstravagantiška taip brangi, tu pats turėtum ją gelbėti.

ŽYGIMANTAS (vaikščiodamas). Aš, rodos, taip ir darau.

BONNA. Bet ką tu darai?... Ar tu nematai, kad tau ir jai kito išsigelbėjimo nėra, kaip nutraukti tą ryšį, kurį pats dangus yra pasmerkęs?.. Tu turi įtikinti ją, kad ta beprotiška aistra pražudys.

ŽYGIMANTAS. Tai, ką jūs vadinate beprotybe, motina, man yra prasmingiausias gyvenimas. Aš jums tai sakiau, ar netiesa?

BONNA. Bet kur yra tas gyvenimas ir ta gyvybė? Aš dar kartą tavęs klausiu: kur?... Jau treji metai, sūnau, kaip tu vedei tą moterį fatališką. Jau treji metai, kaip tu viešai kovoji dėl jos laimės. Bet kur tavo sosto įpėdiniai, Žygimantai? Kur?

ŽYGIMANTAS. Pasiklausykit verčiau Arabų Damos ir savo sąžinės.

BONNA. Žygimantai!.. (Po klaikios tylos.) Nemanyk, apjakėli, kad savo motinos įžeidimais tu ją iš grabo prikelsi. Ji žus, bet žūsi ir tu. Žūsi su visa dinastija. Šita nuojauta baisi ir neleidžia man užmigti, ir išmuša iš pusiausvyros.

ŽYGIMANTAS. Bet iš kur jūs visa taip žinot?

BONNA. Aš jaučiu, Žygimantai. Aš matau, kad ta moteris jau tau įaugo į kūną ir į kraują. Ir jei tu dabar nuo jos neatsiplėši, po mirties ji dar labiau tave apsės ir užvaldys. (Tyla.) Tu abejoji ir netiki, o aš žinau. Aš žinau, kad mirusieji kartais daugiau turi valdžios negu gyvieji.

ŽYGIMANTAS. Ir tegu. Jei likimas būtų toks žiaurus, tai žūsime abu. Bet jos aš niekada neišduosiu.

BONNA. Ir dar tu vadinies karaliumi, Žygimantai? (Dianos ir Butautienės lydima įeina Barbora su vainiku ant galvos. Jis aukštas ir išpuoštas brangakmeniais. Nuo jo svyra perlų eilės, kurios nuo pasmakrės uždengia kaklą ir dalį krūtinės; užpakaly nuo vainiko nusileidžia baltas lengvas vualis, kuris pridengia Barboros pečius).

7.

BARBORA. Karaliene-motina, aš sugrįžtu jums duoti savo atsakymą.

BONNA. Net šitaip iškilmingai?

BARBORA. Iš jo didenybės malonės aš esu karaliene. Apie šitą grožį aš svajojau nuo pat gležnos savo jaunystės. O šitas vainikas, laimėtas per kovas ir neapykantą, yra mano atsakymas. (Ji paima parankiu karalių, kuris buvo arti jos priėjęs).

BONNA. Karaliene jau aš jus esu pripažinusi. Tik man neaišku, ko jūs dar norit?

BARBORA. Aukščiau už grožį aš buvau pastačiusi meilę. Nors jūs ją niekinate, bet ji man švenčiausia. Ir aš kovosiu dėl jos iki mirties.

BONNA. Jūsų valia, karaliene.

BARBORA. Ir todėl šiandiena katedroj šalia jo karališkosios didenybės sėdėsiu aš.

BONNA. Dėku, vagile mano laimės!

ŽYGIMANTAS. Motina! Aš jus prašyčiau palikti mus.

BONNA (rodydama į Barborą). Už šitą... aš noriu spjauti tau į veidą. (Išeina, o ją išlydi Butautienė ir Diana).

BARBORA. Kokia pikta ta jūsų motina. Ir gelia, ir kandžioja.

ŽYGIMANTAS. Jūs be reikalo ją priėmėte, karaliene.

BARBORA. Dabar matau. (Sėsdamasis.) Bet nepriimdama, aš nenorėjau jos įžeisti. (Ji pasiremia).

ŽYGIMANTAS. Ar jūs labai pavargote, karaliene? (Patylėjęs.) Arba... pasakykite, ką jums patarė gydytojas?

BARBORA (pakėlusi galvą). Aš galvoju, kad jūsų motina teisybę pasakė. Skaudžią teisybę.

ŽYGIMANTAS (sėda). Kokią teisybę, karaliene?

BARBORA. Tai, ką žmonės vadina meile, dažniausiai tėra tik geismas, galbūt savęs apgavimas, arba maloni veidmainystė. Bet yra dar didžioji meilė. Absoliutinė. Jos žmogus negali pakelti arba turi mirti.

ŽYGIMANTAS. Argi jūs nematėte, kad mano motina tyčiom taip kalbėjo?

BARBORA. O jūs, karaliau, dar vis mylite mane? kad ir ligonę?

ŽYGIMANTAS. Kaip visada, mane karaliene.

BARBORA. Ir kitos moters nėra jūsų širdyje?

ŽYGIMANTAS. Kodėl toks klausimas? Juk jūs pati žinote, kad ne.

BARBORA. Jūsų motina man sakė, kad Diana... kad ji jūsų širdyje.

ŽYGIMANTAS. Tai melas, karaliene, tik mums supjudyti.

BARBORA. Ar jūs neužmiršite manęs, kai amžinai užmerksiu akis?

ŽYGIMANTAS. Karaliene, aš jus prašau. Aš jus labai prašau — negalvokite apie mirtį.

BARBORA. Bet kam apgaudinėti save, karaliau? Juk aš perdaug jus mylėjau. Aš norėjau karaliauti grožiu. Tačiau pasauly — tik melas ir pagieža, kurie nei grožio nei meilės negali pakęsti.

ŽYGIMANTAS (pasitraukdamas fotelį arčiau jos). O aš, mano karaliene, sugalvojau projektą, kaip jus išgelbėti. Iš tos Lenkijos, kur tiek šalčio ir drėgmės, aš jus išvešiu in Italiją. Ten šilta ir saulėta. Gydytojų priežiūroj ten jūs vėl atsigausite ir pražysite.

BARBORA. Jei tai būtų įmanoma, karaliau... Tačiau dabar aš — kaip ta obelis, kurią pakirto žiemos speigas. Nei žydi, nei vaisių duoda, nes ji kirviui paskirta. Aš dabar tegalvoju apie jūsų ateitį. Aš norėčiau išgelbėti nors tai, kas galima.

ŽYGIMANTAS. Ir išgelbėsite, karaliene. Italijos saulė jums grąžins sveikatą. Tada su besišypsančiu kūdikiu ant rankų jūs dar sugėdinsit likimą. Tik reikia tikėti. Reikia tikėti.

BARBORA. Bet jei negailestingos Parkos nukirptų mano gyvenimo siūlą, aš jus prašyčiau netrukus vesti kokią princesę. Ir su karalystės senato sutikimu. O mano kūną, prašau, palaidokit Lietuvoj, kur mano tėvai.

ŽYGIMANTAS (stoja). A, mano karaliene!... Jūs kalbate taip, lyg būtumėt mirusi arba manęs visai nebemylėtumėt. (Jis susikrimtęs nusigręžia).

BARBORA. Ne, mano karaliau. Jūs man — vienintelė atrama šioj žemėj.

ŽYGIMANTAS (atsigręžęs). Tada ir šitokių pasiūlymų nereiktų... Ar netiesa?

BARBORA. Bet meilė įpareigja, karaliau. Prieš lemiamą valandą aš, kaip karalienė, aš turiu pagalvoti apie jus ir jūsų tautų ateitį.

ŽYGIMANTAS (eidamas į šalį). A! tos nedėkingos tautos... (Vėl atsigręžęs.) Jeigu jūs net nenorite, kad jūsų kūnas čia būtų palaidotas, tai nėra ko jomis iš anksto rūpintis.

BARBORA. Ilgomis žiemos naktimis aš nekartą galvojau, kad mūsų meilė turėjo būti palaima visiems arba tekti bent mūsų vaikams, o mes ją pasiėmėme sau. Dėl to sukėleme neapykantą ir karčių kovų valstybėje. Mes kalti už kitus.

ŽYGIMANTAS. Ne, karaliene. Dėl tos neapykantos tik ne jūs ir ne aš esame kalti, bet jie. Seimo ir senato ponai drauge su motina. Jie jautė, kad jūs esate ištikima: verčiau pati nukentėsite, bet niekada netapsite jų intrigų įrankiu prieš mane. Ar netiesa? Jie taip pat žinojo, kad aš jus myliu. O visa tai žeidė jų ambicijas ir skatino persekioti jus.

BARBORA. Jūsų brangi ištikimybė neturi pavyzdžio, karaliau. Tačiau, deja, mano laimė sudužo, kaip stiklinis žaisliukas.

ŽYGIMANTAS. Ar dėl to, karaliene, aš turėčiau kitai moterei atiduoti savo širdį?... (Trumpa tyla.) Argi jūs nežinote, kad esate vienintelė, kuri man leidote pajusti gyvenimo grožį ir pilnatvę? Aš galiu jums net prisiekti.
Tos žavios ir laimingos valandos su jumis pasiekė slapčiausias mano būtybės gelmes. Mūsų kovos ir nelaimės, tas spindulingas džiaugsmas jūsų vainikavimo dieną dar labiau mudu sujungė. Amžinai. Į vieną likimą. Ar netiesa? Ir štai dabar, kai aš ieškau būdų jums išgelbėti, jūs man darot tokius pasiūlymus, lyg tyčiom norėtumėt, kad jus užmirščiau.

BARBORA (pravirksta). Aš nelaiminga, karaliau. Be galo nelaiminga. (Užsidengia veidą).

ŽYGIMANTAS (priklaupia šalia jos). Atleiskite, karaliene. Argi mano žodžiai tokie skaudūs?

BARBORA. Jūsų ištikimybė mane sujaudino. Ir aš jus prašau palaidoti mane Vilniuj, kad aš Lietuvos žemėj virsčiau dulkele. Kad ašarų šaltiniu išsiliečiau. Kad savo sielvartą raiba gegute iškukuočiau.

ŽYGIMANTAS. Mano brangi karaliene. Nebeverkit. Mes daug beviltiškų bandymų nugalėjom. Ar netiesa? Tikėkit manim, įveiksim ir šitą pikčiausį.

BARBORA (nubraukus ašarą). Aš norėčiau tikėti šita iliuzija, nors dėl jūsų, karaliau. Bet jūs nejaučiate, kad aš gestu iš vidaus.

ŽYGIMANTAS. Kokia prasme?

BARBORA. Kaip neapykantos ir meilės auka.

ŽYGIMANTAS. Kad neapykantos, aš dar suprasčiau. Bet meilės?.. Argi ne ji mums duoda jėgų ir gyvybės?

BARBORA. Žmonės gimsta ir gyvena be meilės. O ji skirta amžinybei, mano Žygimantai. Dėl to aš ir turiu didelį rūpestį. Ar po mirties aname pasauly mudu dar susitiksime?

ŽYGIMANTAS. Jei jis yra, be abejo susitiksime.

BARBORA. Pamilusi jus, aš padariau vieną apžadą. Todėl aš norėčiau jus prašyti, kad po mano mirties jūs nenueitumėt su kalvinistais.

ŽYGIMANTAS. Tikėjimo dalykuose aš nedaug tešmanau. Bet kai kada man atrodo, kad tie naujatikiai teisybę sako.

BARBORA. Kokia prasme, karaliau?

ŽYGIMANTAS. Pavyzdžiui, kas liečia mūsų likimą. Ar mes karaliai, ar tik paauksintos dulkės verpete, kuriame mus Dievas pasmerkė, kad visos mūsų pastangos į laimę prasmegtų be prasmės?

BARBORA. Bet mes vis tiek atsakingi, karaliau, vieni už kitus pagal kryžiaus įstatymą. Ir jeigu, susidėję su atskalūnais, jūs atplėšite savo kraštą nuo Bažnyčios, jūs nutrauksite meilės ryšį. Tada amžinybėje mes niekada nebesusitiktume.

ŽYGIMANTAS. Aš to nelabai suprantu. Bet aš jūsų norus stengsiuos patenkinti.

BARBORA. Ne, karaliau. (Paimdama jo ranką.) Aš jus maldauju. Vardan to paslaptingo įstatymo, kuris mus riša su visais, jūs man turite būtinai pažadėti.

ŽYGIMANTAS. Taip, karaliene. Aš jums pažadu. (Įeina Diana).

8.

DIANA. Jūsų didenybe. Ceremonijų maršalas mano, kad jau laikas ruoštis į katedrą.

ŽYGIMANTAS. Gerai, Diana. Aš tuojau. (Jis stoja. Diana išeina).

BARBORA. Mano karaliau, ir aš vyksiu drauge su jumis.

ŽYGIMANTAS. Tos ilgos iškilmės jus labai nuvargintų.

BARBORA. Bet jūsų šventė katedroj bus labai graži. (Mėgindama stotis.) Ir aš labai norėčiau šalia jūsų ten dalyvauti, nors vieną ir paskutinį kartą.

ŽYGIMANTAS (ją sulaikydamas). Mano karaliene, dabar reikia susilaikyti, taupyti jėgas.

BARBORA. Ne, ne, karaliau. Leiskit mane į iškilmes. Leiskit man numirti katedroj, kaip karalienei; šalia jūsų, prie jūsų peties.

ŽYGIMANTAS (prisėsdamas). Paklausykit manęs. Dar bus daug tokių iškilmių. Ir jūs turėsit progų spindėti visoj grožybėj, kaip tada — atsimenat — jūsų vainikavimo dieną. O dabar paklausykit...

BARBORA. O kai aš numirsiu, ar jūs bent retkarčiais pasimelsit už mane? Ar aplankysit mano kapą?

ŽYGIMANTAS. Aš jūsų niekada neužmiršiu. Bet jeigu Dievas šitaip pasityčiotų iš mūsų laimės, tada aš parodysiu, kad tai nėra teisinga.

BARBORA. Nepiktažodžiaukite taip, karaliau.

ŽYGIMANTAS (atsistodamas). Jeigu jūs mirtumėt dabar, kada visi mūsų priešai nusilenkė, ar tai nebūtų pasityčiojimas?

BARBORA. O gal Apvaizda nori, kad aš atpirkčiau kaltes ir nuodėmes?

ŽYGIMANTAS. A! ir vėl jūs apie kaltes. Ką gi jūs padarėte tokio baisaus, kad turėtumėt žūti pačiame garbės spinddesy?

BARBORA. Aš gi jums sakiau, karaliau. Už savo ir kitų kaltes.

ŽYGIMANTAS. Tai kažin kokia mistika, karaliene, kurios, deja, aš nesuprantu.

BARBORA. Ar jūs manote, karaliau, kad meilė-tik malonus šypsnys? (Į Žygimanto gestą.) Iš tikrųjų tai tokia mistinė liepsna, kad ji sutirpina mus, kaip žvakę ant altoriaus. Bet tada ji išperka ir amžinybę dovanoja.

ŽYGIMANTAS. Kai ji kęsinasi man išplėšti jus, kuri man esate brangesnė už amžinybę, ar tai nėra kažin kas baisaus ir fatališko?

BARBORA. Bet aš tai pasirinkau, karaliau. Visa būtybe pasirinkau ir užsidegiau, kad neapykantos skersvėjuose šviesiau žibėčiau. Bet juo šviesa skaistesnė, juo švyturio aliejus greičiau išdega.

ŽYGIMANTAS (probalsiu). Ir vėl ta mistika...

BARBORA (tęsdama). Ir štai dabar, kada mano kūnas — tik apdegę griuvėsiai, aš jaučiu... aš jaučiu, kad už tas skaisčias akimirkas verta gyventi ir mirti.

ŽYGIMANTAS. O man, jei aš netekčiau jūsų, karaliene, tai būtų didžiausia bausmė ir pasmerkimas, arba kažin kokios beprasmybės įsiveržimas ir manęs sunaikinimas. Juk jūs mano būtybės dalis.

BARBORA. Po mano mirties, kai išgersite visą taurę, gal tada pajusite tos antgamtinės šviesos prasmę.

ŽYGIMANTAS (desperatiškai). Kas iš to? kas man iš to, jei jūsų nebebus? (Pasigirsta varpo skambėjimas ir himnas „Te Deum laudamus").

BARBORA. Karaliau, jūs girdite? Čia pat koplyčioj dabar „Te Deum" gieda už jus. (Ji stoja, karaliaus padedama.) Ir aš nors trumpai noriu pasimelsti, kad išnyktų jūsų abejonės ir mano mirtį sutiktumėt, kaip atperkamąją auką.

ŽYGIMANTAS. Ne, karaliene. Niekada! Niekada... (Jis perkrenta kniubščias į fotelį).

BARBORA. Garbė Tau, Viešpatie, Tavo visagalybėje, nes Tu sėji gyvybę, kaip lietų, ir surenki mus mirtyje, kaip pjovėjas kviečius. Garbė Tau, Viešpatie, amžiname grožy ir paslapty, nes Tu išpuošei mane puikiau už visas žemės dukteris ir Tu apleidai mane votimis ir skauduliais, kad bent prieš mirtį pasiilgčiau Tavo dieviškos grožybės. Garbė ir padėka Tau, Viešpatie, už meilę, kuria tu pripildei mano būtybę, idant suprasčiau, jog tai yra ginklas prieš pagiežą ir neapykantą. Didi Tau garbė, Viešpatie, tebūna skausmuose ir mirtyje, nes viskas praeina, o Tu vienas per Jėzaus Kristaus kančią ir prisikėlimą lieki karaliams ir vergams vienintelė paguoda ir viltis per amžius. (Ji susvyruoja ir siekia vainiko.) A! koks sunkus ir dagus šis vainikas! Kaip kryžiaus erškėčiai...

ŽYGIMANTAS (pakyla ir sulaiko pasvirusią karalienę. Himnui tebeaidint, uždanga leidžiasi).

UŽDANGA.

SĖJĖJAS IŠEINA Į LAUKUS

ANTANAS VAIČIULAITIS

Į pavasario vėjus einu, į lygius tėvų arimus.

Ten aštrūs noragai išplėšė velėnas, ten lysias pureno akėčių virbai.

Į minkštą ir kvepiančią žemę einu — ir bundančią molio galybę jaučiu.

— Berk grūdą į mano gelmes, berki saują po saujos į mano vagas.

Aš diegą priglobsiu, ir želmeniu tankiu dirva suliūliuos.

Kai vasaros vėjai padvelks, kai strazdas vakarę giesmelę čirens, vilnysiu aš nokstančių varpų laukais.

Prieš skambantį dalgį aš krisiu, kai žvitrios grėbikės linguos pabary.

Kai kregždės iš kaimo sodybų išlėks, aš derlium prikrausiu jūs šalines.

Kai šalnos šermukšnį pakąs, aš duoną atnešiu jūsų burnoms. —

Tai mano arimų daina.

Aš lysia po lysios žengiu ir lengvais atsimojimais grūdą į žemę beriu.

Želmenį, šiaudą ir varpą regiu — prieš mane liūliuoja vasarų derlius ir atdainuoja rugpiūčių talka.

Nūn vėjui ir lietui, ir žemei tas sėklas sviedžiu — į tėviškės molį, į mano senolių rankas.

Aš naują augimą ir vagai, ir saulei metu.

Nuo ryto lig nakčiai aš sėju, kol mojai lengvieji nuilsta, kol sudreba lysioje grūdas nauju brendimu.

O bundanti jėga moly ir mano širdy!
Drovus tu prisilietime brangiausio žmogaus!
Tu aklinas šauksme buvimo dainoj!
Tu tėviškės balse, mus pavadinęs aušrų tvinkime!

Per naktį sapnuoju ir sėją, ir lietų, ir glūdinčią jėgą arimų grumste.

Per naktį sapnuoju, kaip grūdas užmiegti ir brinksta nauja gyvybė.

Miegok, mano sūnau ir dukrele maža, — jums suokia lakštutė sode.

Miegok drungnoj nakty, tu brinkstantis grūde po juoda žeme.

KŪRYBOS PASAULY

KNYGŲ VERTINIMAI

NAKTIS ANT MORŲ

Dienos nebe knygai. Naujas rūpestis kultūrinius reikalus tremtyje nustelbė. Jankus ir kiti pereitų metų laureatai buvo praeiti tylomis. O jie verti žymėti tarp kultūrinių laimėjimų. Dėl to net, kad sąlygose, kuriose skaitytojas neteko galimybės skaityti, tose pačiose sąlygose rašytojas dar suranda savyje jėgų rašti. Rodos, tos jėgos toliau turės pailsti ir išsekti. Bent kuriam laikui. Parodyti kūrybą viešumai bus taip pat sunkiau. Tad paskutiniai tremties Vokietijoje laimėjimai tenka priimti kaip paskutinis kūdikis su juo didesne meile, nors jis ir nebūtų tobulas.

Jankaus **Naktis ant morų** turi gruodo, kuris nemaloniai pakrato. Medžiagos aktualumas, nesenas pūliuojančių žaizdų (nacinis ir bolševikinis žmogaus išniekinimas) palytėjimas nupurto. Tokia medžiaga yra dar labai arti skaitytojo, ir reikia tankesnės, nei atokiai, nebeaktualiai medžiagai, meninės skraistės, kad pro ją nematytum žalios tikrovės ir susidarytum meninės iliuzijos vaizdą. Kur tokios skraistės nepajėgiama nuausti, ten geriau tikrovę uždengti visišku nutylėjimu. Taip reikėjo padaryti su ana šunų ir niekinamų mergaičių scena, kuri neleistinai plika ir dėl to nemeniška. Meninį pavidalą autorius norėjo pavaduoti širdį ir vaizduotę draskančiais įvykiais ir spalvomis. Tai ersatzmeno priemonės. Jos pritrenkia, bet ne nuteikia. — Antras pritrenkiantis įrankis tai įvykių tarpusavio ryšys, pagrįstas atsitiktinumais. Labiausiai įtikinamos jėgos tiems atsitiktinumams pritrūksta „Paskutinėse pastngose", kada nežinomasis pulkininkas išsigabena pusiau nualpusią Nijolę. Kodėl jis taip padarė, taip ir palieka suslėpti galai. Dar sunkiau įtikimas „Nežinomame žmoguje" tas senio kacetininko pasirodymas. Jis lyg iš Šerloko Cholmso kriminalistiškai vaiduoklinių scenų.

Tai yra tie gruodai, kurie sukliudo meniškai žavėtis „Naktim ant morų". Pridėkim prie jų kiek per didelį ištęsimą, sunkinantį sutelkti mintį ir vaizdą.

Esti knygų, kurios visuma tvarkoj, detalės-ne. — Esti ir priešingai — kuriose yra atskirų deimančiukų, bet visuma silpna. Jankaus knyga yra pirmosios rūšies. Rūpestingiau prižiūrėjus ir žymi dalis tų nepasisekusių detalių būtų buvę išlyginta. O visuma gera. Jeigu tą aktualiąją medžiagą autorius pajėgė taip apipavidalinti ir įprasminti, kaip dabar yra, tai jau užtenkama. Ją apipavidalindamas Jankus pasirodo pirmiausia su tuo, kuo Jankus yra stipriausias pačioj naujojoj lietuvių literatūroje — mokėjimu pinti intrygą. Tai Jankui ne naujiena. Čia naujai pažymėtini knygos visumoj stiprūs architektoniniai sugebėjimai. Įdomūs ir visai naujo pobūdžio patys bendrieji kompoziciniai apmatai: klasinio Boccacio novelinę techniką, grynai mechaninę, statinę techniką, Jankus pavertė organiška, dinamiška. Dėl to kiekvienas pasakojimas pilną savo prasmę atskleidžia tik visus pasakojimus perskaičius. Ir tik visą knygą perskaičius, matyti, kad tai nėra pasakojimai kas sau, bet vieningas, organiškai vieningas veikalas. Pirmas pasakojimas yra ekspozicinis. Jis išveda veikėjus, sentimetalių rūpesčių gimnazistus. Kiekviename kitame pasakojime, žiūrėk, iškyla kas nors iš tų pačių veikėjų, iki tremties banga, bėgimas nuo bolševizmo grėsmės, juos atsitiktinai subloškia draugėn ir parodo, kuo jie pavirto rudojo ar raudonojo totalizmo siautėjime. Jankaus kompozicinės tvarkos vertė labiau išryškėja, pastebėjus, kad ji atskleidžia ir autoriaus idėjinį žmogaus bei pasaulio suvokimą. Žmogus čia yra skeveldrėlė, skiedrelė, kurią svaido kylanti ar slūgstanti chaotingo gyvenimo banga. Ir kiekvienas pasakojimas tai nauja to chaoso banga, kuri atneša atsitiktinai tą ir kitą mūsų pažįstamąjį, mėginantį kaip nors įsikibti ir išsilaikyti ligi šiokio ar tokio uosto, kitą mėginantį vaizduotis, kad pats kuriąs ir formuojąs tas gyvenimo bangas.

Pastarųjų įdomiausias ir meniškai stipriausias yra vokiečių pulkininkas, iškyląs bent trijuose pasakojimuose. Jis yra išraiška tos pagoniškosios rasistinės dvasios, kurią išaugino vokiečių filosofų ir junkerių elitas. Tai išraiška Žemės jėgos, gaivališkai ekspansyvios, sadistiškai plėšrios ir gyvuliškos, atsipalaidavusios nuo bet kokių Dangaus normų. Prasmingas ir tos jėgos čia likimas: Žmogaus jėga, tegul ir destrukcijai vartojama, tą rafinuotą žmogų-gyvulį sutrėškė. Bet ir žūdamas jis leido savo pirštus į tą kietą kelio žemę, kurios gyvuliškiesiems instinktams jis buvo visa būtybe tarnavęs. Simbolinio prasmingumo ir personažinio ryškumo nėra antrojo totalizmo-bolševikinio-atstovuose. Pro smulkius nesudėtingus to režimo eilinius herojus kyla nebent viena būdinga idėja bei nuotaika — skaitytojas pajaučia, kad kiekviename žemės kampelyje yra nutiesti tos Rytų jėgos voratinkliai. Juose vieni apsvaiginti, kiti užmigdyti, treti naikinami ir ryjami.

Tą dvejopų pasaulių epochą autorius simboliškai charakterizuoja **Naktim**. Ne žmogaus, Europos sutemomis, bet tikriausia naktim. Naktim ne gimdančia naujo pasaulio svajones ir naujos kūrybos vizijas, bet naktim, košmariška, migdančia žmogų **Moruose**, pakeliui į **Mirtį**. Tai mūsų laikų gyvenamoji naktis. Ne tik pavergtųjų, ne tik Europos, bet viso pasaulio naktis, kuri jį neša į kapinyną.

Jankaus knyga tai šauksmas tos nakties chaose. Rašytojas negali nešaukti. „Ką daryti, kad ir širdis jaučia ir mintis nerimsta. Man pasirodė, kad užėjo naktis, o visas pasaulis guli ant morų ir kietai miega.

Gi duobkasiai jau ateina. Iš rytų. Ir duovė jau iškasta. Tik jie ateis, paims morus ir miegantį pasaulį nuleis į duobę. Jei jis tepabus, kai žemės ims ant galvos birti, bus per vėlai. Bet kas jį pažadintų anksčiau? Mes galim šaukti čia tuose tyruose, kiek norim. Neprižadinsim. Jie tik supyks, kad neleidžiam ramiai miegoti. Užčiaups burną, užspaus, kad kvapo neatgautumėm." Ir vis dėl to reikia šaukti. Atlikti bent savo širdies pareigą. Reikia manyti, kad šitam šauksmui Jankus ir griebėsi aukščiau suminėtų dristiškų įvykių, rėkiančių spalvų.

Po pirmojo pasaulinio karo panašus šauksmas, nukamuoto, nužmoginto žmogaus šauksmas, buvo Remarko „Vakaruose nieko naujo". Tada karšti pergyvenimai anam rašytojui neleido surasti grynos meninės formos. Bet pats jo šauksmas buvo išplaukęs iš milijonų masės pergyvenimų, ir dėl to susilaukė ana knyga tokio visuotinio dėmesio. Jankaus veikalas yra tokis pat šauksmas, iš pergyvenimo, gilaus, baisaus. Jis dar baisesnis nei anuo metu Remarko, nes Jankaus pergyvenimas dar nebaigtas. Jį ir kitus tebedrebina autoriaus baigiamasis klausimas: ar tas rudasis vyras iš rytų neužbaigs savo pasakos kur kitur... Tačiau Jankaus knyga negalės susilaukti tokio susidomėjimo. Lietuviai nuo to rudojo vyro užsiėmę bėgimu iš naujo. O pasaulio negali knyga pasiekti dėl žinomų priežasčių. Taigi šauksmas naktyje, tyruose... išvada liūdna, bet dėl to ne autorius kaltas.

Iš atskirų pasakojimų geriausias ir savo charakteristikomis, ir intryga, ir epiniu saikingumu „Grabas". **J. B.**

ANTANO VAIČIULAIČIO „ITALIJOS VAIZDAI"

Jeigu paskutinių dvejų dešimtmečių lietuvių dailiosios prozos literatūrą palygintume su miestu, tai Antano Vaičiulaičio kūriniai jame būtų elegantiškos šventyklos, stovinčios tarp kuklių, šiaudiniais stogais dengtų bakūžėlių. Šiuo palyginimu aš nenorėčiau paneigti dažnai nuostabaus mūsų gimtųjų namų ir jais dvelkiančios literatūros grožio, tačiau vis dėlto norėčiau pabrėžti, kad viena ir kita mums yra gražu dėl neišraunamo sentimento gimtosios aslos žemei, bet ne dėl estetinių kvalifikacijų.

Paliekant šią metaforą, noris pastebėti, kad Antano Vaičiulaičio kūriniai labai smarkiai išsiskiria iš kitų savo stilistiniu tobulumu ir formaline kultūra apskritai. Kuomet dauguma mūsų jaunesnės kartos beletristų tebeužsiliminėjo sentimentaliu, šablonišku kaimo idealizavimu, toli gražu nepasiekdami nei Jono Biliūno, nei Krėvės, nei Vaižganto lygio, Antanas Vaičiulaitis daugeliu atvejų pasiekė Vakarų Europos rašytojo formatą, nepasiduodamas populiarai „grįžimo į kaimą" idėjai (kuri esmėje buvo nesąmoningas atsilikimo idealizavimas) ir savo kūryboje pilnai išlaikydamas lietuvišką charakterį.

Italijos vaizduose Vaičiulaitis ir toliau lieka ištikimas savo keliui. Čia dar labiau išryškėja jo estetizmas, klasicizmas ir stiliaus bei kalbos tobulumas. Vaičiulaitis, kaip ir Leconte de Lisle, skeptiškai žiūri į laiko srovės nešamą kasdienišką gyvenimą ir dievina nuo laiko nebepriklausančią, bet gyvą, meninę f o r m ą. Gamtą Vaičiulaitis stebi nesuinteresuoto stebėtojo akimis, ieškodamas spalvų bei momentų, vertų amžinos egzistencijos m e n i n ė j e f o r m o j e. Štai T e r r a c i n a, vienas nuostabiausių knygos fragmentų. Jame Vaičiulaitis pasakoja vieną savo išvyką „į mažą italų miestelį, kurio vardas Terracina". Asketiška ramybė ir pasakojimo vientisumas pagauna ir stebina skaitytoją savo klasišku tyrumu, santūrumu ir naujos tikrovės atmosfera. Atskirų Odisėjos epizodų fone Vaičiulaitis aprašinėja šėlstančią, gaivalingą jūrą — neramios kasdienybės simbolį. Sunku būtų rasti kitur pavyzdžių, kur senovės reminiscensijos būtų taip gerai sujungtos su nenumalšinamu kasdienybės pulsavimu. Yra tik vienas Paul Valèry sonetas, pavadintas H é l è n e ir vaizduojantis Homero gražiąją Eleną, paverstą žvaigžde viršum Graikijos salų, kuriame senovės prisiminimai panašiai atgyja ir sustingsta mūsų sąmonėje amžiname savo pavidale. Vaičiulaičio klasicizmas yra tam tikra prasme humanistinio charakterio. Jo humanizmas reiškiasi didele kultūros ir apskritai žmogiškos kūrybos meile. Kartais jis net paties žmogaus nepastebi. Nuvykęs Florencijon, Vaičiulaitis nesidomi jos kasdienybe ir, turbūt, nepastebi to, ką Walt Whitman matė, keliaudamas per vieną gausiai apgyventą miestą, bet kažin kur vienuolyno prieblandoje sustingsta prieš Ghirlandaio ir Andrea del Castagno Paskutiniąsias Vakarienes. Skaitydamas „Italijos vaizdus", tiesiog stebiesi, kaip Vaičiulaitis galėjo taip tobulai išsaugoti savo kalbą. Tarytum jis ir dabar tebegyventų Lietuvoje ir nuolatos, semtųsi naujos medžiagos savo tėvų tarmėje. Lietuvių kalba Vaičiulaičio lūpose yra nepaprastai tobulas instrumentas. Ja išgaunami tonai yra tokie spalvingi ir niuansuoti, kad vargu kas jam galėtų šia prasme prilygti. Vaičiulaičio sakiniai stebina savo logika ir tobula konstrukcija. Jis lygiai gerai naudojasi trumpais, vos iš kelių žodžių susidedančiais sakiniais, ir komplikuotais perijodais. Jo sakinys yra gyvas organizmas, kuriame nenumiršta nei prasminis, nei konstruktyvinis, nei muzikalinis momentas. Meistriškai naudodamasis įvairiarūšiais sakinių sujungimo būdais, pilnai išnaudodamas žodžių tvarką ir jų fonetines savybes, Vaičiulaitis sukuria reto darnumo stilistinius kompleksus.

Kaikur, nuotaikai atkurti, autorius vartoja trumpučius sakinius, stengdamasis laikytis kraštutinio taupumo principo. Kaip antai, lankydamas Romos kapines, jis sustoja prie anglų poeto John Keats kapo ir užfiksuoja kartu ir vaizdą ir nuotaiką: „Vazelėje ant kapo įmerkta lapų ir raudonų gėlių. Iš tų dviejų pušų prikrito konkorėžių. Viršum, pro medžių viršūnes, mėlynuoja dangus". (Ant vandens išrašytas vardas, 82 psl.)

Skaitytojas, manau, atleis recenzentui, kad jis čia nedavė smulkios Antano Vaičiulaičio knygos analizės. Aš čia tenorėjau išreikšti savo džiaugsmą, kad ir mūsų tautinės tragedijos metais tebėra rašytojų, atkakliai kovojančių dėl lietuviškojo žodžio estetinės kultūros ir neaukojančių v i d u t i n i š k u m o d i e v a m s. **Leonas Miškinas.**

POPIEŽIŲ ENCIKLIKOS

Po Šv. Rašto Naujojo Testamento vertingiausias LUX leidinys yra „Paskutiniųjų popiežių enciklikų ir P. Pijaus XII kalbų rinkinys svarbesniaisiais žmonijos viešojo gyvenimo klausimais" (1949 m. 630 p.), spaudai paruoštas J. E. vysk. Dr. Vincento Brizgio. Pradedant pop. Pijaus IX enciklika „Quanta cura" (1864 m.), šioje knygoje randame pastarųjų popiežių enciklikas, liečiančias visuomenines problemas. Enciklikos yra papildomos visuomeninėmis dabartinio popiežiaus kalbomis. Tuo būdu šis leidinys darosi tarsi katalikiškojo visuomeninio veikimo kodeksas, kuriame yra nubrėžtos šiam veikimui svarbiausios gairės. „Nors ekonominėje bei socialinėje srityje Bažnyčia niekuomet nėra pateikusi smulkiai išdirbtos savo programos, nes tai juk ne jos dalykas, bet ji yra aiškiai nubrėžusi pagrindinius dėsnius, kurie, atitinkamai pritaikyti įvairioms laiko, vietos ir tautų aplinkybėms, parodo visuomenei saugų kelią į garbingesnę ir laimingesnę ateitį" (Pijus XI, Divini Redemptoris, 445 p.). Todėl kiekvienas katalikas visuomenininkas

mielai ims šį leidinį į rankas, būdamas dėkingas jo sumanytojams, vertėjams ir leidėjams.

Stambi šiame leidinyje spraga yra stoka dabartinio pop. Pijaus XII enciklikos apie krikščioniškąją valstybę ir pasauliškių bendradarbiavimą (Summi pontificatus, 1939 m. spalių 20 d.). Ši enciklika, parašyta pačioje karo pradžioje, yra būdinga pop. Pijaus XII pažiūroms į valstybę ir į kat. akciją, todėl ji turėjo rasti vietos šiame leidinyje.

Šia proga norėtume LUX bendrovei pasiūlyti išleisti dabart. Popiežiaus Pijaus XII kalbas šeimos gyvenimo klausimais, kaip jas turi išsileidę dviejuose tomeliuose šveicarai (Rex-Verlag Luzern, 1944—46 m.). Šeimos gyvenimas yra visuomeninio gyvenimo pagrindas, ir nuo šeimos stiprumo priklauso ir visuomenės stiprumas. Todėl davus lietuviškajai visuomenei popiežių pažiūras į visuomenę, nereiktų pamiršti ir plataus šeiminio gyvenimo, kurį taip gražiai įvairiausiais atžvilgiais nagrinėja Pijus XII. Tiesa, minėtame LUX leidinyje yra dvi enciklikos šeimos reikalu (Leono XIII ir Pijaus XI) ir viena auklėjimo klausimais (Pijaus XI). Tačiau jos liečia principinius dalykus. Tuo tarpu dabartinio popiežiaus kalbos leidžiasi daugiau į praktinį šeimos gyvenimą ir todėl galėtų būti prieinamos platesniems katalikiškosios mūsų visuomenės sluogsniams.

Jm.

DIDELĖS AUKOS DARBAS

Mūsų Sielovados Tvarkytojo Įstaiga šiais metais išleido 4-jį „AUKOS" (Sielovados žurnalas) numerį, kuriame yra sudėta svarbesnioji dokumentinė medžiaga, liečianti Popiežiaus Misijos Tautinio Delegato lietuviams veiklą 1946—48 metais. Medžiaga suskirstyta į šiuos pagrindinius skyrius: 1. Apaštalų Sosto potvarkiai, 2. Bendraraščiai, 3. Pastoracinės instrukcijos, 4. Informacijos-pranešimai, 5. Pastoraciniai laiškai.

Visa ši medžiaga rodo, kiek nepaprastos energijos dėjo Tautinė mūsų Delegatūra, kad sutvarkytų religinį mūsų tremties gyvenimą administraciniu atžvilgiu; kad pritaikytų jam kuo sėkmingiausius pastoracinius metodus; kad išlaikytų jame gyvą tautinę dvasią. Todėl nors ir toli nuo savo krašto būdami, vis dėlto religinėje srityje mes jautėmės kaip Lietuvoje. Ir gal nė vienas tremtiniškojo mūsų gyvenimo sektorius nebuvo išlaikytas toks grynai lietuviškas, kaip religinis. Visa tai buvo didžiulių Delegatūros pastangų vaisius, pastangų, kurios taip ryškiai spindi šiuose „Aukos" puslapiuose. Be abejo, čia nėra sudėta dar daug įdomios medžiagos, kaip: pranešimai, memorandumai, kat. Akcijos statutas ir d. k., kurie skaičiais nurodyti 148 p. tabelėse. Tačiau ir iš to, kas išspausdinta, galima pamatyti, kokios didelės aukos buvo šis trejų metų darbas.

Delegatūros įsteigimas, jos veikla, jos santykiai su visuomene, jos pasiekti laimėjimai yra toks ryškus dalykas mūsų tremties gyvenime, kad tylomis pro jį praeiti negalima. Todėl šiuo tarpu painformuodami savo skaitytojus apie naujausią „Aukos" numerį, mes šio žurnalo skiltyse vėliau dar grįšime prie šios institucijos specialiu straipsniu.

Jm.

RELIGIJA

Ar nereikia mums misijonorių? — Maryknoll (JAV) vyskupas R. A. Lane, aplankęs Pietų Ameriką ir patyręs ten esančią nepaprastą kunigų stoką, įsteigė savo vyskupijoje specialią seminariją rengti kunigų lotynų Amerikai. Savo pranešime, kurį grįžęs įtaikė NCWC informacijos žinybai, jis tarp kito ko rašo: „Ateinančios kartos amžiuje bus galima laikyti Krikščionybei žuvusiais didelius lotynų Amerikos plotus, jei jie negaus iš mūsų stiprios paramos maldomis ir darbais, sugebančiais pakelti juos iš dabartinio nuosmūkio. Aš tikiu, kad didžiausi Pietų Amerikos plotai kenčia stoką idealo, kuriam būtų palenktas visas gyvenimas. Jei argentiniečiai, čiliečiai, braziliečiai, kolumbiečiai ir kiti siųstų geriausią savo elementą kovoti ir mirti už tikėjimą į kitus tos pačios lotynų Amerikos kraštus arba į Aziją ar Afriką, jie galėtų būti tikri, kad dvasinis ir jų kraštų gyvenimas būtų sustiprintas („Testimonio" 14 nr. 56 p. Kolumbijos kat. žurnalas).

Pastaraisiais savo žodžiais vysk. R. A. Lane nurodo ankštą ryšį, kuris glūdi tarp dvasinio tautos gyvenimo ir misijonoriškosios jos kunigų dvasios. Visais amžiais visos krikščioniškosios tautos didžiuodavosi, galėdamos siųsti misijonorių į stabmeldiškus kraštus. Šie vyrai, palikę savo gimtinę, atsisakę patogesnio gyvenimo ir kūninio saugumo, parodydavo, kad jų tautoje tebedega gyva apaštalavimo ugnis; kad jų visuomenė tebegyvena pirmųjų Sekminių nuotaika, kada Bažnyčia pralaužė ankštas maldos kambario sienas ir išsiveržė į platų pasaulį. Misijonorių buvimas yra religinio tautos entuziazmo ir jaunumo ženklas. Ir priešingai, misijonorių stoka rodo, kad tauta religiniu atžvilgiu yra apsnūdusi; kad jos dvasiškiai pasitenkina įgytais laimėjimais, nesistengdami ieškoti naujų kad apskritai tokios misijonorių neturinčios tautos dvasia yra daugiau buržuazinė, negu herojinė. Misijonoriai, nors ir dirbdami svetur, yra tie žiburiai ant kalno, kurie šviečia visam tautos dvasiniam gyvenimui, jį stiprindami ir įkvėpdami. Ir vargas tautai, kuri tokių žiburių neturi.

Šios mintys, paskaičius vysk. Lane žodžius, savaime ateina į galvą, turint prieš akis mūsų kunigų emigraciją. Viešpaties Apvaizdai patiko išsiųsti iš mūsų nelaimingos Tėvynės apie 250 kunigų. Skaičius žymiai didesnis, negu jo reiktų saviems tautiečiams aprūpinti. Be abejo, tam tikra dalis mūsų kunigų turės vykti kartu su savo broliais ir pasilikti su jais. Keliolika jau ir yra išvykusių į Angliją, į Australiją, į Kanadą. Tačiau kur dėtis kitiems? Dauguma norėtų patekti į JAV. Šiam reikalui dedama daug pastangų. Tačiau JAV vyskupai ne per daug mielai priima mūsų kunigus, nes ir savųjų turi per daug: JAV 600 katalikų tenka vienas kunigas. Ar nevertėtų tad mūsų kunigams nukreipti savo žingsnius kur kitur? Ar nevertėtų pagalvoti apie tuos kraštus, kurie šaukiasi Kristaus tarnų ir jų prisišaukti negali? Ar nevertėtų susidomėti misijonoriaus darbo kilnumu?

Lietuvių Tauta misijonorių niekados nėra turėjusi pakankamai. Vienas kitas salezietis dirbęs Indijoje; vienas kitas marijonas apaštalaująs Argentinoje; vienas kitas jaunas entuziastas veikiąs Čilėje. Tai ir viskas, ką esame davę Bažnyčios augimui pasaulyje. Tačiau šitas įnašas yra per mažas. Argi Lietuva, ta Marijos — Apaštalų Karalienės — žemė, neturėtų susirūpinti, kad jos geriausi sūnūs kaip tik dirbtų ten, kur Kristaus laukai labiausiai dirvonuoja? Tremtis kaip tik sudaro puikias sąlygas šiam apaštalavimo įnašui padidinti. Nėra jokios abejonės, kad Dieviškosios Apvaizdos planuose mūsų tremtis turi žymiai didesnių uždavinių, negu tik indivi-

dualios gyvybės išsaugojimas. Tremtiniai visados išneša tautos kultūrą už josios sienų ir įjungia ją į pasaulinės kultūros vyksmą. Argi kitaip turėtų būti su religija? Jeigu kultūrininkai eina į svetimas institucijas ir jose skleidžia savo kūrybos vaisius, kodėl tad religininkai turėtų susitelkti tiktai aplink save ir rūpintis tik savo asmeniniais reikalais? Kodėl jie negalėtų savo tremtį pergyventi, kaip Viešpaties Apvaizdos nurodymą eiti į visas tautas ir mokyti jas Gerosios Naujienos? Atrodo, kad misijonoriška idėja turėtų rasti gyvo atgarsio pabėgusioje mūsų kunigijoje. Aprūpinus mūsų tautiečius įvairiuose kraštuose, dar vistiek liks mažiausia 100 kunigų, kuriuos galima skirti misijonoriavimo uždaviniams. Tai ypač reikia pasakyti apie jaunesnius ir stipresnius. Ir šitas 100 sudarytų tokį dvasinį lobį Lietuvių Tautai, kurio ji nebeišbrauktų iš savo istorijos ir kuris taptų šaltiniu jos herojinės nuotaikos, taip labai jai šiuo metu reikalingos. Geriausių mūsų vyrų auka, vargas, darbas, idealizmas ir išsižadėjimas pažadintų visuose mumyse pasiaukojimo ir kilnumo dvasią, kuri tremties sąlygose jau stipriai apsiblausė ir sunyko. Minėti vyks. Lane žodžiai, kad misijonieriavimas svetur pakelia dvasinį gyvenimą ir tautos viduje, turi žymiai gilesnės prasmės, negu iš sykio gali atrodyti.

Reiktų tad mūsų kunigams pergalvoti savo emigracijos problemą ir ją pakreipti misijų linkme. Mes čia keliame tik pačią idėją, nesiimdami jos konkretizuoti, nes tai jau priklauso kompetentingai bažnytinei Vadovybei. Viena tačiau mums yra aišku, kad dabartinė mūsų kunigijos emigracija yra ir jų pačių ir visos mūsų tremties egzaminas. Būtų liūdnas mūsų ateičiai prognozas, jeigu šio egzamino mes neišlaikytume.

A. Jasm.

Y. M. C. A. katalikiškuoju požiūriu. — Lietuviškasis tremties ir emigracijos jaunimas jau keleri metai, kai susiduria su viena organizacija, kuri rengia stovyklas, steigia bibliotekas ir klūbus, rodo filmas, kuri tačiau nevienam kelia įtarimo neaiškiu savo pobūdžiu ir mums svetima savo dvasia. Tai Y M C A (vyrams) arba Y W C A (mergaitėms). Ši ororganizacija yra ypač paplitusi anglosaksiškuose kraštuose. Tačiau pokariniais metais (po I pasaulinio karo taip pat) ji išvystė savo veiklą ir Europoje. Kas tad yra ši organizacija ir kaip jos atžvilgiu mes lietuviai turėtume nusistatyti?

YMCA yra išaugusi iš specifiškai amerikoniškosios dvasios, kurią Ed. A. Mower religijos atžvilgiu yra šitaip išreiškęs: „Pastatykite vietoje religijos moralę ir turėsite Amerikos pasaulėžiūrą" (Amerika. Vorbild und Warnung, 16 p. Berlin 1928). Šitas bruožas yra pagrindinis YMCA programoje bei veikime. Ši organizacija nekreipia dėmesio į jokius religinius skirtumus. Ji visą dėmesį sutelkia tik į moralę, ugdydama ją grynomis kultūros priemonėmis. Jos praktikoje sutelpa visokių konfesijų jaunimas. Tuo būdu kiekviena aiškesnė pasaulėžiūra ten yra aptrinama, silpninama, naikinant jos skirtybes nuo kitų ir pasitenkinant tik banaliomis bendrybėmis. Pasaulėžiūrinio ugdymo bei gilinimo tokioje organizacijoje nėra ir būti negali. Religiniu atžvilgiu YMCA yra laicistinė, gimusi iš religinio indiferentizmo dvasios ir šia dvasia gyvenanti ligi šiol.

Tas pat yra ir tautiniu atžvilgiu. Atsiradusi Amerikoje, tame tautybių tirpimo katile, YMCA nesupranta tautybės vertingumo nei žmogui nei kultūrai ir todėl nekreipia demesio į tautinių vertybių, kaip gimtosios kalbos, etninio charakterio, tėvynės meilės, ugdymą jaunimo širdyje. Atvirkščiai, ji net sąmoningai stengiasi tautines savybes užtrinti, ugdydama žmogų bespalviu „pasaulio piliečiu". Minėto Ed. A. Mower žodžiai gali eiti charakteristika visai YMCA tautinio auklėjimo programai: „Kad imigrantas su mumis gyventų geruoju, jis turi pasidėti šalin visas savo svetimas savybes ir pamiršti gimtąją kalbą" (op. cit. 74 p.). To YMCA kaip tik ir siekia.

Tuo būdu lietuviui katalikui YMCA yra neprimtina nei religiniu nei tautiniu atžvilgiu: religiniu dėl jos indiferentizmo, tautiniu dėl jos internacionalizmo. Siekdami išsilaikyti ir tremtyje ir ypač emigracijoje, mes negalime dėtis su tokia organizacija, kuri kaip tik siekia mus kuo greičiausiai panerti internacionalinėje masėje — be jokios religijos ir be jokios tautybės.

Kaip katalikai turi būti šios organizacijos atžvilgiu nusistatę, aiškiai parodo Šv. Sosto Congregationis S. Officii dekretas, paskelbtas specialiai YMCA reikalu jau 1920 m. lapkričio 5 dieną. Šio dekreto pradžioje pastebima, kad naujos nekatalikiškos organizacijos, teikdamos didelės paramos jaunimo kūnui ir mėgindamos lavinti jo protą, sykiu „žaloja katalikiškojo tikėjimo pilnatvę ir atitraukia vaikus iš Motinos Bažnyčios globos" (cit. „Auka". Sielovados žurnalas, nr. 4, 1949 m. 116 p.). Šios organizacijos „vietoje religijos pastato kultūrą" (ibd.), „nutrina nuomonių priešingumus" (ibd.), „apie visas, kokios tik yra, sukelia abejonių ir galop nuveda į neaiškią ir neapibrėžtą religijos formą, kuri aiškiai yra visiškai skirtinga nuo tos, kurią paskelbė Jėzus Kristus" (ibd.). YMCA atveju dekrete yra sakoma: „Iš šių organizacijų pakanka paminėti tą, kuri, tarsi daugybės kitų motina, yra labiausi paplitusi ir labiausiai pajėgi, būtent, vadinamą Young Men's Christian Association, trumpai Y.M.C.A., kuriai padeda ir nežinodami gerų valios nekatalikai, laikydami ją naudinga arba bent tikrai niekam nekenksminga, ir atlaidesni katalikai, nepažindami jos prigimties. Ši organizacija giriasi nuoširdžia jaunimo meile, tarsi ji nieko kito nesiektų, kaip tik jo kūno ir sielos gerovės. Tuo tarpu kartu ji silpnina tikėjimą, pasiryždama jį išgryninti ir teikti jaunuoliams geresnį tikro gyvenimo pažinimą, nepaisydama bet kokios Bažnyčios ir bet kokios religinės konfesijos" (op. cit. 117 p.). Todėl Šv. Sostas ir kreipiasi į Bažnyčios vadovus, kad šie stropiai saugotų jaunuolius „nuo šių organizacijų užkrėtimo" (ibd.); kad įspėtų neatsargiuosius ir sustiprintų tikėjime svyruojančius; kad klebonai ir jaunimo vadai sulaikytų platinamus raštus, atskleistų priešo klastas ir padėtų siekiantiems tiesos (ibd.). Bažnytinė vadovybė dekrete yra įpareigojama „pro rei gravitate" (ibd.) imtis reikalingų priemonių, ypatingai uždraudžiant racionalizmą ir religinį indiferentizmą skleidžiančius raštus (ibd.).

Šv. Sosto sprendimas tad yra labai aiškus: YMCA priklauso prie tokių organizacijų, kurios žaloja katalikiškojo tikėjimo pilnatvę. Dar daugiau, dekretas ją vadina net tarsi daugybės kitų motina — „plurium aliarum veluti mater" (117 p.). Todėl bet koks šios organizacijos palaikymas ar joje dalyvavimas katalikams ipso iure yra draudžiamas. Reikia apgailestauti, kad šis popiežiaus dekretas mums nebuvo laiku paskelbtas, tinkamai paaiškintas ir nepadarytos iš jo konkretesnės mūsų jaunimui išvados.

Mc.

LITERATŪRA

Sovietinio rašytojo viešas atgailojimas. — Kas nėra gyvenęs Sovietų Sąjungoje, tam sunku įsivaizduoti vergiją, kurioj gyvena įvairios tautos ir jų tarpe lietuviai. Nuolatinis sąžinės prievartavimas, nuolatinis kiekvienos nemarksistinės minties persekiojimas, nuolatinės slaptųjų agentų pastangos įspėti piliečio slapčiausias mintis tampa tokia sunkia našta, kad nevieną ir labai stiprios valios žmogų palaužia. Ši baisi dvasinė vergija troškina ne tik tikinčiuosius, bet ir ateistus bei marksistus, nes ir jiems nevisada pasiseka prisiderinti prie oportunistinės sovietų politikos, iš vienos pusės, ir prie siaurai dogmatinio marksizmo, iš kitos. Kai koks nors sovietinis rašytojas prie tų dviejų reikalavimų per nelaimę neprisiderina, tada jis turi viešai atgailoti, arba pasiruošti greit išnykti iš gyvųjų tarpo.

Matyt, į šitokią dilemą pateko ir sovietinis lietuvių rašytojas A. Venclova. Kadangi jis, kaip ir jo draugas K. Korsakas, savo gyvenimo būdu yra tipiškas miesčionis, todėl suprantama, kad jis daug mieliau pasirinko viešai savo kaltes išpažinti negu mirti kurčiame Sibiro ištrėmime. Tas savo klaidas A. Venclova pirma išpažino sovietinių lietuvių rašytojų valdybos plenume ir paskum pakartojo „Tiesoj" š. m. gegužės 29 d. N-ry. Kokios gi tos klaidos, kurių A. Venclova viešai atsisako?

„Viena didžiausių klaidų mūsų praeities literatūros vertinime š i u o m e t u (mūsų pabraukta, Red.) yra melagingos „vieningo sriauto" teorijos skleidimas... Ši klaida savo metu mano buvo padaryta straipsnyje apie Maironį ir jo kūrybą, išspausdintame prie „Pavasario Balsų" leidimo. Tame straipsnyje, rašant apie vieną žymiausių buržuazinio tautinio išsivadavimo laikotarpio poetų, mano buvo pernelyg iškelti aikštėn pažangieji Maironio kūrybos motyvai, o nutylėti jo kūrybos reakcingieji, atžagareiviški motyvai... Jeigu geriausiuose Maironio kūriniuose pasireiškia jo patriotizmas, jo meilė mūsų liaudžiai, šviesesnio gyvenimo pranašavimas, optimizmas, blaivi, reali pažiūra į žmogų, gamtą, meilė mūsų liaudies kūrybai, tai, iš kitos pusės, mano nebuvo pažymėta tai, kas mums Maironio kūryboj yra svetima, kas neleidžia mums jo priimti, kaip ištisai pažangaus kūrėjo...

Maironis į lietuvių tautą žiūrėjo, kaip į ištisinį nepasiskirsčiusį klasėmis organizmą. Jis visada reiškė didžiausią norą prie tautinio sąjūdžio pritraukti feodalus — dvarininkus...

Maironio kūryboje, greta pažangių elementų, randame nemaža nacionalistinių idėjų, kurios buvo padėtos lietuviškosios buržuazijos ideologijos pagrindan. Ypačiai kai kuriose savo poemose (pav., „Mūsų varguose") jis atvirą panieką ir neapykantą reiškia kitų tautų žmonėms. Už carizmo priespaudą, nuo kurios kentėjo ir rusų tauta, jis verčia atsakomybę visai rusų tautai". Šitaip išskaičiavęs visas Maironio „nedorybes", A. Venclova dar kartą mušasi į krūtinę, rašydamas: „Tai labai rimta mano klaida. Juo labiau toji klaida kenksminga, kad ji suklaidino daugelį skaitytojų, mokytojų, besimokančios jaunuomenės".

Paskaičius šitos neva klaidos prisipažinimus, sunku patikėti, kad senas marksistas nebūtų 1947 m. žinojęs, kaip vertinti Maironį, juo labiau kad jis negalėjo nežinoti pirmosios okupacijos metais „Raštų" žurnale išspausdinto straipsnio apie Maironį, kur šis tautinio atgimimo poetas buvo atvaizduotas ne kaip visos tautos, bet kaip „buožių" atstovas. Jis tą straipsnį turėjo žinoti, nes jis buvo išėjęs iš A. Venclovas draugų klikos. Tačiau jei Venclova jį užmiršo, rašydamas „Pavasario Balsų" įvadą, ir skelbė lietuvių atgimimą, kaip vieningą sriautą, matyti, tada dar komunistai netikėjo, kad lietuvių tauta gali būti vieninga ir vieningai laikytis Maironio dainuotų idealų. Bet štai dabar, lietuvių vienybei vis didėjant, vieningo sriauto teorija pasirodė pavojinga rusų komunistinei politikai, ir dėl to A. Venclova priverstas muštis į krūtinę.

Ir rašydamas įvadą į Žemaitės raštų rinkinį A. Venclovą panašią klaidą padaręs, tautinį lietuvių atgimimą aiškindamas nemarksistiškai. „Lietuviškoji buržuazija, rašo A. Venclova, tautinio išsivadavimo sąjūdį visada vaizdavo, kaip kažką antklasinį, kaip judėjimą, kuriame dalyvavo „visa tauta". Tą sąjūdį ji mėgdavo vadinti iškilmingu vardu — „tautiniu atgimimu". Buržuazinėj istoriografijoje, literatūros vadovėliuose ir kitur ši pažiūra savo metu buvo skleidžiama taip plačiai ir atkakliai, jog dar nemažoje mūsų visuomenės dalyje ligi šiol tebevyrauja toji klaidinga pažiūra, kad tautiniame sąjūdyje neva dalyvavusi visa lietuvių tauta, kad tai buvęs beveik visos lietuvių tautos reikalas". Ir toliau šitai „klaidai" sugriauti A. Venclova griebiasi paties Stalino politinių raštų. Papylęs šio ketvirtojo komunistų „evangelisto" citatų, kurios turi įrodyti, kad tautiniame atgimime bendrumo negali būti, A. Venclova vėl gailisi:

„Tautinį sąjūdį daryti visos liaudies reikalu, kaip aš tai buvau padaręs įvade prie rinktinių Žemaitės raštų, yra grubi politinė klaida, nes ji iš tikrųjų kartoja buržuazinių istoriografų „teorijas", ji nuveda mus nuo materialistinio istorinio reiškinio aiškinimo į tikriausią idealizmą. Apie tai aš čia noriu pareikšti pilnu balsu, nes ši mano padaryta klaida daugelį suklaidino, o neatitaisyta gali klaidinti ir toliau."

Kad šiandien visa, kas lietuviška, stengiamasi Lietuvoj suniekinti arba bent sumenkinti, tai „atskleidžia A. Venclovas trečia klaida, padaryta S. Neries biografijoj. „Ten galima rasti klaidingą mano tvirtinimą, rašo jis, kad „Trečias Frontas" buvęs svarbiausias revoliucionizuojantis faktorius idėjiniame S. Neries persilaužime. O iš tikrųjų „Trečias Frontas" pats atsirado stipriame revoliucinio to meto Lietuvos darbo žmonių, komunistų partijos vadovaujamų, judėjimo poveikyje. Jį taip pat stipriai veikė jau pats Tarybų Sąjungos egzistavimo faktas ir didžiuliai jos ūkio bei kultūros laimėjimai... „Trečio Fronto" reikšmė mano buvo nenupelnytai pervertinta — minimas žurnalas buvo padarytas kuone revoliucinio judėjimo centru. Tai juo didesnė mano klaida, kad, kaip žinome, „Trečiajam Frontui" žlugus, jo dalyviai išsiskirstė ir toli gražu ne visi nuėjo revoliucinės kovos keliu".

Argi viešai apgailimos A. Venclovos klaidos tokios reikšmingos, kad apie jas būtų verta kalbėti? Be abejo, laisvame demokratiniame krašte jos tebūtų tik paprastomis nuomonėmis. Tačiau kas kitur — tik nuomonė, tai Sovietų Sąjungoj — klaida, reikalinga viešo atitaisymo, nes individas negali turėti kitokios nuomonės negu kolektyvas, negu ta savotiška banda, kuriai mintis duoda ir vadovauja machiavelistiniai politikos ganytojai — komunistų partijos vadai. Nors žmonės Sovietų S-goj traktuojami kaip bandos gyvuliai, tačiau bolševikų vadai gerai jaučia, kad žmonės vis dėlto nėra gyvuliai, bet būtybės, kurios nori tikėti ir garbinti. Todėl marksistinė doktrina ir kalama žmonėms į sąmonę su brutalia jėga, be mažiausio abejojimo, su fanatizmu, kad šitaip taptų savotiška religija su nepajudinamomis marksistinėmis dogmomis, su savo „evangelistais" ir „šventaisiais", su savotišku kultu (paradais, mitingais, eisenomis, giesmėmis, viešomis išpažintimis). Todėl sovie-

tinėj žmonių bandoj rašytojas nėra savarankus individas, bet vienas „avinų“, fanatiškai sekąs paskui „piemenį“ ir fanatiškai tikįs jo ateistine religija. Kai jis pradeda turėti savo nuomones, kad nevestų kitų „avių“ iš kelio, jis turi būti arba iš bandos pašalintas, arba turi viešai atgailoti, pažadėti pasitaisyti, būti dar fanatiškesnis, kad šitaip bandos paklusnumo dvasia būtų dar labiau sustiprinta. Todėl ir A. Venclovai už savo nuomones teko atgailoti, kaip už dideles ir kenksmingas klaidas, kad Lietuvos sūnūs taptų dar paklusnesni, kad neturėtų savų nuomonių, negalvotų apie savo tautos bendrus interesus ir savo kultūrą, nemanytų, kad jie ką nors gali be subolševikintos rusų tautos.

Kaip tai svetima lietuviškai sielai! Kokia tai skaudi tragedija tiems, kurie negali tikėti į stabus, nes tiki į vieną Dievą Visagalį! **J. Ž.**

tingesniu, nes menininkas, kūrėjas yra kaip burtininkas, savo rankomis keliąs aukštyn iš vidaus paslėptus — bet ne užrakintus — brangakmenius.

Tie brangakmeniai yra užslėpti ir šioje kilnioje dail. V. Petravičiaus knygoje, šiuose kilniuose reprodukcijų lapuose.

(„V. A. Petravičius“, 37 lino raižiniai su P. Jurkus įžanginiu žodžiu lietuvių ir anglų kalbomis. Išleido arch. Vizgirda, 1949 m.)

Jonas Mekas

MENAS

Į DAIL. V. PETRAVIČIAUS MENĄ PAŽVELGUS

— Seniai tiek daug džiaugsmo beturėjau, kaip vartydamas paskutinę dail. V. Petravičiaus mapę, šią vien jau savo formatu kilnią ir nekasdienę knygą. Varčiau šitos didelės knygos lapus, žiūrėjau, ir vis negalėjau atsigerti šita lietuviška rasa, šita nuotaika, kuri tirštai įlieta lapuose, įrėžta linoleume. Stebėjaus, kaip didelis turi būti menininkas, pajėgiąs visa tai iš savęs iškelti. „Mano gimtinėje“ ciklas, ir šitas klasiškas „Pavasario triptikas“, „Mąstytojas“, ir „Kovotojai“, ir „Kompozicija“, — viskas yra taip lietuviška.

Nežinau, koks gali būti objektyvus matas kūrėjo tautiškumui apspręsti, ir negaliu dail. Petravičiaus kūrinių išnagrinėti, kaip dailės kritikas, bet turiu vieną tikrą tik m a n matą: savo. Subjektyvų žiūrovo reagavimą. Ir vertindamas iš šito taško, visada esu daug pykęs ant tų, kurie kalba ar rašo, jog Petravičius nėra lietuviškas, kad Petravičius vakarietis. Petravičius dėl to nepasidarė nė kiek vakarietis, jeigu jis praplėtė Vakaruos savo kūrybinių priemonių skalę, kaip nepasidarė dar nė vienas muzikas Schönbergu ar Strawinskiu, jeigu savo kūryboje išnaudoja jų naujus harmonijos ir kompozicijos atradimus. Skirtumas gaunas tik tas, kad šitų kūrėjų — moderniųjų dailininkų, muzikų, rašytojų kūriniai reikalauja labiau išprususios publikos, publikos, kuri nors minimaliniai būtų su tais naujumais susipažinusi, įpratinusi ausis ir akis, kad tai jai nebūtų terra incognita. Reikia publikos, kuri būtų pametusi dogmą, jog tikras menas esąs visais laikais toks pat, jog mene, be išgyvenimo, nieko nesą nauja (ir jei nauja — reiškia: ne labai tikra, praeinama, modernizmas). Mene visada ir visada yra naujo, ir meną suprasti ir juo grožėtis visada reikia mokytis. Ir primityvus, liaudies menas labiausiai išbujoja tik tose apylinkėse, kur žmonės ima juo labiau domėtis, daugiau prielankumo jausti. Yra tiek daug žmonių, šeimų ir net ištisų apylinkių, šaltų bet kokiam menui.

Jeigu kalbėti kaip vien širdis sako, tai Petravičius man yra taip šiltas ir taip lietuviškas, kaip retas kitas; palyginimui galėčiau tik lyrikoje dar Aistį imti. Nesu miesčionis — ligi devyniolikto savo gyvenimo metų miestą temačiau nuo linų vežimo ar zuperio maišų. Ir, nors mano ausyse dar tebeskamba anos subatvakarių ir linarūčių dainos, dainuotos su bernais ir merginom ant priekléčių ar tamsėjančiuose vakaro keliuos, — viskas, viskas man pas Petravičių derinas su tų dainų žodžiais, nuotaika, skambėjimu, ir su tais žmonėm, daiktais, darbais. Iš dail. Petravičiaus darbų eina kaip gyva anoji nuotaika. Ta pati, kur paskui karves vaikščiojant, akėčias tampant, iš miškų sienojus bevežant. Ta epinė, gruboka lyrika, šiurkštokas, kampuotas kartais nusišypsojimas — kaip rupi ūkininko plaštaka, bernų rankos. Vien jau į linijų pabraukimus yra miela žiūrėti, į išdėstymą, į tuos žmones, moteris, paukščiukus — visa tai tokia sodri balto juodo lyrika.

Jeigu dail. V. Petravičius ne visų tėra įvertinamas ir suprantamas, jeigu žmonės, paštuose vartydami „40 wood cuts“ ar „Dainas“ juokiasi, — tai tėra tik paprastas reiškinys, kuris lygiai sutinkamas ir visur: nepakankamas publikos priaugimas kūriniui.

Iš tikrųjų meno kūriniais grožėtis reikia pasiruošimo, reikia atsidavimo, noro suprasti. Ne iš karto, o palengva, lengvu žingsniu — priprantant prie naujų linijų ir spalvų derinių, prie naujo erdvės, perspektyvos žvilgsnio, prie naujų temų laukų — prie praplėsto realybės spindulio. Ir neateiti prie kūrinio su vien apriorinials reikalavimais iš jo, o pasinert į jį su meile ir leist jam tavy veikt, nokt, sodriai tekėt, ir klausytis jo dar niekada negirdėtų derinių, — ištirpti jame, kad iš jo atgimtum tur-

LIETUVIŲ DAILĖS INSTITUTO PARODA FREIBURGE

Jau kuris laikas kaip lietuviškąją meno kritiką kankina neatsakingas superlatyvizmas. Viskas vertinama aukščiausiomis kategorijomis- aukščiausiais laipsniais nevengiat tokių epitetų kaip g e n i a l u s, p a s a u l i n i o m a s t o ir pan., arba lyginant su visuotinai pripažintais ir laiko patvirtintais dydžiais. Pasakyti šiandien g e r a s jau galėtų reikšti beveik įžeidimą autoriui. Susidarė tokia padėtis, kad, norint pagirti ką nors tikrai gero, reikia kaltis naujų, dar niekur nevartotų žodžių, kad galėtum išskirti tikrai vertingus dalykus „genialių“ ir „labai gerų“ jūroje. Taip maždaug yra priverstas pagalvoti kiekvienas, kuris nori turėti bet kurio meno gyvenimo fakto įvertinimą.

Šių metų kovo mėn. 15 d. Freiburge buvo atidaryta Lietuvių Dailės Instituto surengta meno paroda, kurioje dalyvavo beveik visi žymesnieji lietuvių dailininkai — Instituto nariai. Nors ši paroda yra neeilinis mūsų meno gyvenimo įvykis, lietuviškoji tremties spauda ją pernelyg mažai tepaminėjo; todėl mes čia, kad ir pavėluotai, norime ją paminėti.

Tapybą parodoje atstovavo: Valeška, Vizgirda, Kaufmanas, Vilimas ir Petravičius.

Iš šitoje parodoje dalyvaujančių tapytojų geriausiai žinomi lietuviškajai visuomenei yra, be abejo, Valeška ir Vizgirda, dar nepriklausomoj Lietuvoj susidarę pripažintų tapytojų vardą. A. V a l e š k a, buvęs vienas iš pirmųjų mūsų modernistų, savo meninio kelio raidoje išbandęs daugelį meno krypčių, kaip iš parodoje išstatytų darbų matosi, bus galutinai pasirinkęs taip vadinamos permanentinės tapybos kelią. Jis nebesiblaško, visiškai skeptiškai žiūri į išorinio pobūdžio eksperimentus ir savo kūrybinių tikslų siekia naudodamasis didžiųjų meno epochų pasiekimais. Valeškos kūriniuose dominuoja pusiausvyra, stipri kompozi-

cija ir „vertikalinė“, t. y. savyje atbaigta spalva. Visi šie elementai yra pajungti reikšti nuotaikai ar idėjai, padidinančiai grynai tapybinio jo darbų plano įtampą. Iš šioje parodoje išstatytų darbų geriausi, mūsų nuomone, yra „Auksinės žuvelės“ ir Freiburgo daržų serijos peizažas Nr. 1. Kompozicija žavi savo keistai mistine nuotaika, o peizažas — grynai tapybine kultūra ir atbaigtinumu. Vizgirda yra tipingas tapytojas — modernistas, t. y. išaugęs iš impresijonistinės ir poinpresijonistinės epochos pasiekimų. Sunku būtų rasti jo kūriniuose bet kokį saitą su ankstyvesniųjų epochų tradicija. Jo santykiavimo su pasauliu būdas, arba kitaip sakant „matymas“, technika bei spalvos koncepcija — viskas yra randama tik moderniųjų epochų tapyboje. Vizgirdos specialybė yra peizažas. Šitame žanre jis yra stipriausias ir laisviausias, nes gali nevaržomas pasinerti į spalvinės harmonijos eksperimentus. Lyginant su ankstyvesniąja tapyba, reikia pripažinti, kad Vizgirda išsivadavo iš svetimųjų įtakų, pažengė spalvose ir prarado tapybinio monumentalumo. Toks įspūdis susidaro gal dėl to, kad beveik visi geresnieji jo darbai yra mažo formato ir gana eskizinio pobūdžio. Ypač stiprus darbas yra parodoje išstatytas mažytis Günterstalio fragmentas (peizažas). Vilimo parodoje išstatytieji darbai neduoda pakankamai medžiagos, kuria remiantis būtų galima vertinti Vilimą kaip tapytoją. Kaufmanas daro neblogą įspūdį, tačiau irgi jų permaža šio tapytojo charakteristikai. Petravičiaus tapybos darbuose daug talento, bet maža pačios tapybos.

Atskirai minėtinas Dargis. Jo temperos darbai bevaik visi įdomūs savo ekspresija ir dekoratyvinėmis savybėmis, tačiau kai kuriuos iš jų degraduoja perdaug jau krintanti akysna H. Matisse ir E. Munche įtaka.

Skulptūros skyrių parodoje užpildė T. Zikaras ir J. Bakis. T. Zikaras parodoje išstatė dvi geras skulptūras, rodančias neabejotiną talentą. Jos turi visus geros skulptūros privalumus, tik siužetinis šabloniškumas ir originalumo stoka gerokai numuša jų meninę vertę. J. Bakis dar tebesiblaško tarp skultūros ir keramikos. Jis dar tebėra grynai ieškojimo stadijoje; dėl to ir parodoje esantieji darbai nesiduoda griežčiau aptariami. Prieš Bakio darbus stovėdamas jauties lyg stovėtum prieš naujai pasodintą medį ir nežinotum, kur pasineš jo šakos. Keramikos darbuose jis yra daugiau nusistovėjęs ir turi savo stilių. Skulptūroje jo gaivalingas „ritmas“ neretai sušlubuoja ir pavirsta aritmiškumu.

Freiburgo parodoje buvo labai gausiai atstovaujama grafika. Be „keturių didžiųjų“ — Petravičiaus, Valiaus, Augiaus ir Rato šį kartą dalyvavo ir Vaičaitis. Kadangi daugumas išstatytų grafikos darbų jau kitomis progomis matyti, tai sunku čia ką nors naujo pasakyti. Petravičius kai kur perdaug pasiduoda savo nerūpestingai manierai, nukrypsta iš kelio ir verčia žiūrovą traukyti pečiais, nes šalia puikių darbų išstato visai silpnus (kaikurios Kiršos „Tolumų“ iliustracijos!). Valius savo grafikos lobyną labai smarkai padidino skoningomis R. M. Rilkės „Korneto“ iliustracijomis. Netikėtinai silpnas šioje parodoje Ratas. „Varnų“ iliustracijose jo tiesiog nebegalima atpažinti. Puikiai pasirodęs „Jūratės ir Kastyčio“ iliustracijose, „Varnuose“ jis tartum praradęs visus savo sugebėjimus. Augiaus darbai nepasižymi naujomis idėjomis, tačiau išsilaiko jam įprastam lygyje ir kiekvienu atveju stebina savo menine energija. Vaičaičio litografijos įdomios jau vien dėl to, kad ši grafikos šaka iki šiol pas mus nebuvo kultyvuojama, jei neskaityti keletos A. Varno litografinių portretų. Gerai atliktos techniškai, Vaičaičio iliustracijos nuvilia silpna menine intencija. Jose beveik nieko nėra, kas jas iškeltų virš kasdieniškos aktualijos ir garantuotų pastovesnę meninę egzistenciją.

Algirdas Vambra.

FREIBURGO ECOLE DES ARTS ET METIERS MOKINIŲ DARBŲ METINĖ PARODA

1949 m. rugpiūčio mėn. pirmomis dienomis lietuvių visuomenei gerai pažįstamoji Freiburgo ECCOLE DES ARTS ET METIERS suruošė metinę savo mokinių darbų parodą. Tai paskutinė šios mokyklos paroda, nes ji, bent ligišiolinėje savo formoje, toliau nebeegzistuos. Todėl šią parodą reikėtų laikyti balansine. Iš jos darbų žiūrovas turėtų susidaryti šios mokyklos keturių metų egzistencijos pasiekimų vaizdą. Mokykla šiais metais išleido rekordinį baigusiųjų skaičių: 4 tapytojus, 2 skulptorius, 2 grafikus ir vieną audinių studijos auklėtinį. Lyginant šių metų diplomantų darbus su pereitais metais baigusiųjų darbais kokybiniu požiūriu, tenka pabrėžti, kad pernykščiai buvo daugiau subrendę ir neabejotinai geriau pasiruošę savarankiškam darbui. Šis sakinys, aišku, negalioja audėjams ir grafikams, nes pernai šių sričių diplomantų nebuvo.

Patogumo sumetimais mes čia iš eilės apibūdinsime visas studijas atskirai, kartu paminėdami ir šių studijų diplomantus. Tapybos studiją (ved. V. Vizgirda) šįmet baigė, kaip minėjom, keturi mokiniai: Kanytė, Urbaitytė, Bielskis ir Gajdos, kurių trys pirmieji yra lietuviai, o trečiasis — vengras. Kanytė savo ankstyvesniuose studijiniuose darbuose, kurie taip pat išstatyti šioje parodoje, neiškilusi virš vidutiniškumo, diplominiame darbe prašoka savo kolegas ir parodo visiškai rimtų tapybinių sugebėjimų. Nežiūrint kai kurių kompozicinių trūkumų ir nepakankamo spalvų subrandinimo, jos diplominis darbas, figūrinė kompozicija „Pavasaris“, ypač iš mokyklinio taško žiūrint, laikytinas nusisekusiu. Urbaitytė, priešingai, davusi neblogų ar net gerų studijinių darbų, diplominėje kompozicijoje „Pieta“ savo uždavinį išsprendė tik vidutiniškai. Darbui trūksta kūrybinio laisvumo, daug kompozicinių klaidų, spalvos, ypač pirmajam plane, perdaug „užkankintos“. Bielskio diplominis darbas irgi gana vidutiniškas. Šis mokinys turėjo, matyt, didelių užsimojimų, bet jiems įvykdyti nepakako jėgos. Gajdos dekoratyvinė kompozicija pasižymi daugiau turiniu, negu tapybinėmis kvalifikacijomis. Apskritai pasakytina, kad visi diplomantai dar nėra visiškai subrendę savarankiškai kūrybai. Charakteringas reiškinys yra ir tai, kad šalia išstatyti kai kurių diplominių darbų eskizai yra žymiai geresni už pačius darbus.

Iš nebaigiančiųjų tarpo išsiskiria tik viena Laucevičiūtė, kurios darbai imponuoja ne tik spalvomis, bet ir savojo pasaulio originalumu.

Skulptūros studija (ved. A. Marčiulionis) baigė du žmonės: Grėbliūnas ir Dragūnevičius. Apie šių mokinių diplominius darbus, deja, čia nieko neįmanoma pasakyti, nes jie parodoje neišstatyti. Be diplomantų, studijoje esama gerų mokinių: subtilus ir inteligentiškas Menčys, gaivalingas ir labai skulptūriškas Modzeliauskas, dvasingas ir švelnus Pivoriūnas — visi jie turi davinių išaugti į gerus skulptorius.

Keramikos studijoje (ved. J. Bakis) žiūrovo dėmesį patraukia M. Žakevičienės keramika. Jos darbai liūdija ne tik meninę kultūrą, bet ir subtilų formos bei stiliaus pajutimą. Beveik visi jos kūriniai yra originalūs, pilni keistai gležnaus, aristokratiško trapumo, būdingo keramikos menui apskritai. Geri taip pat ir keramikos studijos mokinės Draugelienės darbai.

Audinių studijos (ved. Zihle) absolventas Daugvila savo diplominio darbo neišstatė. Iš kitų audimo studijos mokinių būtų galima paminėti Jameikienę, kurios darbai leidžia manyti, kad iš jos išaugs neeilinė audėja.

Grafikos studija (ved. A. Krivickas) baigė du mokiniai: Kurauskas ir Veselauskas. Abu jie yra jau gerokai subrendę grafikai, žiną ko ne visas šio meno paslaptis. Išstatytieji jų diplominiai ir kiti darbai turi daug gerų savybių, bet ir nemažų spragų. Kurauskas geriau jaučia medį ir turi pakankamai šiai grafikos technikai būtino atkaklumo. Veselauskas yra laisvesnis ir geriau jaučiasi litografijoje, nors jo medžio raižinys, vaizduojantis Notre-Dame varpininką, yra taip pat geras. Reikia pripažinti, kad jie abu yra rimtai pasiruošę savo amatui ir jau šiandien juos galima laikyti grafikais-profesionalais, nors jų darbuose tebėra nemaža tematinės bei faktūrinės Valiaus įtakos. Dabartinis studijos vedėjas A. Krivickas, laikydamasis objektyvesnės linijos, įtakas gerokai sumažino. Aišku, sunku išsivaduoti iš tokio stipraus grafiko, kaip Telesforas Valius, įtakos, bet tai būtina.

Iš kitų studijos mokinių pažymėtini Žobakas ir Šapkus. Pirmasis imponuoja savo fantazija ir originaliomis idėjomis, o antrasis — laisvumu ir gera technika. Įdomūs šių mokinių oforto bandymai, rodą, kad iš jų gali išaugti geri ofortistai.

D.G.S.

Tremtinių meno paroda Paryžiuje

Š. m. liepos mėn 9—30 dienomis Paryžiuje Rotšildo galerijoje įvyko tremtinių dailininkų meno paroda, kuri anksčiau buvo atidaryta Amsterdame ir Haagoje. Paryžiuje prie jos prisijungė ir ten gyveną tremtiniai dailininkai. Parodoje dalyvavo: estų, latvių, lietuvių, lenkų ir ukrainiečių dailininkai. Atidaryme dalyvavo Paryžiaus meno departamento direktorius Dr. Bizardel, Meno akademijos prof. M. Kabaijs,eilė žymių prancūzų asmenybių, tremtinių organizacijų atstovai ir vietos menininkų bei žurnalistų minia. Parodą atidarė prancūzų Nationalinės Galarijos direktorius Dr. G. Sales.

Dalininkų kūriniai tilpo trijose salėse ir vienoje grafikos galerijoje. Kaip ir Amsterdame, taip ir čia visų dėmesį atkreipė turtingas grafikos skyrius. Jame ypatingai pasižymėjo lietuviai grafikai: V. K. Jonynas su „Jaunojo Verterio" bei „Hamleto" iliustracijomis, V. Petravičius, sužavėjęs lankytojus su „Pavasario" triptiku, T. Valius, V. Ratas, P. Augius su savo medžio raižiniais. Be to, parodoje buvo išstatyta A. Galdiko, V. Vizgirdos ir A. Valeškos kūriniai. Nors dėl patalpų mažumo nebuvo parodyti visi darbai, bet parodą aplankė daugybė Paryžiaus gyventojų.

Dail. V. Kasiulis „Prix Hallmark" laureatas. — Prancūzų meno žurnalas „Arts" praneša, kad dail. Vyt. Kasiulis yra išrinktas „Prix Hallmark" laureatu.

Ši premija yra amerikiečių sukurta tik pernai. Joje dalyvavo keli tūkstančiai dailininkų, iš kurių buvę atrinkta 200 laureatų, o iš šių atrinkta pačių geriausių dar 50. Šių tarpan yra patekęs ir lietuvis tapytojas Vytautas Kasiulis.

Dabar Paryžiuje „Arts" galerijoje vyksta šių 200 „Prix Hallmark" laureatų darbų paroda, kuri po to bus perkelta į JAV ir rodoma visuose didesniuosiuose miestuose. Joje dalyvaus ir Vyt. Kasiulis.

Ecole des Arts et Metiers Freiburge i. Br. š. m. liepos mėnesyje užsidarė.

IPOLITAS TVIRBUTAS

50 gyvenimo ir 25 kūrybos metai

Pernai, mažai kam žinant, „Pažadėtosios Žemės" premjera režisierius ir aktorius Ipolitas Tvirbutas, savo artimiausių bendradarbių rate — Dramos Studijoje — minėjo 25 darbo metų jubiliejų. Minėjimas kuklus, už barako uždangos. Šiais metais dar tyliau, nuošaliai nuo visų bendradarbių, mini savo penkiasdešimtuosius.

Sunku apie menininką-kūrėją rašyti puslapio norma; o dar sunkiau iš viso rašyti apie scenos kūrėją ir jo meną. Šitą efimerišką akių, judesio ir garso ritmą. Rašyti apie scenos menininką, kurs gyvena viendienės peteliškės gyvenimu ir jos džiaugsmo mirtimi; apie kūrėją, kurio kūrinys miršta su jo išbaigimu. Tai net ne kūrinys, o tik kūrimo valandos. Niekas neužfiksuos šito vidury scenos virpančioj susikaupimo ekstazėj besikartojančio kūrybos proceso. Po šitų dviejų trijų valandų kartu ir kūrybos ir išbaigto kūrinio, viskas supliukšta. Negailestingai. Telieka fotografijos, filmų juostos ir prisiminimai. Visa, ką besakytum, būtų taip nutolę nuo anųjų kūrybos valandų, — mes šnekėtume apie prisiminimus. Scenos kūriniui ir scenos menininkui tėra vienas įvertinimo būdas: ateiti, pažiūrėti ir, jei paliet>, drauge su aktoriumi numirti kasdienine džiaugsmo mirtimi. Ir šitos nuoširdžios numirimo akimirkos bus tikroji, gyvoji kritika ir įvertinimas.

Režisierius Ipolitas Tvirbutas gimė 1899 m. rugpiūčio mėn. 11 d. Rusijoje. Badmečio ir revoliucijos metais Petrapilyje baigė gimnaziją ir teatro studijas. Aktoriaus darbą pradėjo Kaune D. Teatre 1923 metais. Bet po keletos jo link išprovokuotų intrigų, iš jo pasitraukia, ir drauge su Rimaite ir Kupstu suorganizuoja teatrą, į kurį susiburia visi aktoriai, nepritapę prie tolaikinio Kauno D. Teatro. Su šiuo teatru gastrolėmis apvažiuoja visą Lietuvą. Vėliau, Šiauliuose įsteigus teatrą, persikėlė dirbti į jį. Paskiau į Klaipėdą, o po Klaipėdos prijungimo prie Vokietijos, su teatru grįžo atgal į Šiaulius.

Giliausiai ir nuoširdžiausiai sukurti personažai, paties Ip. Tvirbuto nuomone, būsią Judas (Marija Magdalena"), Dr. Knock („Dr. Knock") ir Flaksmanas („Auklėtojai"). Režisūrinį darbą pradėjo anksti, Klaipėdoje „Vilkatės" pastatymu. Rež. Ip. Tvirbutas — psichologinės ir klasikinės dramos mėgėjas ir vienas tų „teatro teatre" mylėtojų ir tos pakraipos kūrėjų. Dažniausiai visą savo stiprumą parodo eiliniam žiūrovui iš viso nepastebimuose momentuose. Kūno pasvirimas, kelintoje sekundės daly užlūžęs balsas, siaubingos vidinės neišsakytos pauzės, pasižiūrėjimai, žingsnio garsas, — tai keletas momentų. Juose būna sukoncentruota tiek jėgos, jog, teisingai išsikraudama, ji savo inercija neša visą vaidinimą nauju ritmu.

„Vilkatė", „Darotėja" ir „Dr. Kudirka". Tai trys geriausiai praskambėję pastatymai, — paties režisieriaus lūpomis. Hauptman'o „Darotėją" režisiernus laiko vienu geriausiu savo pastatymų, šalia „Vilkatės", savo jaunystės pirmagimio. „Darotėja" — formos, efekto pastatymas. Personažų išgyvenimai išnarplioti, išanalizuoti ir tiek suderinti su judesiu, jog siekė laikrodžio tikslumą. Tai režisieriaus idealas — laikrodis. Švara, lengvumas ir muzika. Užtat jis taip labai mėgsta klasiką. „Dr. Kudirka" — paskutinis pastatymas Lietuvoje. (Plane, paruoštas darbui, liko savo dvidešimties darbo metų jubiliejui paminėti Ibsen'o „Peer Gynt".) To laiko (1941 m.) sudirgintas vidinis gyvenimas, įelektrinta aplinka, kova už laisvę — visa tai davė impulsą „Dr. Kudirkos" pastatymui. Premjera praskambėjo, kaip Velykose vargonų fūga.

Rež. Ip. Tvirbuto pastatymuose dažnai pastebėsime — ko net veikaluose nebūna pažymėta — minią. Minia ir du — tai mėgiamiausios režisieriaus scenos. Minios pas jį nėra, — čia kiekvienas charakteris;

kiekvieno statisto judesiai ir vieta tiek išieškoti ir tiek visa sukomponuota, jog gaunasi išraiškos šokio arba pantomimos įspūdis.

Bet šalia visų pastatymų, — režisierius visuomet pabrėžia, — didžiausias darbas, tai Šiaulių Dramos Studija. „... aš negalėjau žiūrėti, kaip lengvabūdiškai auklėjamas teatro prieauglis. Apie darbo neatsakingumą ir tokį teatro nuvertinimą, kaip Dauguviečio Studijoje, — baisu žmogui apsakyti." Todėl Šiauliuose režisierius buvo įsteigęs ir sucementavęs stiprią Dramos Studiją, kurioj per eilę metų su nepaprastu atsakingumu ir kropštumu buvo auklėjami aktoriai, aktoriai su talentu ir kultūra. Bet šis darbas liko neužbaigtas. Nespėjus išleisti nė pirmosios laidos, turėjo pasitraukti į Vakarus.

Ipolitas Tvirbutas

Naujas režisieriaus darbo etapas — Vokietijoje. Dar Wiesbaden'e organizuoja Dramos Studiją, kuri pustrečių metų gyvuoja Kassel'yje. Dramos Studija, turėdama gerą branduolį, sekmingai dirbo studijinį darbą. O režisierius manė čia įgyvendinti savo planus: kaip nors prie branduolio suburti išsisklaidžiusius lietuvius aktorius ir įkurt Tremties Teatrą. Bet dėl ligos šis planas liko neįvykdytas. Tačiau ir šiandien režisierius tos minties, to plano nemeta: Chicago — vienintėlė vieta, kur mūsų aktoriai dar galėtų bandyti gelbėti savo talentus nuo marinimo konservų fabrike; Chicago — paskutinis šansas lietuviškam Tremties Teatrui.

Tai apibraiža kelias žodžiais gaivališkai veržlaus menininko-kūrėjo; kūrėjo, su gaivinančiu ir šviesiu polėkiu, kuriam teatras — gyvenimas ir maldykla.

A. MEKAS

MOKSLAS

LIETUVA NAUJAUSIAME „ENCYKLOPAEDIA BRITANNICA" LEIDIME

Mums nevistiek, ką ir kaip apie Lietuvą rašo pasaulio enciklopedijos, ypač pačios didžiosios. Viena tokių žymiausių enciklopedijų yra garsioji anglo-saksų „Encyklopaedia Britannica", savo pradžią gavusi 1768. Jos 1947 leidimas dedikuotas „angliškai kalbančių tautų galvoms", t. y., H. Trumanui ir Anglijos Jurgiui VI. Pačios enciklop. priežiūrą buvo pasiėmęs Čikagos un-tas. Per vienerius metus išėjo jos visi 23 tomai. 24-tas tomas sudaro geografinį atlasą, visų tomų žodžių rodyklę ir didžiulį bendradarbių sąrašą. Kadangi toji enciklopedija dabar beveik kasmet vis papildoma, taisoma, revizuojama ir vis iš naujo leidžiama, tai yra intereso mums susidomėti, kas rašoma apie Lietuvą tarp 37 milijonų žodžių. O apie ją, palyginti, prirašyta daug. Vardų rodyklėje nurodyta, kad Lietuva minima 18-koje įvairių pozicijų. Bet iš tikrųjų yra žymiai daugiau, nes į rodyklę („Lithuania") nepateko, pav., straipsniukai apie senosios Lietuvos valdovus ir tt.

Apie Lietuvą yra pagrindinis 11-kos didelių skilčių straipsnis, kur rašoma apie krašto geografiją, fauną, florą, istoriją, švietimą, prekybą, finansus, žemės ūkį, pramonę ir tt. Yra dar straipsniai apie Vytautą (Witowt), Gediminą (Gedymin), Algirdą (Olgierd). Geras dvi skiltis užima strp. apie Vilnių. Lietuva figūruoja strp. apie neraštingumą (illiterayy), mažumas (minorities), pasaulio socialistus, protestantizmą, geležinkelius, I-jo d. karo skolas (XII 465, XXII 745). Apskritai įvairių statistikų enciklopedijoje daug, ir jose dažnai sutinkama Lietuva. Atlaso žemėlapiuose Lietuva yra 4 kartus. Pagrindinio žemėlapio vardų rašyba grynai lietuviška, kad ir su korektūros klaidomis. Lenkijos žemėlapyje (iš 1939) Vilnius priskirtas Lenkijai, o Lietuvai trūksta net geležinkelio tarp Telšių ir Kretingos. O SSSR ir Pabaltijo valstybių žemėlp. Vilnius jau priskirtas Lietuvai (1939. X. 10 ribose). Ir teksto informacija gana nevienoda. Iš vienos pusės duodamos 19-tojo amž. senųjų leidimų Pasenusios ir netikslios žinios. Šitaip parašyti straipsniai apie lietuvių tautą, jų literatūrą, kalbą, apie Gediminą, Algirdą, Vytautą. Bet iš kitos pusės yra naujų, net pačių naujausių faktų; pvz., Lietuvos istorija iki pat antrosios sovietų okupacijos (1944. X.). Bet ir naujieji, perdirbtieji, ar papildytieji dalykai yra mišinys. Tik strp. apie Vilnių, palyginti, yra objektyviai parašytas (t. XXIII 166). Ten nurodyta nemaža lietuviškos kilmės literatūros (mūsų Užs. Reik. Min-jos leidiniai, Graužinis ir tt.). Pats istorijos prof. F. D. Scott'o dėstymas šaltas. Tačiau kitą įspūdį gauname skaitydami pagrindinį jo strp. apie Lietuvą.

Svetimtaučiui sunku susiorientuoti lietuvių tautos istorijoje, ypač jos santykiuose su lenkais ir rusais. Yra riktų, netikslumų, dažnai trūksta precizijos. Štai teigimas: „Lenkų įtaka ir kalba (lietuvių) toje (mano pabr.) viešpatavo daugiau kaip 400 metų" (XIV 213) yra perdėtas. Toji įtaka pirmiausia lietė bajorus. O jos kiek platesnis reiškimasis juk buvo labai vėlybos datos. Niekur enciklopedijoj neužtikau paminėto žymiausio mūsų teisės paminklo „Lietuvos Statuto". Pasakyta visai nelaimingai: „Lenkų teisė (mano pabrk.) ir papročiai buvo lietuvių pasisavinta" (214 p.). Kiekvienas Europos teisės istorikas žino, kad 1588-jų metų (3-ju) Lietuvos Statutu formaliai buvo ilgai apsaugotas Lietuvos savarankiškumas net prieš 1569 (Liublino) nuostatus. Nors apie nepriklausomybės kovas (1918—20) tėra vienas suveltas sakinys, tačiau apie Želigovskio įvykdytą Vilniaus užgrobimą (1920. X. 9) tiksliai išsireikšta: vėlesni parodymai sugestionuoja, kad tas užpuolimas įvyko Pilsudskiui paliepus. Ambasadorių Konferencija patvirtinusi tą užpuolimą („coup de main"). Ir strp. apie Vilnių („Vilnius") tas pats autorius (Scott) primena, kad Želigovskis turėjo „slaptą Pilsudskio patvirtinimą".

Žymiai silpniau autorius informuotas apie santykius su sovietais. Po Klaipėdos netekimo (1939. III. 22) J. Černiaus kabinetas paskelbęs formalią draugystę Sovietų Sąjungai. Toliau pasidaro neaišku, kada sovietai užėmė Lietuvą, nes nėra paminėta 1940. VI. 15. Pati nelaimingiausia vieta yra, kur kalbama, kad VII. 14 d., „opoziciją nuraminus apsauginiais suėmimais, tauta nubalsavo prisijungti prie Sovietų Sąjungos" (mano pab., 215). Prisijungimo „teatrą" juk vai-

dino Valstybės Teatre (Kaune) ne visa tauta, o tik „Liaudies Seimas". O kokiu būdu Lietuvoje jis buvo išrinktas, prof. F. D. Scott'as galėtų rasti užtenkamai įdomių informacijų naujausioje lordo Vansitarto knygoje. Teigimas, kad lietuvių tauta balsavo prisijungti, yra niekuo nepagįstas. Tad, vardan teisybės, toji pastraipa naujuose leidimuose būtinai turi būti perredaguota. Turėkime vilties, kad į tas grubias klaidas savo dėmesį atkreips ir atitinkamos mūsų įstaigos. Straipsnyje apskritai matyti noras Lietuvą atvaizduoti, kaip sovietams simpatizuojančią valstybę. Po 1926 metų rinkimų, kai atėjo valdžion koalicija (socijalistai, „populistes" = valst. liaud. (ir mažumos) draugiškumas sovietams ėmęs augti. O kai rugsėjo gale buvęs pasirašytas Lietuvos ir SSSR saugumo paktas, anglai reagavę laikina finansine blokada. Toliau minimas perversmas, 1922 metų konstitucijos pritaikymas „naujai situacijai" (1934), lenkų kareivio nušovimas (1938), ultimatumas. Apie pirmąjį bolševikmetį pasakyta, kad „Smetona pabėgo ir apie 12.000 žydų ir karo pabėgėlių išsikraustė į Nauj. Gvinėją via Japonija". 1941. VI. 23 lietuviai sukilę prieš rusus ir paskelbę nepriklausomybę. Bet tautos viltys, kad vokiečiai išlaisvins, greit žlugusios. Pulk. Škirpa išrinktas premjeru (prime minister), nacių buvęs laikomas arešte. Todėl Juozas Ambrazevičius tapo „chief minister". Bet jau VII. 17 Hitleris paskelbęs Ostlando santvarką. Tad VIII. 5 Laikinoji Vyriausybė turėjusi pasitraukti, nes jos padėtis pasidariusi „visiškai neįmanoma". Dar VIII. 10 buvusios iškilmės prie Než. Kareivio kapo. O po to naciai pradėję šeimininkauti, kolonizuoti, grobti. „Revizuodami bibliotekas" išgabenę 23.000 tomų iš Kauno un-to bibl., 40.000 tomų iš Vilniaus Mokslų Akademijos. Yra ir daugiau detalių! 1944 spalių viduryje visa Lietuva jau buvusi sovietų užimta. „Vieni lietuviai sveikino savo „brolius komunistus", kiti bėgo su savo „naciais" — draugais". Kaip matome, rimtos enciklopedijos straipsnio galas visai pereina į laikraštinę žurnalistiką.

Ne mūsų uždavinys čia nurodinėti visus riktus. Apskritai paėmus, trūkumų yra daug. Strp. apie Lietuvos valdovus (Gediminą, Algirdą, Vytautą) visiškai pasenę, paremti seniausia (tik iki 1882 m.) lenkų ir rusų literatūra. O juose daugybė netikslumų. Iš kur tokios žinios, kad atkritęs Mindaugas aukojęs karo belaisvius, ar kad lietuvių kiltys 5 amž. buvusios sudariusios federaciją ir tt. Visi tie strp. rašyti Britų muz. bibliotekininko Bain'o, mirusio prieš keliasdešimt metų. Ir jis, ir Scott kartoja atgyvenusią rusų istorikų pažiūrą, kad mirdamas Algirdas tapes stačiatikiu vienuoliu. Jeigu autoriai būtų dirstelėję į Wartbergės ir kitų kronikas (Script. rerum Prussicarum II), aiškiai būtų radę, kad Algirdas su 18-ka savo žirgų ir kitu turtu buvo pagoniškai sudegintas ant laužo. Jei pagrindiniame strp. apie Lietuvą vardų rašyboje pažanga, tai tie patys vardai (Mindaugas, Algirdas ir tt.) minėtuose strp. užrašomi slaviškai, ir dar darkytai. Iš žodžio „Mėlynieji Vandens" — „Sine Wody", pav. pasidarė „Siniya Vodui" ir tt.

Dar liūdniau atrodo bendras strp. apie lietuvių ir latvių tautas. Čia kalbama apie „Krive-Kriveyto", 17-ką dvasininkų klasių ir tt. O žinios apie pačias kiltis iš 19-tojo amž. pusės, ir tai gana nepakankamos. Terminu „Lithuanians" enciklop. autoriai suprato visas baltų tautas. Tik gaila, kad jie nė kiek nepasižvalgė į Max Eberto „Reallexikon der Vorgeschichte" ar į „Lietuv. Enciklop." strp. apie baltus. Nė kiek negeriau atrodo ir strp. apie lietuvių ir latvių literatūrą (rašoma beveik vien apie liet. literatūrą). Straipsnyje yra tikrai daug trūkumų. Bibliografija enciklopedijose sudaro svarbų momentą, nes enciklopedija yra juk informacinė knyga. O čia bibliografija labai menka, beveik nieko bendra neturinti su lietuvių literatūra. Ką gali nurodyti 5 propagandinės knygos iš 1916—1922 laikotarpio, ar per klaidą čia patekęs J. Mauclère (užrašyta Maudère) romanas: „Sous le Ciel pâle de Lithuanie" (1926). Pasigendi ne tik Vcl. Biržiškos „Lietuvių bibliografijos", bet ir kitų leidinių. Nieko nėra apie prūsinę liet. spaudą, tik iškeltas Fr. Kelch, pirmojo liet. laikraščio įkūrėjas Karaliaučiuje. Ir pagrindiniame strp. iš Prūsuose ėjusios liet. spaudos vos užsiminta tik „Aušra" ir „Varpas". Įdomu, kad lietuvių rašytojų tesuminėta vos 10 vardų (Donelaitis, Baronas, Kudirka, Maironis, Vydūnas, J. Baltrušaitis, V. Krėvė, M. Pečkauskaitė, S. Čiurlionienė ir S. Pšibiliauskienė). Jų tarpe, kaip matome, trūksta žymių mūsų rašytojų, jau nekalbant apie reikalą duoti liet. literatūros charakteristikų. Mūsų kultūrininkų bei rašytojų uždavinys yra padaryti žygių, kad strp. apie lietuvių literatūrą būtų žymiai geresnis. Aukštesnio lygio nepasiekia ir strp. „Lithuanian language". Kalbos istorija (Roderick MacKenzie) labai skurdžiai išdėstyta. Paminėti F. Kuršaitis, P. Fortunatovas, šveicaras F. de Saussure. O kur mūsų Jablonskis, Jaunius? Net Būgos vardo nėra, nors plačiame literatūros sąraše du kartu nurodytas A. Salys ir P. Skardžius iš viso neminimi.

Lietėme labiau lituanistinę įvairių strp. dalį. Kitose dalyse, kur kalbama, pvz., apie ekonomiką, yra irgi trūkumų. Sudaromas įspūdis, kad Lietuva buvusi atsilikusi ir nepažangi valstybė; 1920 m. ji, pvz., turėjusi 1/5 Rytprūsių geležinkelių tinklo ir 1/20 dalį jų plentų. 1937 m. buvę 1085 mil. geležinkelio, t. y., apie 100 mylių daugiau negu 1923. Cukrus buvęs įvežamas. Neminima nei cukraus fabrikų, nei kitos ūkinės pažangos, pasitenkinant pora sakinių apie pramonę.

Visa suvedus krūvon, galima daryti išvadą, kad autoriai neturėjo geresnių šaltinių. Kai kuriuos jie žinojo, bet nepanaudojo. Čia iškyla vėl ta pati, dažnai kartota bėda — permaža informuojame apie save ir permaža platinome savo mokslo leidinius. Iš lietuvių autorių minimi K. Būga, St. Šalkauskis (Sur les Confins de deux mondes), Elsbergas (Žemės reforma), K. Pakštas (Lietuvos klimatas), Z. Ivinskis (angliškai apie Lietuvos krikštą). Kaip palygini „Enc. Britann" su didžiąja italų enciklopedija (išleista prieš II pasaulinį karą), matai didelį skirtumą. Italų enciklopedijos žinios yra naujesnės, tikslesnės ir pilnesnės. Tad mūsų uždavinys yra, kreipiantis į „Enc. Britann." redakciją, nurodyti naujos ir geros medžiagos. Ypač turi būti pataisyti lietuvių tautos istoriją, jos kultūrą ir kalbą liečią straipsniai. Toji enciklopedija yra gausiai paplitusi, ir mums turi rūpėti jos tinkama informacija apie Lietuvą.

Z. Ivinskis.

DĖL TAUTOSAKOS APTARTIES

Dr. J. Balys, JAV

Savo knygoj „Lietuvių tautosakos skaitymai" esu davęs tokį populiarų tautosakos aptarimą: „Tautosaka yra žodinė tautos kūryba, tautos žinojimas, išreikštas kūrybiškais žodžiais" (I, 5). Tuo buvo norėta pabrėžti nemedžiaginė, t. y. dvasinė liaudies kūrybos sritis, kur svarbiausia išraiškos priemonė yra žodis. Ar tas žodis bus sakyte sakomas, ar dainuote dainuojamas — tai visiškai nesvarbu, nes pagrindinis dalykas vistiek lieka žodis. Gali lėtai sakyti pasaką, gali greitokalbį kaip šaute iššauti, gali verkšlenti raudą ar linksmą dainušką dainuoti — vistiek žodis pasilieka lemiamas veiksnys. Tas pats ir papročiuose: čia dialogai ir monologai yra svarbiausias elementas. Burtuose užkalbėjimo formulos yra pati esmingiausia jų pasireiškimo forma. Net ir liaudies šokiuose seniau ne veiksmai ar judėsiai buvo esminis dalykas, bet dainavimas, dažnai dialoginis, be in-

strumentinės muzikos palydėjimo. Tad žodis yra svarbiausia dvasinės liaudies kūrybos arba tautosakos pasireiškimo priemonė.

Kas kita yra dekoratyvinis menas, audiniai ir drabužiai, namų statyba, baldai ir įrankiai ir kt. Čia medžiaga yra svarbiausia išraiškos priemonė, nors mintys bei idėjos turi būti tradicinės, taigi, tautosakinės. Mes darome skirtumą tarp dvasinės ir medžiaginės liaudies kūrybos sričių, ir vienu atveju kalbame apie tautosaką, o kitu apie etnografiją arba liaudies meną.

Besistengdamas vis ką nors įmantraus išrasti, A. Mažiulis bando tautosaką aptarti „tautos žinojimu, kuris žodžiu ar veiksmu reiškiamas. Ji žodinė ir veiksminė tautos dvasinė kūryba" („Aidai" 22 Nr. 44 p.) Aptarimas nėra vykęs. Juk namo pastatymas arba audeklo išaudimas irgi yra tam tikras žinojimas, išreikštas veiksmu — darbu. Tačiau mes šitų dalykų tautosakai nepriskiriame. Neišgelbsti padėties ir žodžio „dvasinė" įterpimas. Ar liaudies raižiniui pagaminti jau nereikia jokio dvasingumo?

Duoti aptarimus arba definicijas yra labai sunku. Dažniausiai išeina taip, kad vienas galas dega, o kitas rūksta. Nėra vienos folkloro definicijos. Nenuostabu, nes toks senas mokslas, kaip filosofija, irgi turi daug įvairių definicijų. Štai dabar spausdinamoj New Yorke enciklopedijoj „Standart Dictionary of Folklore, Myths, and Legends" leidėjai surado tokią salamonišką išeitį: paprašė visus savo bendradarbius, apie puskapį folklorininkų, duoti trumpą žodžio folklore sąvokos aiškinimą, ir visi jie bus tame pat veikale vienas po kito atspausdinti. Tepasirenka kiekvienas pagal savo skonį. Aš jiems taip parašiau: „Folklore comprises the traditional creations of peoples, primitive and civilized. These are achieved by using sounds and words in metric form and prose, and include also folk beliefs or superstitions, customs and performances, dances and plays. Moreover, folklore is not a science about a folk, but the traditional folk-science and folk-poetry." Aptarimas formuluotas aiškinančiai, o ne apibrėžiamai, nes visi apibrėžimai yra slidus dalykas: autoriams juos daryti, o skaitytojams suprasti. Beje, čia paminėta ne tik žodžių, bet ir garsų vartojimas. Tatai padaryta turint galvoj, kad pirmykščių tautų dainos, kaip ir kai kurios mūsų senosios sutartinės, susideda iš beprasmiškų skiemenų. Sutrauktai naujasis mano aptarimas yra toks: tautosaka yra tradicinis liaudies mokslas ir liaudies literatūra. Abi sąvokos, žinona, reikia suprasti plačia prasme: juk tokie burtai ir tikėjimai yra liaudies mokslas (medicina, filosofija, teologija...) Vaikų žaidžiami rateliai su dainuojamais posmeliais arba beprasmiais išsiskaičiavimais (elve pelve ir tt.) yra savo rūšies literatūra.

Ši naujoji mano aptartis, geriau prisižiūrėjus, iš esmės nesiskiria nuo senosios, tik kitu pavidalu išsireikšta. Juk liaudies mokslo ir poezijos svarbiausia pasireiškimo forma yra ne kas kita, kaip žodis. Bet „veiksmas" tai jau nėra kur padėti — tada ir etnografiją galėtumėm padaryti tautosaka. Visas skirtumas glūdi išraiškos priemonėse: žodis ar materija. Kaip tuos žodžius panaudosime, sakydami ar dainuodami, sėdėdami ar judėdami — tai visiškai antraeilis dalykas.

Indiana University, Bloomington, Ind.

ŠVIETIMAS

Mokykla ir valstybė. — J. E. vysk. P. Būčys[1]) prieš 31 metus, atsikuriant Lietuvos valstybei, išleido Amerikoje studiją, pavadintą „Apie apšvietą" (Chicago 1918), kurios mintys nerado, deja, pritarimo anuometinėje politikoje, tačiau pasiliko lietuviškoje visuomeninėje pasaulėžiūroje, kaip nebeišdildomas pradas. Per prof. St. Šalkauskio ir prof. K. Pakšto formuluotus kultūrinės autonomijos pasiūlymus jos įėjo į jaunosios katalikų kartos programą. Vysk. P. Būčio studija buvo šaltinis, iš kurios išriedėjo naujieji mūsų kultūrinės demokratijos sumanymai bei projektai. Todėl nors laiko atžvilgiu ši studija stovi toli nuo mūsų, tačiau savo idėjomis ji yra mums labai artima. Jos leidėjas p. Uosis anuo metu savo žodyje rašė: „Karei pasibaigus, mokyklų klausimas ne vien teorijoje, bet ir praktikoje turės būti išrištas. O kad tasai praktiškas išrišimas lietuviams palengvėtų, dabar, kol laikas, turi jisai mums paaiškėti teoretiškai" (3 p.). Šie žodžiai visiškai tinka ir dabartinei mūsų situacijai. Bolševikų režimas mūsų mokyklas bus visiškai sugriovęs. Lietuvai atsikūrus, jas reikės statyti iš naujo. Reikia tad šiuo metu bent teoretiškai pasvarstyti, kokiais principais vaduodamiesi mes kursime naujosios Lietuvos mokyklų sistemą, nes grįžti į valstybės primato laikus švietimo srityje mes tikriausiai nenorėsime. Vysk. P. Būčio studija kaip tik ir duoda šiuo atžvilgiu puikių, iš kultūrinės demokratijos išaugusių pasiūlymų. Jie nusmaigsto ne tik gaires mūsų švietimo ateičiai, bet sykiu ir parodo, kokio šviesaus pramatymo ir pažangumo yra jų autorius. Jų tad priminimas tebūna smulkutis įnašas į tą pagarbą, kuria šiais metais lietuviškoji visuomenė apsupa mūsų didįjį Sukaktuvininką.

Pasisakęs savo studijos įvade už priverstinį pradinį mokymą, vysk. Būčys visą savo dėmesį sutelkia santykiams tarp mokyklos ir valstybės išaiškinti. Pirmoje eilėje jis paneigia švietimo supolitinimą, kylantį iš pažiūros, esą vaikas yra valstybės nuosavybė. „Žiūrėjimas į vaikus, kaip į viešpatijos (= valstybės, Red.) nuosavybė, yra vergijos laikų liekana" (12 p.). Šią liekaną paneigus, nuosekliai tenka paneigti ir politinį švietimo pobūdį: „Politikos įvedimas į mokslą kenkia jam ir mokinius daro viešpatijos vergais. Todėl apšvieta, vedama laisvės dėsniais, turi apsaugoti mokslą nuo politikos" (15 p.). Bet apsaugoti mokyklą nuo supolitinimo galima tik tada, kai mokykla nebepriklausys politiniams organams: „Mokykla tik tuomet tegali būti liuosa nuo politikos, kada ji yra neprigulminga nuo politiškų partijų, o neprigulminga nuo jų ji gali būti dvejopai: arba apšvietos ministras yra neprigulmingas nuo parlamento arba viešpatija neturi savų mokyklų" (16 p.). Vysk. Būčys pastebi, kad pirmoji išeitis yra gana pavojinga, nes „paliuosuotas nuo viešos atsakomybės parlamente apšvietos ministras slapčia gali pridirbti begales visokių negeistinų dalykų. Tai yra labai nesveika viešpatijai ir tautai" (16 p.). Todėl autorius pasisako už antrąją išeitį: „Todėl mes esame įsitikinę, jog mokyklos laisvė reikalauja, kad viešpatija neturėtų savo mokyklų" (ibd.). Ši tezė yra ginama ir aiškinama visoje studijoje. Kuo tad gerb. autorius remia šį savo pasiūlymą?

Štai kaip vysk. P. Būčys išvysto minėtos tezės pagrindimą. „Ciecoriai iš Rymo į Konstantinopolį parsinešė tą pažiūrą, kad visi viešieji reikalai turi būt po viešpatijos imperatorių valdžia. Bažnyčia pakėlė balsą prieš tą pažiūrą, tvirtindama,

[1]) Šiais metais J. E. vysk. P. Būčys švenčia auksinį savo kunigystės jubiliejų. Šią svarbią sukaktį „Aidai" paminės specialiai. Red.

kad tikėjimo reikalai, nors jie yra vieši, tačiau nėra po imperatoriaus valdžia. Tą Bažnyčios protestą prieš autokratijos absoliutizmą geriausiai išreiškė šv. Ambrozijus: „Imperatorius yra Bažnyčioje, o ne ant Bažnyčios". Tačiau Rytuose Bažnyčios protestas neturėjo tokios jėgos, kaip Vakaruose, todėl Rytuose Bažnyčia pateko po viešpatijos valdžia (35 p.). Bet ir Vakaruose XVI šimtmetyje sustiprėjo taisyklė ‚cuius regio eius religio' (keno karalija, to ir tikyba). Tačiau Vakaruose ta barbariška taisyklė gana greitai žuvo. Jos vietą užėmė tikėjimo laisvės principas. Jis sako: ‚Viešpatija neturi kištis į religinius žmogaus įsitikinimus. Ji neplatina tikėjimų nei netrukdo jiems'. Ta sveikoji mintis yra ir Suvienytų Valstijų konstitucijoje. Amerikos konstitucija žengė dar vieną žingsnį pirmyn. Ji įsirašė žodžio ir spaudos laisvės principą. Šitasai reiškia: ‚Viešpatija neturi kištis į žmonių pažiūras ir jų išreiškimus gyvu žodžiu ir spaudoje'. Kaip minėtoji Julijono Apostato teisė, susiaurinanti mokytojų teises, turėjo platesnį pamatą, būtent, viešpatijos norą apimti mokyklas, taip ir minėtu du laisvės principu turi bendrą pamatą. Tas platusis jųdviejų pamatas yra niekas daugiau, kaip principas, jog viešpatija turi teisę aprūpinti žmonių kūno gyvenimo reikalus, o neturi teisės kištis į dvasios, pažiūrų ir tikėjimo reikalų aprūpinimą. Tą daro kiekvienas sau arba skyrium arba susitarę su kitais. Idant tai galėtų įvykti, dabartinis mokslas apie viešpatijas stato dar vieną principą, būtent, draugijų laisvės principą. Visos dabartinės kultūringosios viešpatijos pripažįsta tris laisves: tikėjimo, spaudos ir draugijų. Negalima nepripažinti tų trijų laisvių pamato, būtent, principo, kad viešpatija neturi kištis į idėjų, įsitikinimų, pažiūrų sritį, nes toje srityje viešpatija neturi kompetencijos. Pripažinti jai kompetenciją toje srityje yra vis vien, ką sugriauti dabartinių laisvių pamatą. Nepripažinus gi viešpatijai kompetencijos dvasios ir pažiūrų srityje, negalima jai pavesti mokyklų, nes tos yra negalimos be pažiūrų, ir įsitikinimų. Taigi vardan laisvės pamatų apgynimo mokykla turi būti vien privatė, o ne viešpatijinė" (25—37 p.). Ir kitoje vietoje: „Viešpatija turi nesikišti į nuomonių įvairybes, nes šiap negali užlaikyti piliečių teisių lygybės, todėl viešpatijai lieka vienas kelias: neturėti savo mokyklų ir konkurencijos su privatinėmis mokyklomis nevesti. Ne jos tas darbas. Mokyklos tegul eina lenktynių su mokyklomis, o ne su viešpatija" (32 p.).

Tačiau nors vysk. Būčys paneigia valstybei teisę turėti savų mokyklų, vis dėlto pripažįsta jai tam tikrų uždavinių priežiūros srityje. Visų pirma yra „viešpatijos teisė prižiūrėti, kad jos konstitucija nebūtų griaujama mokyklose" (38 p.). Toliau, „viešpatija gali ir turi prižiūrėti, kad mokinimo sąlygos nekenktų sveikatai" (39 p.). Taip pat „ji nustato programas ir prižiūri, kad mokyklos jas išpildytų" (49 p.). Galop „viešpatijinių egzaminų teisė yra būtinai reikalinga" (59 p.). Jeigu kas sakytų, kad šitomis savo teisėmis valstybė praktiškai pažabos kad ir ne savo mokyklas, tai vysk. Būčys pastebi, kad „gerai sutvarkytoje viešpatijoje ne valdininkas, o teismas sprendžia, ar mokykla pildo ar laužo viešpatijos įstatymus tose srityse, kurios yra viešpatijos žinioje" (39 p.).

Kitaip sakant, vysk. Būčio studijos pagrindinė mintis yra ši: kadangi valstybė yra nekompetentinga pasaulėžiūros srityje ir kadangi mokykla yra negalima be pasaulėžiūros, valstybė neturi imtis pozityviai tvarkyti švietimo uždavinių, steigdama savas valstybines mokyklas, bet turi šių mokyklų steigimą ir joms vadovavimą pavesti pasaulėžiūrinėms bendruomenėms, pati imdamasi tik priežiūros. Tai mintis, už kurią katalikai kovoja visais laikais, kuria buvo paremti prof. Šalkauskio ir prof. Pakšto kultūrinės autonomijos projektai ir kuri turės būti padėta į būsimąją atsistačiusios Lietuvos švietimo sistemą. Be abejo, daugeliui ši mintis dar ir šiandien atrodys keista, kaip ji keista atrodė ir ano meto Lietuvos valstybės tvarkytojams. Tačiau savo esmėje ji yra neišgriaunama. Todėl šiandien mes ją ir norime iš naujo kelti, nupūsti nuo jos trisdešimties metų dulkes ir siūlyti mūsų katalikiškajai visuomenei kaip gaires būsimajai švietimo politikai. **A.**

VISUOMENĖ

Komunizmo ekskomunika. — Suprema Congregatio Sancti Officii š. m. birželio 28 d. atsakė į keturis klausimus, kurie liečia komunistinę doktriną ir praktiką, būtent: „1. Ar galima priklausyti komunistų partijai arba ją remti? — Ne, nes komunizmas yra materialistinis ir antikrikščioniškas; nors komunistų vadai kartais ir skelbia, kad jie nesą religijos priešai, tačiau savo mokslu ir savo darbais jis pasirodo kaip Dievo, tikrosios religijos ir Kristaus Bažnyčios priešai. — 2. Ar galima leisti, platinti, skaityti ir juosna rašyti knygas, žurnalus, laikraščius ir įvairius lapelius, kurie pasisako už komunistinę doktriną arba už komunistinę veiklą? — Ne, nes tai uždrausta pačia teise pagal Bažnyčios kodekso 1399 can. — 3. Ar tikintieji, kurie sąmoningai ir tyčiomis imasi 1 ir 2 klausime minėtų veiksmų, gali būti leidžiami prie Sakramentų? — Ne, pagal bendruosius nuostatus, liečiančius neteikimą sakramentų tiems, kurie jiems priimti nėra tinkamai nusiteikę. — 4. Ar tikintieji, kurie išpažįsta materialistinę ir antikrikščionišką komunizmo doktriną, pirmoje vietoje tie, kurie už šitą doktriną kovoja ir už ją agituoja — ar jie užsitraukia pačiu faktu, kaip atkritėliai nuo katalikiškojo tikėjimo, ekskomuniką, kuri ypatingu būdu yra rezervuota Šventajam Sostui — Taip." Šis dekretas buvo paskelbtas per Vatikano radiją, išspausdintas oficialiame Vatikano organe „Acta Apostolicae Sedis" ir paplitęs viso pasaulio laikraščiuose, sukeldamas didelio pasitenkinimo katalikuose bei apskritai tikinčiuosiuose ir didelio pasipiktinimo komunistuose.

Bet iš tikro šis dekretas neskelbia nieko naujo. Jis tik juridine forma išdėsto seną Bažnyčios nusistatymą materialistinės doktrinos ir prievartinės praktikos atžvilgiu. Jau pop. Leonas XIII savoje enciklikoje „Quod Apostolici muneris" kalbėjo apie „grupę žmonių, kurie save vadina įvairiais ir neįprastais vardais socialistais, komunistais, nihilistais" ir kurie stengiasi „sugriauti bet kurios žmonių bendruomenės pamatus". Situos žmones popiežius vadina naikinančiu maru, „kuris siaučia žmonijos bendruomenėse ir stumia jas į didelę suirutę" (Popiežių enciklikos, 35 p. „Lux" 1949). Dar aiškiau šiuo klausimu yra pasisakęs pop. Pijus XI savo enciklikoje „Divini Redemptoris", specialiai skirtoje ateistiniam komunizmui. Joje popiežius komunizmą vadina „pilna klaidų ir klastos sistema, priešinga tiek protui, tiek Apreiškimui. Ji griauna visuomenės santvarką, nes ardo jos pamatus. Ji nesupranta nei valsybės kilmės, nei esmės nei tikrojo uždavinio. Ji niekina ir neigia žmogaus teises, vertę ir laisvę" (op. cit. 436 p.). Ir kitoje vietoje: „Komunizmas savo

esme yra priešingas bet kokiai religijai ir laiko religijas „liaudžiai svaiginti opijum" (op. cit. 439). Todėl nors Pijus XI nesmerkia tautų, kurioms prievarta buvo primesta komunistinė sistema, tačiau jis labai aiškiai pasisako komunistų vadų ir sistemos atžvilgiu: „Mes smerkiame pačia sistemą ir jos kūrėjus bei vykdytojus" (440 p.). Nuostabu tad būtų, jeigu žmogus, priklausąs sistemai, priešingai Apreiškimui, neigiančiai žmogaus vertę ir laisvę, popiežių atmestai ir pasmerktai, dar laikytų save kataliku, mėgintų eiti sakramentų ir pasipiktintų, patyręs, kad jis ipso facto yra nuo Bažnyčios atskirtas. Iš tikro juk jis pats atsiskyrė, prisidėdamas prie šio žmoniją naikinančio maro. Taip yra su visais komunistais. Todėl minėtas dekretas yra tiktai paaiškinančio, bet ne sprendžiančio pobūdžio. Jis pats savimi komunizmo neekskomunikuoja: jis tik paaiškina abejojantiems ar nežinantiems, kad komunizmas jau seniai yra ekskomunikuotas ir kad kiekvienas, kuris sąmoningai ir laisvai prie jo prisideda savaime, be jokio specialaus dekreto įkrinta ekskomunikon ne tik po birželio 28 dienos, bet visą laiką. Juk prisipažinti komunistu reiškia prisipažinti materialistu. O prisipažinti materialistu reiškia prisipažinti Krikščionybės neigėju, atskilėliu, apostatu, kas savaime patraukia atskyrimą nuo Bažnyčios arba ekskomuniką. Minėtas dekretas tik priminė tai, kas buvo labai gyva prieš I pasaulinį karą, kada socialistas ir bedievis buvo lygiareikšmės sąvokos, ir kas vėliau buvo, deja, pradėta pamiršti. Paskutiniųjų mėnesių įvykiai buvo šiam dekretui proga, tačiau jie nebuvo jam pagrindas. Pagrindas glūdi pačioje komunizmo doktrinoje, kuri yra Bažnycios pasmerkta jau prieš 50 metų su viršum.

Vis dėlto nors savo turiniu minėtas dekretas nepasako nieko naujo, tačiau kaip priminimas jis šiuo metu turės nepaprastos reikšmės. Komunizmas, būdamas demoniškas sumanymas, naudojasi velniška psichologija, kurios pagrindinis metodas yra prisidengti. Dostojevskio „Broliuose Karamazovuose" velnias sako Ivanui: „Aš taip noriu įsikūnyti, bet jau galutinai ir neatšaukiamai, kokioje nors septynpūdėje pirklio žmonoje ir tikėti į viską, ką ji tiki. Aš taip nuoširdžiai myliu žmones. Sykiu aš pasidarau žemėje prietaringas. Ir man patinka būti prietaringu. Aš čia prisiimu visus jūsų papročius". Tai yra komunistinio veikimo vaizdas. Komunizmas nori įsikūnyti žmogiškuose pavidaluose, net buržuaziniuose, ir per juos įsitvirtinti. Todėl šios įvairiausios priedangos nevieną suklaidina. Pop. Pijus XI minėtoje enciklikoje kaip tik numatė šį pavojų, pastebėdamas, „jog labai maža kas tepasistengia įžvelgti į tikruosius komunistų norus bei tikslus. Dauguma, deja, lengvai pasiduoda jų akinantiems pažadams, gudriai pridengtiems viliojimams... Tuo būdu pavyksta jiems apgauti net prasilavinusius ir dorus asmenis, kurie ne kartą taip susižavi naujuoju mokslu, jog patys pasidaro tarsi jo apaštalai ir sėja klaidas ypač tarp maža dar išsilavinusio ir klastų nesuvokiančio jaunimo" (op. cit. 436 p.). Tai ypač pastebima romaniškuose kraštuose, kur socialinių reformų stoka nevieną pastūmė į komunizmo glėbį.

Šitiems tad visiems geros valios ir kilnios širdies, tačiau apgautiems ir suviliotiems žmonėms Šv. Sosto dekretas ir bus didelė parama bei apšvietimas jų klaidingame kelyje. Šiuo atžvilgiu jis gali turėti epochinės reikšmės.

Vis dėlto ir neleidimas prie sakramentų ir ekskomunika tų, kurie užkietėję pasiliks komunistais, yra tik negatyvinės priemonės. Jos yra naudingos ir reikalingos, bet jos vienos pasaulio nuo komunizmo neišgelbės, jeigu nebus pozityviai imtasi pakeisti socialinį gyvenimą. Šį dalyką kelia ir pop. Pijus XI, pastebėdamas, kad „Mes norime, Garbingieji Broliai, įvardžiai paminėti du Viešpaties įsakymus, kuriuodu ypač tinka šiųjų laikų žmonijos būklei, būtent: įsakymą atitraukti širdį nuo šio pasaulio gėrybių ir įsakymą mylėti artimą" (op. cit. 448). Ir popiežius duoda tokių visai konkrečių nurodymų: „Turtingieji tenejieško turtuose savo laimės ir tenesuvartoja visas geriausiąsias savo jėgas jiems įsigyti... Tesinaudoja jie turtais kaip vertingomis priemonėmis, kurias davė jiems Dievas, kad darytų gera, ir teneužmiršta išdalyti stokojantiesiems tai, kas nuo jų atlieka (449 p.)... Tačiau kada Mes matome iš vienos pusės minias stokojančiųjų, kurie dėl įvairių nuo jų nepriklausančių priežasčių yra didelio skurdo prispausti, iš kitos gi pusės tiek daug tokių, kurie be saiko jieško malonumų ir visai nenaudingiems dalykams leidžia dideles pinigų sumas Mes turime su skaudama širdimi pasakyti, jog ir nukrypstama nuo teisingumo ir iš viso nesuprantama, ko reikia, kad artimo meilės įsakymas reikštųsi kasdieniame gyvenime (450—51 p.)... Socialinis teisingumas negali būti patenkintas, jei darbininkai negauna pakankamo sau patiems ir savo šeimai išlaikyti atlyginimo; jei neįgalinami jie įsigyti bent kuklios nuosavybės, kad apsisaugotų nuo suskurdimo, kuris taip labai paplitęs; jei nesiimama per privatines ar valstybines apdraudimo įstaigas teikti jiems pagalbos senatvėje, ligoje ar netekus darbo" (453 p.). Tuo tarpu ištisi kontinentai dar šitaip gyvena (plg. Pietų Ameriką). Ir kol šitos socialinės ydos nebus pačių katalikų pašalintos, tol negatyvinės drausminės priemonės bus labai reliatyvios. Šiais metais Meksikoje įvykęs „Pax Romana" studentų tarptautinis kongresas buvo pravestas šūkiu: „Nekalbėkite darbininkams apie dangų, kol jų pilvas yra tuščias". Šūkis drastiškas, bet mūsų situacijoje labai teisingas. Nesižavėkime ekskomunika tol, kol žemesnieji sluogsniai katalikiškuose kraštuose gyvena nežmonišką gyvenimą. · **A. Mc.**

LIETUVYBĖS KLAUSIMAS

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTYBĖSE. — Lietuvybės klausimas J.A.V. nėra naujas. Neseniai po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo, 1926 metais prof. J. Eretas, grįžęs iš Amerikos, „Židinio" žurnale atspausdintame straipsny aiškiai kalbėjo apie ateivių tirpimo katilą, kuriame nyksta lietuvybė. Sulaikyti nutautėjimui lietuvių, gyvenančių užsieny, ypač Šiaurės ir Pietų Amerikose, buvo Lietuvoj įsteigta Draugija Užsienio Lietuviams Remti. Jos tikslas buvo padėti užsienio lietuvių organizacijoms kultūriškai, pavyzdžiui, siunčiant lietuvių mokykloms knygų ir vadovėlių. Kad DULR šituo atžvilgiu yra parėmusi ir J.A.V. lietuvių mokyklas, lietuviai tremtiniai tai mato iš tos draugijos antspaudų, kurie būna užspausti ant vadovėlių, siunčiamų tremtiniams iš J.A.V.

Tačiau DULR parama lietuvybei išlaikyti nebuvo pakankama ir sisteminga. Pav., seserys kazimierietės negaudavo pakankamai knygų savo laikomų mokyklų mokiniams, kai tuo tarpu Kauno leidyklų lentynos lūždavo nuo knygų atsargų. Be abejo, Draugija Užsienio Lietuviams Remti gali pasiteisinti, kad ji neturėjo tiek pinigų, kad būtų galėjusi patenkinti visus užsienio lietuvių pareikalavimus, arba kad būtų galėjusi išleisti specialių vadovėlių užsieny gyvenančių lietuvių vaikams. Todėl atsakomybė už nepakankamą kultūrinę paramą svetur gyvenantiems tenka ano laiko vyriausybei, nes ji blogėjančią lietuvybės būklę, ypač J.A.V., pati žinojo ir jos dėmesį į klausimo svarbą atkreipdavo ir „XX Amžius", ir „Nauj. Romuva", ir kiti laikraščiai. Jie nekartą yra raginę vyriausybę sustiprinti lietuvių kultūros reprezentaciją užsieniuose, nes, tik parodant kylančią savą (lietuvių) kultūrą,

galima palaikyti išeivių ir svetur gimusių lietuvių tautiškumą ir pagarbą Lietuvai. Tačiau to laiko Lietuvos vyriausybė nepajėgė tinkamai suprasti paraginimų ir užsienio lietuvių, ypač J.A.V-se, tinkamai kultūriškai neparėmė.

Paskui, neužilgo atėjo antrojo pasaulinio karo nelaimės, atnešusios Lietuvai žiaurias okupacijas ir beveik visai nutraukdamos ryšį su Amerikos lietuviais. Be to ryšio jie pasijuto silpnesni, ypač kad J.A.V. vyriausybė juos stipriai įtraukė į amerikietišką politiką, pareikalaudama net kraujo aukų. Šitokiu būdu po antrojo pasaulinio karo lietuviai J.A.V. pasirodė žymiai silpnesni negu po pirmojo, kada jie už Lietuvos nepriklausomybę surinko milijoną parašų.

Todėl nieko nuostabaus, kad VLIKo pirmininkas M. Krupavičius, š. m. pradžioj nuvykęs į Ameriką, pasijuto stovįs ant lietuvybės kapinyno, geriau besijaučiąs tautinėse šv. Kazimiero kapinėse negu suamerikonėjusių gyvų lietuvių tarpe, nors vykdamas į Ameriką jis tikėjosi rasti gyvą tautos dalį, susisielojusią visais lietuvių reikalais. Prel. M. Krupavičius dėl to kilusį nusivylimą, širdgėlą ir pasipiktinimą viešai išreiškė ir nekartą Amerikos lietuvius dėl to pabarė, ypač kada jis žinojo, kad į jo pranešimus tėvynės vadavimo reikalais susirinkdavo mažiau lietuvių negu į netolimą saliūną pagirtuokliauti.

Tas atviras, į diplomatinę vatą neįvyniotas VLIKo pirmininko žodis Amerikos lietuvių tarpe sukėlė reakciją. Vieni, didesnės ambicijos žmonės užsigavo ir ėmė protestuoti, nepajėgdami suprasti, kad nutautėjimas vis dėlto yra dvasinės-moralinės silpnybės, o ne stiprybės ženklas. Kiti, objektyvesni ir blaivesni, pamatė, kad prel. M. Krupavičiaus žodžiai nėra be pagrindo.

Kad prel. M. Krupavičiaus širdgėla ir pabarimai nėra visai iš piršto išlaužti, tai gerai suprato nevienas Amerikos lietuvių katalikų. Štai šių metų gegužės mėn. 3 d. „Darbininkas" rašė: „Visi sutinka, kad lietuvybės klausimas mūsų išeivijoje labai opus. Tačiau į tikrąją padėtį mūsų akys tik tada atsidarė, kai prelatas M. Krupavičius vienoj savo kalboj pareiškė: „Jaučiu, kad stoviu ant lietuvybės kapinyno". Tai tur būt tikra tiesa, nes žmogui atvykusiam į svetimą šalį daug ryškiau krinta akysna jos aplinka ir gyvenimo sąlygos, negu tos šalies gyventojams. Mes jau tiek susigyvenom su pastoviu tautiniu susmukimu, kad nebematome, kur esame atsidūrę".

Rimtą ir blaivų lietuvybės problemos supratimą atskleidė taip pat Lietuvių Kultūros Instituto anketa lietuvybės klausimu ir paskyrimas, nors ir nedidelių, premijų už geruosius straipsnius, nagrinėjančius lietuvybės atitiesimo reikalą. Tai pozityvus reagavimas, pripažįstant silpnybes ir ryžtantis iš jų taisytis.

Kitaip, — pasakytume, neigiamai — reagavo į prel. M. Krupavičiaus nurodytą žaizdą socialistinė Amerikos lietuvių spauda. Antai, „Keleivis", užuot svarstęs lietuvių nutautėjimo sustabdymą ir prarastų pozicijų atgavimą, ėmė pulti katalikus, kunigus, vienuolius ir vienuoles. Gegužės 25 dienos N-ry „Keleivis" net su pašaipa cituoja seserų kazimieriečių vedamų mokyklų ir kitų darbų sąrašą, kurį buvo paskelbęs „Draugas". Negalėdamas tų darbų visai paneigti, „Keleivis" bent stengiasi sumažinti jų reikšmę. Todėl jis su malonumu cituoja iš „Darbininko" mūsų aukščiau paduotą vietelę apie lietuvybės smukimą, lyg katalikų silpnybių nurodymas būtų kokia nors „Keleivio" ir jo bendradarbių dorybė. Tame pat N-ry, tik kitame straipsnely, „Keleivis" prikiša Amerikos lietuvių kunigams lietuvių amerikonimą ir duoda šitokį pavyzdį iš vienos Chicagos parapijos: „Klebonas, Lietuvoj gimęs ir augęs, gramozdiškai kalba angliškai, o betgi tiems lietuvių parapinės mokyklos vaikučiams, einantiems prie pirmosios komunijos, pamokslą sakė angliškai".

Mes negalime patikrinti, ar taip buvo, kaip „Keleivis" rašo. Jei taip būtų buvę, tai be abejo minėto klebono elgesys yra negražus ir peiktinas, nors tautiškumo palaikymas nėra pirmasis ir pagrindinis Bažnyčios uždavinys. Mes, pav., žinome, kad vienos Chicagos parapijos klebonas savo parapijiečiams kvietimus į pikniką rašo angliškai, kai tuo tarpu šitokio dalyko jokiais religiniais motyvais negalima pateisinti. Bet mes taip pat žinome dar daugiau faktų, kur lietuvių parapijos ir jų mokyklos yra tikros lietuvybės tvirtovės. Antai, socialistinė spauda kartais mėgsta užsipulti Baltimorės kleboną kun. Dr. L. Mendelį. Tuo tarpu vienas mūsų bendradarbių, buvęs tremtinys, tikrai ojektyvus žmogus, mums apie Baltimorę rašo:

„Kun. Dr. Mendelio ir tautiškai susipratusių seselių kazimieriečių dėka ir kelbonija ir mokykla yra virtusios parapijos širdimis".

Taigi, užuot puolęs kunigus ir apskritai katalikus, mums atrodo, kad „Keleivis" būtų daugiau pasitarnavęs lietuvybės reikalui, jei jis būtų nurodęs, kuo pats laikraštis ir jo bendraminčiai yra ugdę lietuvybę pozityviai ir kaip smunkančią lietuvybę Amerikoj mano prikelti. Argi „Keleivis" nesupranta, kad kitų peikimu savęs negalima pateisinti ir juo labiau negalima sukurti nieko savo ir pozityvaus; kad lietuvybės atgaivinimo ir atstatymo darbui, reikia esminių sumanymų, sistemingo plano ir net tam tikrų įstaigų ir organizacijų? Kai šito „Keleivis" ir jo bendraminčiai nesiūlo, jų skaičiuojamos kituose silpnybės atrodo daugiau padiktuotos partinių interesų negu esminiu susirūpinimu pačia lietuvybe. Taip mums leidžia spręsti dar vienas to paties „Keleivio" straipsnis, kuriame įvairių tautų amerikonėjimas J.A.V-se nurodomas, kaip normalus reiškinys, nors iš jo išsiskiria prancūzai, čekai ir švedai, kaip turį aukštesnę kultūrą.

Apie prel. M. Krupavičiaus iškeltą lietuvybės klausimą rašo ir kai kurie tautininkų laikraščiai. Pav., mus dažniau pasiekiąs „Amerikos Lietuvis" prie jo grįžo net kelius kartus, bet vis, deja, su aiškiai matomu noru lietuvių amerikonėjimą laikyti normaliu dalyku. Birželio 11 dienos N-ry „Amerikos Lietuvis" rašė: „Europon grįždamas kun. Krupavičius metęs mums „bombą" — liepęs atlietuvinti Amerikoje gimusį mūsų jaunimą. Tai nepasiekiamas dalykas, kurio neįvykdomumą kasdieninis gyvenimas kasdien patvirtina. Vienas kitas čia gimęs, tiesa, įstoja į mūsų tautinį gyvenimą bei organizacijas, bet didžioji dauguma jaučiasi čia gimę amerikonai piliečiai. Stebėtis nereikia". Kitame straipsny (Per Karstuvus) tas pats laikraštis, užuot jieškojęs būdų, kaip nutautėjimą bent sulaikyti, pranašaudamas guodžiasi, kad naujieji ateiviai-tremtiniai nedaug padarysią mūsų lietuviškame gyvenime, kuris palaipsniui stingsta ir kada nors visai sustings. „Be jokio abejojimo, rašo „Amerikos Lietuvis", naujakurius ims veikti Amerikos gyvenimas, nes jis visais laikais veikė atvykstančius ateivius lietuvius. Vyresnieji laikysis „lietuviškumo", jaunimas amerikonės ir jungsis į bendrą krašto gyvenimą". Štai koks defetizmas ir pataikūniškos dvasios prasiveržimas! Tikime, kad jis nėra visų Amerikos tautininkų nuomonė.

Nesileisdami čia į polemiką su oportunistišku „Amerikos Lietuviu", mes tik norime pastatyti vieną klausimą: Kas būtų atsitikę su Lietuva ir lietuvių tauta, jei vadovaują lietuviai būtų taip galvoję, kaip „Amerikos Lietuvis", tada, kada Lietuva buvo rusų imperijos dalimi, kada viešasis gyvenimas buvo tiek rusiškas, kad lietuviui nebuvo galima turėti net lietuviškos knygos, kada lietuvių vaikai turėjo mokytis rusiškose mokyklose ir rusiškuose universitetuose?

ĮVYKIAI IR ŽMONĖS

Žymiųjų žmonių mirtys ir sukaktys. — Bespausdinant „Aidų" Nr. 23, atėjo žinia, kad mirė Paryžiaus kardinolas Suhard. Tai buvo vienas didžiausių ir pažangiausių Bažnyčios vadų, kurio svarūs žodžiai buvo su dėmesiu klausomi už Prancūzijos ribų, net buvusių priešų vokiečių žemėj. Kaip žinome, velionis kard. Suhard buvo susirūpinęs, kad amžinasis krikščionijos turinys netaptų tik tam tikrose formose sustingusia paveldima teorija, bet kad tas turinys nuolat virstų gyvenimu ir reikštųsi naujomis gyvenamą momentą atitinkančiomis formomis.

Neužilgo po kard. Suhard mirties (birželio mėnesį) šį pasaulį paliko 67 metų amžiaus sulaukusi garsi norvegų rašytoja Sigrid Undset. Ji romanistės karjerą pradėjo liberalinėj dvasioj. Tačiau ėmusi gilintis į Norvegijos praeitį, ji pamatė, kad viduriniais amžiais norvegų gyvenimas buvo įdomus ir prasmingas dėl įtakos katalikybės, kurią sugriovė protestantizmas. Tai Sigrid Undset paskatino arčiau susipažinti su Romos katalikų tikėjimu, kuris neužilgo tapo jos dvasios religija. Nors dėl to ji kai kurių sluogsnių buvo boikotuojama tyla, tačiau jos romanų garsas paplito po visą pasaulį. Pagaliau Švedų Akademija jai paskyrė Nobelio premiją, kuri Sigrid Undset vardą dar labiau išgarsino. Per antrąjį pasaulinį karą ji nenusilenkė okupantams, o jos sūnus krito kovoje su vokiečiais. Nors tai buvo didelis smūgis rašytojai, tačiau su krikščionišku atlaidumu ji viešai pareiškė atleidžianti vokiečių tautai, kai ši pergyveno didžiulio pralaimėjimo valandas.

Šiemet birželio mėnesį auksinį kunigystės jubiliejų šventė ne tik Kauno arkivyskupas - metropolitas J. Skvireckas, bet ir tituliarinis Olimpo vyskupas Pr. Būčys. Tai viena žymiausių lietuvių asmenybių. Vysk. P. Būčys savo religinę ir tautinę veiklą pradėjo spaudos draudimo laikais. Jis buvo vienas krikščionių demokratų partijos kūrėjų, vienas nedaugelio lietuvių profesorių Petrapilio Dvasinėj Akademijoj. Vysk. Pr. Būčys taip pat buvo Lietuvos universiteto steigėju, Teologijos-Filosofijos fakulteto pirmuoju dekanu, vėliau universiteto rektorium. Išrinktas Marijonų ordino generolu jis pasitraukė iš universiteto. Pagaliau jis popiežiaus buvo paskirtas rytų apeigų katalikų vykupu. Vysk. P. Būčio raštų, žodžio ir gyvenimo įtaka lietuvių religiniame gyvenime buvo ir yra didelė.

Šiemet suėjo 10 metų nuo prancūziškai rašiusio lietuvių poeto O. V. Milašiaus mirties. Neseniai Šveicarijoj išėjęs beveik pilnas jo raštų rinkinys padėjo Milašiaus garsui pasklisti toli už Prancūzijos ribų. Apie poeto asmenį ir jo kūrybą šiemet net dvi lietuvaitės parašė disertacijas ir gavo daktaro laipsnius — Židonytė Paryžiuj ir A. Pajaujytė J.A.V. Pirmoji disertacija apie O. Milašių buvo parašyta J. Griniaus 1929 m.

Pagaliau šiais metais sueina du šimtu metų nuo vokiečių poeto ir rašytojo Goethės gimimo. Netekę daugelio savo garbintų vadų, vokiečiai Goethės sukaktį mini labai plačiai visuose miestuose, meno ir mokslo įstaigose.

Aukščiau išvardintų įžymbių mirtis ir sukaktis „Aidai" plačiau minės ateinančiuose n-ruose.

Šituo klausimu ir baigiame šį straipsnelį, nes mūsų uždavinys tebuvo nurodyti tą liūdną ir skaudžią būklę, į kurią yra atsidūrusi lietuvybė J.A.V. ir kokia dabar yra nuotaika įvairiuose Amerikos lietuvių sluogsniuose po to, kai VLIKo pirmininkas klausimą yra aiškiai pastatęs. Kitą kartą mes pasistengsime nuodugniau panagrinėti lietuvių amerikonėjimo priežastis ir mėginsime nurodyti būdus, kaip būtų galima tą nutautėjimą sulaikyti ir nutautėjusius atgauti lietuvybei. **J. Ž-kas.**

STUDENTŲ IR MOKSLEIVIŲ STOVYKLA

Vasaros atostogų metu Studentų ir Moksleivių Ateitininkų Sąjungos surengė vasaros stovyklą prie Bodeno ežero, Kressbronne. Stovykla įvyko nuo 19 iki 29 rugpjūčio.

Kaip įprasta, ateitininkų stovyklos nėra vien sporto ar poilsio stovyklos. Jose kartu dirbama, gilinama ideologiniai bei visuomeniniai klausimai. Šiai stovyklai buvo parinkta viena bendra tema — „Žmogus dabarties amžiuje", kuri buvo išplėtota ištisu paskaitų ciklu. Paskaitas skaitė: prof. Dr. Z. Ivinskis, Dr. J. Grinius, St. Yla, Br. Stoškus, V. Natkevičius, J. Kavaliūnas, Dr. Pikūnas, P. Jurkus. Kai kurios paskaitos sukėlė gyvų diskusijų, buvo net sušaukti atskiri posėdžiai. Moksleiviai turėjo savo atskirą programą. Be ideologinių ir organizacinių klausimų jie rengė įvairius konkursus: gražaus skaitymo, deklamavimo, korespondencijos rašymo, iškalbos ir t.t. Pasižymėjusieji buvo atžymėti dovanomis. Taip pat vyko ir įvairios sporto varžybos.

Stovyklos gyvenimas prasidėdavo rytmetine mankšta, maudymusi ir pamaldomis. Po to iki pietų buvo paskaitos ir kiti įvairūs užsiėmimai. Vakare vyko įvairūs pasirodymai. Vienas vakaras buvo skirtas išvykusiems draugams; kiekvienas stovyklaujantis parašė laišką į užjūrį. Buvo paminėti Lietuvos partizanai su atskira programa, su partizano kapu ir koncertine dalimi. Tą vakarą stovykla paskelbė visiškos tylos susikaupimą.

22 rugpjūčio atskiru laivu stovyklautojai išplaukė į Bodeno ežerą ir aplankė jo pakrančių įžymiąsias vietas: Konstancą, Mainau salą ir Meersburgo pilį. Ant laivo stiebo buvo iškelta lietuviška vėliava.

Stovyklą aplankė daug įvairių visuomenės žmonių, kurie pasakė atskiras kalbas. Sekmadienį, rugp. 27 d., įvyko iškilmingas posėdis, kuriame dalyvavo J. E. Dr. Vysk. V. Brizgys ir pasakė sveikinimo kalbą. Posėdžio metu su Ateitininkų Federacija atsisveikino einąs Federacijos Vado pareigas prof. Dr. A. Maceina. (Nuo rugsėjo 1 d. Vyriausioji Ateitininkų Federacijos Taryba perkeliama į JAV).

Stovykloje stovyklavo iš įvairių universitetų apie 50 studentų ir iš įvairų mokyklų apie 200 moksleivių. Manoma, kad ši stovykla jau yra paskutinė ateitininkijos stovykla Vokietijoje. — **A. U.**

IŠ LIETUVIŠKŲJŲ LEIDYKLŲ VEIKLOS

VENTA. — Persikėlusi į Schw. Gmündą, „Ventos" leidykla baigia spausdinti šiuos veikalus:

Prof. Dr. A. Maceinos „Didžiojo Inkvizitoriaus" II papildytą ir smarkiai pataisytą leidimą.

Genocide — Lietuvos rezistencijos kovų istorija anglų kalba. Knygą parengė K. Pelėkis. Ji apima Lietuvos įvykius nuo 1940 m. iki 1948 m. ir turi 284 didelio formato puslapius su 100 dokumentinių iliustracijų. Knygos parengime aktyviai dalyvavo E. J. Harrison, buvęs D. Britanijos vicekonsulas Kaune ir Vilniuje.

Lietuvių kalbos vadovas — parengtas prof. Dr. Pr. Skardžiaus, A. Laurinaičio ir St. Barzduko. Vadovas turės apie 700 didelio formato puslapių ir apima virš 20 000 žodžių.

Vinco Joniko eilėraščių rinkinys „**Pabėgėliai**" 112 puslapių.

PATRIA. — leidžia prof. A. Šapokos „**Lietuvos Istoriją**".

SUDAVIJA. — Išleidus V. Krėvės „**Dangaus ir žemės sūnus**", š. m. liepos mėn 29. d. sustabdė savo veiklą.

ATSTATYMO — AUFBAU leidykla iš Müncheno persikėlė į JAV, kur mano savo darbą tęsti toliau.

POVILO ABELKIO leidykla iš Freiburgo i. Br. taip pat bando persikelti į JAV.

AISTIJA, išleidus Vaižganto „Dėdės ir Dėdienės", užbaigė savo veiklą.

LUX leidykla išleido „Paskutiniųjų popiežių enciklikas", du psalmynus, B. Brazdžionio rinktinę poeziją, dabar baigia leisti Šv. Rašto VI tomą, Maironio lyriką, J. E. Ark. Dr. J. Skvirecko didžiulę knygą apie Dievo Motinos apsireiškimus Fatimoje.

„ŽIBURIAI" susijungė su „AIDAIS"

Vienas pirmųjų lietuvių tremtinių laikraščių Vokietijoje „Žiburiai", kurie ypač buvo mėgiami dėl gausių iliustracijų ir dėl estetinės išvaizdos, jau nekalbant apie straipsnius, kuriuose jie gynė žmogiškus, krikščioniškus ir lietuviškus reikalus, š. m. rugsėjo mėn 3 d. numeriu baigė savarankišką gyvenimą. Kaip visiems „Žiburių" skaitytojams ir bičiuliams liūdna dėl jų sustojimo, taip liūdna ir mums, nes iš „Žiburių" „Aidai" yra patyrę nemaža paramos, ir jei ne „Žiburiai", tai 1947 metais „Aidai" gal nebūtų galėję eiti. Su dėkingumu prisimindami „Žiburių" pagalbą, čia duodame jų atsisveikinimo žodį:

Šiandien „Žiburiai" susijungia su „Aidais".

Kone ketverius metus be pertraukos Vokietijoje ėjusieji „Žiburiai" šiandien paliauna ėję, emigracijai palietus jų dabartinį leidėją ir redakciją. Nutraukia savo darbą čia vienas iš sensiausių lietuvių tremtinių laikraščių, kuris kiek galėdamas stengėsi padėti tautiečiams ar bent juos paguosti vargingoje tremties kelionėje į visų didžiausiąjį tikslą — į laisvą, nepriklausomą, demokratinę Lietuvą. Palieka tik laikraščio komplektai, nelengvo darbo vaisius, jau kaip istorinės medžiagos pluoštas, kuris ateinančioms mūsų tautos kartoms daugiau ar mažiau galės mesti šviesos, kaip kadaise lietuvių tremtinių gyventa Vokietijoj ir kitur, kas jų veikta ir kuo sielotasi, kiek pastangų padėta sunkioje kovoje už žiauriausią priespaudą kenčiančios ir naikinamos savo tautos gyvybės teises ir laisvę.

Laikraštis sustoja ne atsitiktinai, bet naujoms lietuvių tremtinių gyvenimo sąlygomis klostantis. Didele sparta dabar vyksta tremtinių sklaidymasis iš Vokietijos po visą pasaulį. Savaitiniam laikraščiui iš Vokietijos laiku pasiekti juos daros nebeįmanoma, dėl to ypač jo bendrųjų politinių informacijų dalis, po kelių savaičių pasiekusi skaitytoją, beveik nebetenka savo aktualumo. Šitą mūsų paskirties dalį lengvai dabar perima lietuviškoji spauda tų šalių, kur lietuviai atsiduria. Kas kita su plačia prasme suprantamąja lituanistine laikraščio dalimi, liečiančia viso pasaulio lietuvių visuomeninį ir kultūrinį darbą, kaip įnašą į būsimosios laisvos Lietuvos tautinės kultūros lobyną. Šiai savo paskirčiai toliau ir tiksliau tarnauti laikraštis rado kitą išeitį.

„Žiburiai" nuo šios dienos sujungia savo pastangas su giliai ir rūpestingai tautinės kultūros vagą varančiais „Aidais". Visiems mūsų skaitytojams, kuriems yra angažyvęsi „Žiburiai", tikimės, bus malonu toliau gauti turiningą, viso pasaulio lietuvių kultūrinį gyvenimą apimantį „Aidų" žurnalą. Taip pat manome, jog ir visi kiti ligšioliniai „Žiburių" skaitytojai turės didelės naudos, užsisakydami „Aidus", kurie pasiryžę iš Europos, būdami arčiau gimtųjų namų, lietuviškuoju žodžiu byloti į plačiam pasauly išblaškytus lietuvius, jungti bendran darban juos visus, su ilgesiu laukiančius dienos, kada nugrius geležinė uždanga nuo kelio į laisvąją Tėvynę.

Tariame sudiev ir nuoširdų ačiū visiems mūsų Rėmėjams, Bendradarbiams ir Skaitytojams. O savo mielam sąjungininkui — „Aidams" nuoširdžiai linkime sėkmės toliau ryžtingai varyti gilią lietuviškos krikščioniškos kultūros vagą.

„Žiburių" Leidėjas ir Redakcija.

MŪSŲ KELIAS SUSIJUNGĖ SU MINTIMI

Skubiu tempu išvažiuojant tremtiniams iš Vokietijos, likviduojasi stovyklos, išsisklaido chorai, ansambliai, užsidaro seniau buvusios stiprios gimnazijos (Eichstaetto, Scheinfeldo), laikraščiai netenka savo skaitytojų. Sąlygų verčiami jie gavo sumažinti puslapių skaičių, rečiau išeiti ir pagaliau susijungti. Šitaip vasaros viduryje susijungė „Mūsų Kelias" su „Mintimi", sudarydami naują laikraštį, kuris pasivadino „Lietuvio" vardu. Naujasis laikraštis leidžiamas Memmingene, kur buvo spausdinama „Mintis".

„Aidų" spraipsniai artimiausiems numeriams. — Nors „Aidai" šiuo momentu kovoja su nemažais finansiniais sunkumais, tačiau yra vilties, kad jie bus nugalėti. Kad mūsų žurnalas galėtų vis dažniau ir reguliariau išeiti ir aplankyti lietuvius visuose pasaulio kraštuose, prašome savo nuolatinius skaitytojus, idėjos draugus ir lietuviškos kultūros bičiulius mus paremti savo aukomis ir prenumerata, kuri, tiesa, nėra pigi, bet visiems kultūros bičiuliams pakeliama. O mes iš savo pusės artimiausiuose n-riuose esame numatę duoti visiems žinomų autorių straipsnius, kuriuos yra parašę arba rašo: Dr. A. Baltinis, prof. J. Brazaitis, Dr. J. Budzeika, prof. E. Fraenkelis, G. Galvanauskas, P. Gaučys, Dr. Grauslys OFM, J. Girnius, Dr. M. Gimbutienė, Dr. Z. Ivinskis, Dr. P. Jonikas, St. Yla, inž. K. Kriščiukaitis, Dr. A. Maceina, Dr. V. Maciūnas, A. Nyka-Niliūnas, St. Pilka, Ign. Šlapelis, dail. Žeromskis ir kiti. Greta suminėtų autorių straipsnių bus, kaip paprastai, duodama dailiosios literatūros ir įvairi kronika.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

A. Vaičiulaitis, Italijos vaizdai, Stuttgart, 1949, Lux, 93 psl.

Psalmių knyga, lietuvių kalbon vertė **Dr. Juozapas Skvireckas,** Stuttgart, 1949, Lux, 223 psl.

Kun. J. Prunskis, Aušros Vartai Vilniuje, Chicago, Ill., 1949, 40 psl.

Stasys Yla, Marijos garbė pasauly, Lietuvoj, rožančiuje, Kirchheim-Teck, 1949, 32 psl.

Bernardas Brazdžionis, Per Pasaulį keliauja žmogus, rinktinė poezija, Stuttgart, 1949, Lux, 448 psl.

P. Tulpė, Tilto Sargas, Freiburgas, 1949, Povilo Abelkio lietuviškų knygų leidykla, iliustravo R. Veselauskas, 152 psl.

Tėvų Kelias, neperiodinis religinės kultūros ir informacijų leidinys, Venecuela, Caracas, 1949 m. leipos mėn. Nr. 1.

Mūsų Lietuva, dvisavaitinis lietuviškos minties laikraštis, Nr. 39 ir 40, Sao Paulo, Brasil.

Ateitis, ateitininkų laikraštis, 2 (10) Nr. išėjęs rugpjūčio gale.

AIDU atstovai

J. Amerikos Valsybėse: J. Sakevičius, 9853 So Lowe Ave., Chicago, Ill.

Anglijoje: J. Dėdinas, Full Sutton Hostel, Stamford Bridge, Nr. York.

Kanadoje: St. Dargis, 83 Euclid Ave., Toronto, Ont.

Argentinoje: Vytautas Namikas, Charlione 1011, Pineyro, Bs. Aires.

Australijoje: Valerijus Gražulis, Railway Station, Exeter N.S.W.

Atskiro numerio kaina: J. Amerikos Valstybėse ir Kanadoje 1 dol., Anglijoje 4 šilingai ir Australijoje 6 šilingai.

AIDAI - Lithuanian Monthly Cultural Magazine - ECHOES

Published under EUCOM
Civil Affairs Division Authorisation for United Nations
Displaced Persons Publication
No. Un DP 204, 20 June, 1949
Editor and publisher — Povilas Gaučys
DP Camp Hanau
Printed by Karl Hofmann, Schorndorf
Circulation: 2000

Leidėjas — Povilas Gaučys
Redaktoriai: Jonas Grinius ir Paulius Jurkus
Redakcijos narys Jungt. Amer. Valst. Juozas Laučka
Redakcijos ir Administracijos adresas:
(14 a) Schwäbisch Gmünd, Bismarckstr. 1
Atskiras numeris 3 DM

